HÁROM ÉRTEKEZÉS

A SZEXUALITÁS ELMÉLETÉRŐL

IRTA:

PROF. DR. S. FREUD

BÉCSI EGYETEMI TANÁR

A HARMADIK BŐVITETT KIADÁS UTÁN
FORDITOTTA ÉS ELŐSZÓVAL ELLÁTTA

DR. FERENCZI SÁNDOR

IDEGORVOS

BUDAPEST 1915

DICK MANÓ KIADÁSA, ERZSÉBET-KÖRUT 12.

Nap nyomda részvénytársaság, Budapest.

A forditó előszava.

E „három értekezésben“ először látjuk az analitikus *Freudot* szintétikus munkában. Azt a beláthatatlanul sok tapasztalatot, mely annyi ezer lélek boncoló vizsgálata közben merült fel, először kísérli meg itt a szerző olyképen összefoglalni, osztályozni, egymással kapcsolatba hozni, hogy abból a lelki élet egy nagy területére, a nemiség lélektanára, világosság derüljön. Hogy első szintézisének tárgyául épen a szexualitást választotta, az elsősorban a rendelkezésére álló vizsgálati anyag természetéből következett. Lelki neurózisban és pszichózisban szenvedő betegeket analizálva, e bántalmak alapoka gyanánt mindig a nemi életnek valamely megzavartatása derült ki, míg egyéb kórokozó ható erők csak mint segítő-okok vagy egyáltalán nem szerepeltek. De kitűnt a lélekelemzésből kiindult vizsgálódásokból az is, hogy a nemiség a normális és egészséges ember lelki működésében is sokkal nagyobb szerepet játszik, mint eddig hitték, sőt oly működéseknél is, hol annak szereplését eleddig nem is sejtették. Szóval a nemiség — nagy irodalma dacára — az emberi természetrajz egy igen elhanyagolt fejezetének bizonyult, mely már csak ezért is rászolgált arra, hogy új szempontokból kiinduló beható vizsgálat tárgya legyen.

Nem szerénység, hanem a folyton előretörekvő tudós önelégületlensége szól *Freud*-ból, mikor végső konkluziójában e kísérlete sikerének tökéletlenségére utal. A fordítónak ellenben, ki úgyszólván küzdelem s fáradság nélkül jut az ezen értekezésekben foglalt nagy és új igazságok és távlatok szellemi birtokába, a szerző önelégületlensége egy félig elfeledett francia mondást juttat az eszébe, mely valahogy így hangzik: „Je me déplais, si je me juge; si je me compare, je suis fière.“ Aki e „három értekezés“ anyagának bőségét, szempontjainak meglepő ujdonságát a nemiségről mostanáig írott művekével összehasonlítja, abban nem elégület-

lenség, hanem csodálkozó elismerés fog ébredni szerzőjük alkotóképességével szemben; hisz ő előtte a libidó-elmélet felépítését, sőt a probléma felvetését sem kísérelte meg senki, s íme, egy ember munkásságának nyomán már mélyen meg van alapozva, részben felépítve, ha talán még nincs is betetőzve a szexualitás tudományos elmélete.

Ez az eredmény, csakúgy mint *Freud* pszichiatriai munkásságáé, nemcsak szerzőjük éleslátásának, hanem vizsgálómódszere és tudományos fő-szempontjai következetes alkalmazásának is köszönhető. A pszichoanalitikus vizsgáló módszer, a szó szoros értelmében vett *szabad* eszmetársítás, a léleknek eddig teljesen ismeretlen és tudattalan mélyebb rétegét hozta felszínre. A pszichikai determinizmus és a fejlődési gondolat szempontjainak eddig ismeretlen szigurúsággal és kivételnélküliséggel való alkalmazása pedig lehetővé tette ezen új anyag tudományos értékesítését. Hogy milyen eredménnyel, annak illusztrálására legyen elég annyi, hogy a *Freud* előtti pszichiatria a különös és furcsa kórképek ritkasági gyűjteménye, a nemiségről szóló tudás pedig képtelen és visszataszító abnormitások leíró csoportosítása volt. A szigorú okság és fejlődésszerűség alapján álló pszichoanalizis azonban a tudománytól joggal megkövetelt elfogulatlansággal tette vizsgálat tárgyává a logikát, ethikát és esztétikát sértő, s ezért elhanyagolt lelki tartalmakat is és ezen önlegyőzéséért busásan kárpótolta az az eredmény, hogy az elmebetegektől termelt képtelenségek mögött az emberi psziche egyéni és faji fejlődésének ősi gyökereit s a jelen kulturtörekvéseinek is tápláló televényét, a nemi perverziókban pedig a nemi fejlődés tulajdonképeni alapját sikerült kimutatnia.

Talán eljön annak is az ideje, hogy nem fogják túlzásnak venni azt a kijelentésemet, hogy *Freud* ez értekezéseinek *tudománytörténelmi* jelentősége is van. „A célom valóban az volt“ — írja a szerző előszavában — „hogy meggyőződjem róla, mennyit lehet az ember nemi életének tudományából a lélektani kutatás segítségével kitalálni.“ E szerényen hangzó kísérlet, ha jobban szemügyre vesszük, forradalmi jelentőségű : tisztán pszichológiai módszerrel, és pedig a „szubjektiv“ lélektan módszerével igyekszik megközelíteni egy biológiai problémát.

Ha e törekvés jelentőségét érdeme szerint méltányolni akarjuk, messzire kell visszanyúlnunk. Vissza kell emlékeznünk arra, hogy a tudomány, őskorában, anthropocentrikus, animisztikus volt ; az ember a saját lelki működéseit vette az egész világ történésének mértékéül. Nagy haladás volt, mikor ezt a világnézetet, melynek a csillagászatban a ptolomeusi, földközpontos rendszer felelt meg, a „természettudományos" — mondhatnók kopernikánus — felfogás váltotta fel, mely az embert megfosztotta vélt mértékadó jelentőségétől és kimutatta róla, hogy ő sem egyéb, mint a világegyetemben végtelen sorban egymásba kapcsolódó mechanizmusok egyike. E felfogás hallgatólagosan magában foglalta azt a felvételt is, hogy az embernek nemcsak testi, hanem lelki működései is erőszerkezetek teljesítményei. Hallgatólagosan, mondom, mert a természettudományi felfogás (néhány költő és gondolkodó aforizmás bevilágításától eltekintve) mindeddig megelégedett, és adatok híján kénytelen volt megelégedni ezzel a feltevéssel, de egyébként a pszichikai mechanizmusok természetébe semmi betekintést nem tudott nyujtani. Az öntetszelgő „narcissizmus" és az „elfojtás" fogalmának segítsége nélkül érthetetlen volna előttünk természettudósaink lelki vaksága, mellyel a lélekről való tudásunk ezen tátongó ürét letagadniok és — fizikai és fiziológiai — frázisokkal kitölteniök sikerült.

A pszichoanalizis derítette az első világító sugárt a lelki élet mechanizmusaira. Ám az így felderített mechanizmusok nem egyenértéküek egyéb életszerkezetekkel, hanem a megismerés szempontjából jelentőségteljesebbek minden egyéb mechanizmusnál; mert hiszen minden *egyéb* természetmegismerés csak ezen lelki mechanizmusokon keresztül szűrve, attól befolyásoltatva, ahhoz alkalmazmazkodva jut tudomásunkra, ellenben a tudat közvetlenül adott való élmény, a *Freud* értelmében vett tudattalan pedig e tudat számára legközelebb adott része a valóságnak, melynek ismeretéből legalább oly jogosult, ha nem jogosultabb dolog a távolabb adott valóságok mibenlétére következtetni, mint megfordítva.

Jogos, bár tudománytörténelmileg egyedül álló tehát *Freud*nak az a törekvése is, hogy eltekintve az egyébként szerezhető élettudományi ismeretektől, mindenek-

előtt megkísérli, lehet-e és mennyire lehet a nemiséghez kapcsolt lelki jelenségek elemzésének adataival a nemiség biológiájának problémáját megközelíteni. *Freud* bizonyos mértékig visszatér az ősi, animisztikus világfelfogáshoz, mikor egy biológiai (természettudományi) kérdést lélektani eszközökkel próbál megoldani. Természetes azonban, hogy a mai pszichoanalitikust nem fenyegeti az a veszély, hogy visszaessék az őskori animizmus naivságába. Az ősi animizmus ugyanis *elemzés nélkül*, „en bloc" vitte át képzeletében az emberi lelket a természet objektumaira, míg a pszichoanalizis — a lelki működéseket egész az ösztönökig követvén vissza — végleg megszabadította az animizmust anthropocentrikus beállításától és bekapcsolta az emberi lélektant az élő világról való egyéb tudásunkba.

Ám a léleknek azon fejlődéstani szemlélete, melyet a pszichoanalizis tett lehetővé, azt is kimutatta, hogy lelkünk — geológiai rétegek módjára — magában rejti egész őskora élményeinek csapadékát. Beláthatatlan lesz a *történelmi* jelentősége is ezeknek a lelki dokumentumoknak, ha egyszer *Freud* nyomán jobban fogjuk tudni olvasni a psziche hieroglifáit. Akkor a nemiség pszichológiája nemcsak a szexuális életműködéseket, hanem azok egész őstörténelmét is közelebb fogja hozni megértésünkhöz.

És megint csak vissza kell térnem ahhoz, hogy mindezeket a perspektivákat nem hiu spekuláció, hanem eddig semmibevett lelki furcsaságok, nemi aberrációk eseteinek mélyreható elemzése nyitotta meg előttünk. Maga a szerző csak itt-ott, egy-egy jegyzetben, közbevetett mondatban foglalkozik e távlatokkal s siet visszatérni a tényekhez, a részletekhez, mintha azt mondaná : ott van az alap, melyre támaszkodni kell, s amelyre csak lassú óvatossággal szabad elméleteket építeni.

A tanítvány azonban, kinek e megismerések hivatását szépítették meg, nem tagadhatta meg magától, hogy egyszer ne merüljön el e nagy perspektivák szemléletébe s ne vezesse el oda az olvasót is, ki enélkül talán gondolattalanul haladt volna el a „három értekezés" némely jelentőségteljes iránymutatója mellett.

Budapest—Pápa, 1915 márciusában.

Dr. Ferenczi Sándor.

Előszó a második kiadáshoz.

Habár a szerző nincs kétségben az iránt, hogy e kis írásműben van hiányosság és tisztázatlan dolog, mégis ellentállt annak a kísértésnek, hogy az utolsó öt év kutatási eredményeit beléiktassa s ezzel annak egységes, okmányszerű jellegét elpusztítsa. Ezért, kevés változtatástól eltekintve, ismét az eredeti szöveget nyujtja s megelégszik azzal, hogy néhány széljegyzetet adjon hozzá, melyeket a régebbi jegyzetekből az eléjük nyomtatott jel (*) külömböztet meg. Egyébiránt nincs bensőbb vágya, mint hogy ez a könyv gyorsan elavuljon olykép, hogy ami újat egykor hozott, általánosan elfogadtassék, a benne foglalt tökéletlenségeket pedig helyesebb ismeretek váltsák fel.

Bécs, 1909 december havában.

Freud.

Előszó a harmadik kiadáshoz.

Miután egy évtizeden keresztül figyeltem e könyv fogadtatását és hatását, harmadik kiadásához néhány előzetes megjegyzést óhajtok fűzni, hogy megvédjem azt félreértésekkel és teljesíthetetlen igényekkel szemben. Első megjegyzésem az, hogy a benne elmondottak kivétel nélkül a mindennapi orvosi tapasztalásból indulnak ki, melyet azonban a lélekelemző vizsgálás eredményei mélyíteni és tudományos jelentőségre emelni igyekeznek. Ez a három „értekezés a nemiség elméletéről" nem foglalhat magában egyebet, mint aminek felvételére a pszichoanalizis kényszerít, vagy aminek megerősítéséhez ez nyujt módot. Ezért eleve kizárható, hogy ez a munka valaha is egységes „nemi elméletté" legyen kiszélesíthető és érthető, hogy a nemi élet némely fontos problémájával szemben egyáltalában nem foglal állást. Nem kell tehát azt hinni, hogy a nagy téma itt mellőzött fejezeteiről a szerzőnek nincs tudomása, vagy hogy ő ezeket jelentékteleknek tartja s azért hanyagolta el.

De hogy ez az írás azzal a lélekelemzési tapasztalással van függőségi viszonyban, mely szerkesztésére serkentett, kitünik anyagának nemcsak a megválasztásából, hanem elrendezésének módjából is. Mindenütt be van tartva benne bizonyos fellebbezési út, mindenütt előtérbe állítják az élményi tényezők, háttérbe szorítják a hajlamosságra vonatkozók, s az egyéni fejlődés mindig előbb vétetik figyelembe, mint a faji. Az esetlegesség, az élmény ugyanis a főszerepet játsza az elemzésnél, mely azzal csaknem hiánytalanul végez. A hajlamosság ellenben csak az élmény mögött tünik elő, mint olyasvalami, aminek csak az élmény ad ugyan igazi létet, de aminek méltánylása messze túl vezetne a lélekelemzés munkakörén.

Ugyanez a helyzet az egyéni és fajfejlődés viszonylatában. Az egyén fejlődése a fajfejlődés ismétlésének te-

kinthető, amennyiben arra legujabb egyéni átélések nem gyakorolnak változtató hatást. A phylogenetikus fejlődési hajlam csak az ontogenetikus történés mögött érvényesül. De alapjában a hajlamosság is csak a faj korábbi élményének csapadéka, amelyhez az egyes egyén élménye az esetleges tényezők összegeként csatlakozik.

Ki kell emelnem, hogy ezt a munkálatomat nemcsak a pszichoanalitikus kutatástól való legteljesebb függés, hanem az élettudományi *) kutatástól való szándékos függetlenítés is jellemzi. Gondosan kerültem, hogy az általános nemi élettudományból vagy különös állatfajokéból meríthető tudományos várakozásokat keverjek abba a vizsgálódásba, melyet a lélekelemző mesterség eszközeivel végezhetünk az ember nemi működésén. A célom ezzel valóban az volt, hogy meggyőződjem róla, mennyit lehet az ember nemi életének tudományából a lélektani kutatás segítségével kitalálni ; így módomban volt azokra a kapcsolatokra és megegyezésekre ráutalni, melyek e vizsgálódás közben felmerültek, és mégsem kellett zavartatnom magam attól sem, ha a lélekelemző módszer sok fontos ponton oly nézetekhez és eredményekhez vezetett, melyek a csupán élettudományilag támogatottaktól lényegesen eltértek.

Ebbe a harmadik kiadásba számos új részletet iktattam be, de lemondtam róla, hogy ezeket — mint az előbbi kiadásban — külön jellel tegyem felismerhetőkké. A tudományos munkásság haladása a mi területünkön mostanában lassúdott, de azért mellőzhetetlen volt, hogy ez írást bizonyos tekintetekben kiegészítsem, ha azt akartam, hogy az a pszichoanalizis újabb irodalmával az összeköttetést el ne veszítse.

Bécs, 1914 október havában.

Freud.

---

*) Élettudománynak fordítom a „biológia“ szót ; az „élettan“ szó már a „fiziológia“ számára van lefoglalva. *Ford.*

Tartalomjegyzék.

oldal

I. A nemiség tévutjai 1
II. A gyermeki szexualitás 34
III. A pubertás alatti átalakulás 62

I.

A nemiség tévutjai.*)

Emberek és állatok nemi szükségleteinek tényét az élettudományban „nemi ösztön“ felvételével fejezik ki. Ezt téve, a tápláléklfelvétel ösztönével, az éhséggel való hasonlóság nyomában járnak. Az „éhség“ szónak megfelelő idevágó megjelölés a nép nyelvében nincs; a tudomány ily értelemben a *„libido“* szót használja.**)

A népies felfogás egészen határozott fogalmat alkot a nemi ösztön természetéről és tulajdonságairól. Azt mondja, hogy az a gyermekkorban még nincs meg s csak a kamaszkor érési folyamatának idejében és azzal összefüggésben lép fel; hogy ellenállhatatlan vonzás jelenségeiben nyilvánul meg, melyet egyik nem a másikra gyakorol, célja pedig: a nemi egyesülés, vagy legalább is olyan cselekmények, melyek annak irányába vezetnek.

Minden okunk megvan rá, hogy ezeket az állitásokat a valóságtól nagyon elütő leirásnak tekintsük; alaposabban szemügyre véve őket, kitűnik, hogy tele vannak tévedéssel, pontatlansággal, elhamarkodottsággal.

Ha most két műszót vezetünk be és azt a személyt,

---

*) Az első értekezésben foglalt adatokat v. *Krafft-Ebing, Moll, Moebius, Havelock Ellis,* v. *Schrenck-Notzing, Löwenfeld, Eulenburg, J. Bloch, M. Hirschfeld* ismert közleményeiből, s az utóbbinak kiadásában megjelenő „Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen“ munkálataiból merítettem. Minthogy e művekben a tárgy irodalma fel van sorolva, nem kellett részletes hivatkozásokkal fáradoznom. Az invertáltak lélekelemző vizsgálatából merített tanulságok *J. Sadger* közlésein és saját tapasztalatomon alapúlnak.

**) A német nyelvnek egyetlen ezzel összevágó szava: „Lust“, sajnos, többértelmü, és nemcsak a szükséglet érzetét, hanem a kielégűlését is jelenti. (Magyarra *nemi kedv* kifejezéssel lehetne a libidót forditani. Ford.)

amelyből a nemi vonzás kiindúl, a *nemiség tárgyának* vagy *nemi tárgynak* (Sexualobjekt), azt a cselekményt pedig, amelyre az ösztön hajt, *nemi célnak* (Sexualziel) nevezzük el, úgy a tudományos szemmel gyüjtött tapasztalás számos eltérést mutat ki mindakettőnek, tehát úgy a nemi tárgynak, mint a nemi célnak tekintetében, s ez eltéréseknek a feltételezett rendes nemiséghez való viszonya beható vizsgálatot kíván.

1. Eltérések a nemi tárgy tekintetében.

A nemi ösztön közkeletü elméletét legjobban megközelíti az a költői mese, mely szerint az ember eredetileg két részből — nőből és férfiból — állott, melyek szétválasztatván, a szerelemben ujra egyesülni igyekeznek. Ezért nagy a meglepetés, mikor az ember azt hallja, hogy vannak férfiak, akiknek nem nő, hanem férfi a nemi tárgyuk és nők, kik férfi helyett nőhöz vonzódnak. Az ilyen személyeket konträr-szexuálisoknak (ellentétes nemiségűeknek) vagy helyesebben invertáltaknak (fordított nemiségűeknek) nevezik, magát a tényt pedig *inverziónak* (fordított nemiségnek). Az ilyen személyek száma igen jelentékeny, bár számuk biztos megállapítása nehézségekbe ütközik.*)

A) Az inverzió.

Az invertáltak viselkedése. Az illető személyek több tekintetben egészen különböző módon viselkednek.

a) A *feltétlenűl* invertáltaknál a nemiség tárgya csak azonos nemű egyén lehet, míg a másik nemhez tartozó személy sohasem hat rájuk vonzóan, hanem hidegen hagyja őket, vagy épen nemi ellenszenvet ébreszt bennük. Az ilyen férfiak azután ez ellenszenv folytán képtelenek a normális nemi közösülés kivitelére; vagy ha erre képesek is, közben semmi élvezetük nincs.

b) Az *amphigén módon invertáltak* (kétneműek, a lelki nemiség hermafroditái) nemi tárgya épúgy lehet az

*) Ezekről a nehézségekről és az invertáltak arányszámának kikutatására irányúlt kisérletekről l. M. *Hirschfeld* dolgozatát a Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen 1904. évf.-ban.

azonos, mint a másik nemhez tartozó személy; itt tehát az inverzió nem feltétlen.

c) Az *alkalmilag invertáltaknál* bizonyos külső körülmények, melyek közt a rendes nemi tárgy hozzáférhetetlensége és az utánzás emelkednek ki, okozhatják, hogy a saját nemükhöz tartozó személyt választják nemi tárgyul, s a velük való nemi érintkezésben találnak kielégülést.

A tekintetben is változatos az invertáltak viselkedése, hogy mikép itélik meg ők maguk nemi ösztönük e különösségét. Egy részük az inverziót ép oly magától értetődő valaminek veszi, mint a normális ember a maga nemi kedvének irányát; ezek erősen hangsulyozzák sajátságuknak egyenjogúságát a normális libidóval. Mások ellenben belsőleg lázadoznak nemi fordítottságuk ténye ellen és beteges kényszernek érzik azt.*)

Változatok vannak az időviszonyok tekintetében is. Az inverziós sajátság egy részüknél kezdettől fogva fennáll, amióta csak emlékeznek; másoknál csak bizonyos idővel a pubertás előtt vagy után válik észrevehetővé.**) Az inverziós jelleg az egész életen át megmaradhat, más esetekben időnként háttérbe szorúl, máskor meg csak a normális fejlődés felé vivő út egy epizódja. Észlelték már a normális és az invertált nemi tárgy közti időszakos ingadozás eseteit is. Különösen érdekesek azok az esetek, melyekben a nemi kedv azután lett fordítottá, hogy valamely kínos tapasztalat érte az egyént a normális nemi tárgy részéről. A változatok e sokféle sorozata egymástól függetlenűl megfér egymás mellett. A legszélsőségesebb alakokról rendszerint feltehető, hogy ott az inverzió igen korán lépett fel, s hogy az illető személy ezzel a sajátosságával egynek érzi magát.

---

*) Talán épen e védekezés a fordított nemiség kényszere ellen az a feltétel, melynek fenforgása esetén az invertáltság szuggeszció vagy pszichoanalizis útján még gyógyítható.

**) Több oldalról joggal hangsúlyozták, hogy az invertáltaktól szolgáltatott önéletrajzi adatok az inverziós hajlam felléptének időpontját illetőleg megbízhatatlanok, mert megtörténhetett, hogy az illetők heteroszexuális érzésük bizonyítékait emlékezetükből kiszorították (elfojtották).

A pszichoanalizis ezt a gyanut az ily kutatások számára hozzáférhető esetekben beigazolta, s azok kórelőzményi adatait a gyermekkori emlékezeti űr kitöltésével lényegesen megváltoztatta.

Sok szerző vonakodnék attól, hogy az itt felsorolt eseteket egy egységbe foglalja össze és inkább a külömbségeket, mint a közös vonásokat hangsulyozza, kapcsolatban az inverziónak általuk kedvelt megitélésmódjával. De bármily jogosult is a megkülömböztetés általában, félreismerhetetlen, hogy itt valamennyi átmeneti fokozat bőségesen megvan, úgy hogy azok szinte önmaguktól csoportosúlnak egyetlen sorozattá.

Az inverzió megitélése. Az inverzió első méltánylása abban a felfogásban csúcsosodott ki, hogy az az ideges elfajulásnak egy veleszületett jele; összhangzásban állott ez azzal a ténynyel, hogy az orvosi megfigyelők először idegbetegeknél vagy olyanoknál akadtak rá, kik idegbetegek benyomását tették. Ez a jellemzés két adatot foglal magában, melyeket egymástól függetlenül kell megítélni: a veleszületettséget és az elfajulást.

Elfajulás. Az elfajulás felvétele ellen csoportosíthatók mindazok az érvek, melyeket ezen szó könnyelmű használata ellen általában fel lehet hozni. Hiszen úgyszólván divattá vált, mindenféle betegségi tünetet, amely nem épen sérülésből vagy fertőzésből eredt, az elfajulásokhoz sorozni. Az elfajultak *Magnan* szerinti osztályozása révén lehetővé vált, hogy az idegek teljesitőképességének legkitünőbb általános állapota se zárja ki a degeneráció fogalmának alkalmazását. Ily körűlmények között joggal kérdezheti az ember, micsoda haszna, micsoda uj tartalma van egyáltalában ennek az ítéletnek: „elfajulás". Célszerűbb lesz, ha degenerációról egyáltalán nem is beszélünk, csak ott,

1. ahol a rendestől való eltérés több sulyos alakja együtt fordul elő, vagy 2. ahol a teljesitő és önfentartó képesség általában súlyosan meg van támadva.*)

Hogy pedig a fordított nemiségű egyének nem degeneráltak a szónak ezen egyedül jogos értelmében, az több tényből következik:

*) Hogy mily fentartással lehet csak az elfajulás diagnózisát felállítani, s hogy annak mily csekély gyakorlati értéke van, jól kivehető *Moebius* kijelentéseiből (Über Entartung. Grenzfragen des Nerven- und Seelenlebens. Nr. III. 1900.): „Ha végigtekintünk a degeneráció azon széles területén, melyre itt néhány sugárt vetítettem, magától kialakul az a belátásunk, hogy az elfajulás diagnózisának felállítása egyáltalán vajmi csekély értékű".

1. Az inverzió előfordul oly egyéneknél, akiknél egyéb sulyos rendellenesség nem áll fenn.

2. Ugyancsak előfordul olyan egyéneknél, kiknek teljesítőképessége zavartalan, sőt akik kiválóan magasrendű értelmi fejlettséggel és erkölcsi műveltséggel tünnek ki.*)

3. Ha az ember eltekint azoktól a páciensektől, kikről mint orvos szerzett tudomást és szélesebb látókört próbál átfogni, két irányban ütközik olyan tényekbe, melyek tiltakoznak az ellen, hogy az inverziót elfajulási jelnek tekintsük. *a)* Súlyt kell helyezni arra a tényre, hogy az inverzió a régieknél művelődésük tetőfokán gyakori jelenség, szinte fontos feladatot teljesítő intézmény volt; *b)* igen el van terjedve vad és kezdetleges népeknél, holott az elfajulás fogalmát a magas művelődésre szoktuk szorítani. (J. Bloch.) Még Európa művelt népeinél is igen hatalmas befolyása van az éghajlatnak és a fajnak az inverzió elterjedésére és megítélésére.**)

Az inverzió veleszületett voltát természetszerűen csak a fordított neműek első, legszélsőségesebb osztályáról állították és pedig azon az alapon, hogy ezek a személyek határozottan kijelentették, hogy a nemi ösztön soha életükben más irányban meg nem nyilatkozott. Már maga az a tény, hogy a két másik osztályhoz, főleg a harmadikhoz tartozó esetek is előfordulnak, nehezen egyeztethető össze a veleszületett jelleg felvételével. Innen ered e nézet képviselőinek arra való hajlandósága, hogy a feltétlenül invertáltak csoportját valamennyi mástól különválasszák, amivel pedig lemondtak annak a lehetőségéről is, hogy az inverziónak általános érvényű magyarázatát adják. Az inverzió tehát — e felfogás szerint — az esetek egy sorozatában veleszületett jelleg volna; más esetekben más úton is keletkezhetnék. **Veleszületettség**

E felfogással ellentétes az a másik, mely szerint az inverzió *szerzett* jellege a nemi ösztönnek. E nézet azon alapul,

---

*) Az „Uranizmus" szóvivőinek meg kell adni, hogy azon legkiválóbb férfiak közül, kikről egyáltalán tudomásunk van, többen invertáltak, talán épen feltétlenül invertáltak voltak.

**) Az inverzióról való felfogásban a kórtani szempontokat embertaniak váltották fel. Ez a változás maradandó érdeme *J. Bloch*-nak (Beiträge zur Aetiologie der Psychopathia sexualis. Két részben, 1902—3.); ez a szerző a régi kulturnépeknél otthonos inverzió tényét is hathatósan érvényesítette.

hogy 1. sok (akár feltétlenül is) invertált egyén életében kimutatható egy igen korán hatott nemi élmény, melynek a homoszexuális hajlam mintegy a tartós következménye; 2. sok más esetben kimutathatók az életnek azon előmozdító és gátló befolyásai, melyek valamely korai vagy későbbi időpontban az inverzió rögzítődéséhez vezettek (kizárólagosan azonosneműekkel való érintkezés, társulás háborúban, közös fogság, a heteroszexuális érintkezés veszedelmei, nőtlenség, nemi gyengeség stb.); 3. az inverzió hipnotikus sugalmazás útján megszüntethető, ami veleszületett jelleg esetén vajmi csodálatos volna.

E nézet szempontjából kétségbe vonható, van-e egyáltalán veleszületett inverzió; fel lehet hozni (*Havelock Ellis*), hogy ha alaposabban megvizsgálnák azokat az eseteket, melyek állítólag biztosan veleszülettettek, valószínüleg itt is napfényre kerülne a korai gyermekkor egy oly élménye, mely a nemi kedv irányát megszabta s mely az illető személynek csak tudatos emlékezetéből tünt el, de megfelelő befolyásolás útján felidézhető volna. E szerzők nézete szerint az inverzió csak a nemi ösztön egy gyakran előforduló válfaja, melyet bizonyos életkörülmények találkozása hoz létre.

Az így szerzett látszólagos biztosságot megdönti azonban az az ellenérv, hogy — mint bebizonyítható — sok ember alá van vetve ugyanezeknek a befolyásoknak (esetleg már kora ifjuságukban csábításnak, kölcsönös onaniának) a nélkül, hogy ez által invertálódnának vagy végleg invertáltak maradnának.

Az inverzió magyarázata. Sem az a feltevés, hogy az inverzió veleszületett, sem az a másik, hogy az szerzett tulajdonság, nem adja a fordítottneműség lényegének magyarázatát. Az első feltevés adós marad annak a megjelölésével, mi is az, ami inverziónál az emberrel veleszületik, ha csak nem fogadjuk el azt a nagyon is kezdetleges magyarázatot, hogy valamely személy nemi ösztönének egy bizonyos nemi tárggyal való kapcsolatát magával hozza a világra. A másik esetben nyilt kérdés marad, elégségesen megmagyarázzák-e az inverzió szerzését a változatos alkalmi befolyások s nem kell-e, hogy azokhoz valami az egyén részéről is hozzájáruljon. Ez

utóbbi kérdés jogosultságát a fentebbiek után nincs jogunk elvitatni.

A nemi fordítottság lehetőségét *Frank Lydstone, Kiernan* és *Chevalier* óta próbálják érthetővé tenni egy gondolatmenettel, mely szintén ellentmond annak a népies felfogásnak, amely szerint az ember vagy férfi, vagy nő. A tudomány ösmer eseteket, melyekben a nemi jellegvonások elmosódottak s a nem meghatározása nehézségekbe ütközik, elsősorban bonctani tekintetben. E személyek nemi szerveiben férfias és nőies jellegzők vannak egyesítve. (Hermafroditizmus.) Ritka esetekben egymás mellett kifejlődve található mind a két fajta nemi apparátus (valóságos hermafroditizmus) ; legtöbbször mindkétfajta szerv el van korcsosodva.*)

E torzképződményeket jelentőssé az a tény teszi, hogy váratlanul előmozdították a normális fejlődés megértését. Ugyanis a bonctani hermafroditizmus bizonyos mértéke a normalitással is együtt jár; nincs rendes fejlődésű férfi vagy női egyén, akinél a másik nem szerveinek korcs nyomai ne volnának feltalálhatók, vagy mint működésnélküli csökevényes szervek, vagy épen más működések végzésére átalakulva.

Ezekből a régóta ismert bonctani tényekből alakult ki már most az a nézet, hogy az eredeti fejlődési hajlam kétnemű s csak később változik át egyneművé az által, hogy az ellenkező nem tulajdonságai, jelentéktelen maradványoktól eltekintve, a fejlődésben visszamaradnak.

Szinte magától értetődött azután, hogy ezt a felfogást a lelki élet terére is átvitték, s az inverziót és válfajait a pszichikus hermafroditizmus megnyilatkozásaiként értelmezték. E kérdés rögtön megoldódott volna, ha bebizonyul, hogy az inverzióval mindig együtt járnak a hermafroditizmus testi és lelki jelei.

Ámde ez a közelfekvő feltevés nem bizonyul igaznak. Ily bensőnek mégsem szabad képzelnünk a feltételezett lelki

---

*) A testi hermafroditizmust illetőleg l. a legújabb leirásokat: *Taruffi:* Hermaphroditismus und Zeugungsunfähigkeit. Deutsche Ausgabe von *R. Teuschhner,* 1903., továbbá *Neugebauer* dolgozatait a Jahrbuch für Sexuelle Zwischenstufen több kötetében.

s a bebizonyított testi kétneműség közti viszonyt. Amit az ember invertáltaknál néha talál, csupán a nemi ösztön általános lefokozottsága (*Havelock Ellis*) s a szervek kisebb mérvű bonctani elkorcsosodása. Ezt is, mint mondom, csak ritkán s egyáltalán nem valamennyi vagy akárcsak túlnyomó számú esetben. Ezek szerint be kell ismerni, hogy az inverzió és a testi hermafroditizmus egészbenvéve egymástól független dolgok.

Nagy súlyt helyeztek továbbá az u. n. másodlagos és harmadlagos nemi jellegzőkre és hangoztatták, hogy ezek halmozottan találhatók invertáltaknál (*H. Ellis*). Ebben is sok az igazság, de nem szabad elfeledni, hogy ellenkező nemű másodlagos és harmadlagos nemi jellegzők egyáltalán meglehetős gyakran mutatkoznak és jeleznek bizonyos mérvű kevertneműséget, anélkül, hogy azért a nemi tárgy oly értelemben felcserélődnék, mint az inverziónál.

Kézzelfoghatóbb valóság számba menne a lelki hermafroditizmus, ha a nemi tárgy inverziójával együtt járna legalább a többi lelki tulajdonság, ösztön és jellemvonás elváltozása a másik nemre jellegzetes irányban. Ámde a jellem ezen inverziója csak az invertált nőknél jár rendszerint a nemi fordítottsággal együtt, a férfiaknál ellenben a lélek legteljesebb férfiassága is megfér az inverzióval. Ha ragaszkodni akarnánk a lelki hermafroditizmus feltevéséhez, úgy hozzá kellene fűznünk, hogy annak különféle téren megnyilatkozó jelenségei egymástól — úgylátszik — csak igen kis mértékben függenek. Ugyanezt mondhatni egyébként a testi hermafroditizmusról is; *Halban* szerint*) az egyes szervi elkorcsosodások és másodlagos nemi jellegzők fellépésükben meglehetősen függetlenek egymástól.

A kétneműség tanát legdurvább fogalmazásban az invertált férfiak egy szóvivője fejezte ki: Női agyvelő férfitestben. De hiszen nem ismerjük a „női agyvelő“ jellegzőit. A lélektani probléma helyébe a bonctanit tenni hiábavaló és jogosulatlan. *Krafft-Ebing* magyarázó kísérlete pontosabban van meghatározva, mint az *Ulriché*, de lényegben nem különbözik amattól. *Krafft-Ebing* úgy véli, hogy a kétnemű fejlődési hajlam folytán minden egyénnél ép úgy

*) *J. Halban:* Die Entstehung der Geschlechtscharaktere. Archiv für Gynäkologie. Bd. 70, 1903. L. ugyanott e tárgy irodalmát is.

veleszületnek a férfi és női agyközpontok, mint a kétfajta nemi szervek. E központok csak a pubertás idején fejlődnek ki, főleg a tőlük csírájukban független nemi mirigyek befolyása alatt. Ámde a férfi és női „központokról" is áll az, amit a férfi és női agyvelőről mondottunk, és mellesleg szólva egyáltalán nem tudjuk, van-e jogunk feltételezni, hogy a nemi működések funkciójának is van-e olyan körülírt agyterülete (központja), mint a beszédműködésnek.

Két gondolat mégis megállja a helyét e latolgatások után is. Az egyik az, hogy az inverziónál a kétnemű fejlődési hajlam szerepet játszik, csak azt nem tudjuk, mi e hajlam lényege az anatómiai alakulaton felüli tekintetben ; a másik, hogy itt a nemi ösztön fejlődésében bekövetkezett zavarokról van szó.*)

Az invertáltak nemi tárgya.

A lelki kétneműség elmélete feltételezi, hogy az invertáltak nemi tárgya a normálissal ellenkező, hogy tehát az invertáltra mint valami nőre, olyan erővel hat a férfias

---

*) Az első, aki az inverzió magyarázásánál a biszexualitás (kétneműség) tanához folyamodott (a Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen 6. kötetének egy irodalomjegyzéke szerint) *E. Gley* volt, ki erről már 1884. januárjában közölt egy dolgozatot a Revue philosophique-ban. (Les aberrations de l'instinct sexuel.) — Nevezetes egyébiránt, hogy a legtöbb szerző szerint, ki az inverziót kétneműséggel magyarázza, ez utóbbi sajátság nemcsak a fordított neműeknél, hanem a normálissá fejlődött összes embereknél is szerepet játszik és hogy ők — következéskép — az inverziót fejlődési zavar eredményének tartják. Igy nyilatkozott már *Chevalier* is. (Inversion sexuelle, 1893.) v. *Krafft-Ebing* e tárgyról azt írja, hogy a megfigyelések egész sorából kitünik, hogy ez a második központ (t. i. a ki nem fejlődött nem központja) legalább virtualisan megmarad. (Zur Erklärung der konträren Sexualempfindung. Jahrbücher für Psychiatrie und Nervenheilkunde. XII.) Egy *Dr. Arduin* nevü szerző a Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen második kötetében (1900.) azt állítja, hogy minden emberben vannak férfi és női elemek. (L. ugyanezen „Jahrbuch"-ban *Dr. M. Hirschfeld*-től: „Die objektive Diagnose der Homosexualität" I. kötet. (1899.) 8., 9. oldal stb.) „Csakhogy (folytatja *Arduin)* az egyik nem elemei heteroszexuálisoknál aránytalanul jobban vannak kifejlődve mint a másikéi". — *G. Herman* szerint kétségtelen, „hogy minden nőben vannak férfi-, minden férfiban női csirák és tulajdonságok is" stb.

1906-ban azután *W. Fliess* a biszexualitás eszméjét (a kétneműséget) a saját szellemi tulajdonának jelentette ki. („Der Ablauf des Lebens".)

testi és szellemi tulajdonságokból kisugárzó varázs. Szóval: hogy ő nőnek érzi magát és férfi után vágyik.

De ez — habár az invertáltak egész soránál így van — távolról sem általános jellegzője a fordítottneműségnek. Kétségtelen, hogy az invertált férfiak egy nagy része megőrízte a férfiasság lelki karakterét, a másik nemnek aránylag kevés másodlagos jellegét viseli magán és nemiségének tárgyában tulajdonkép női lelki vonásokat keres. Ha ez nem volna így, nem érthetnők, miért utánozzák a nőket a ruházat és viselkedés minden külsőségében a férfi-prostituáltak — ma úgy, mint az ó-korban —, mikor az invertáltak tetszését akarják kihívni; hiszen ez az utánzás sértené az invertáltak eszményképét. A görögöknél, kik között a legférfiasabb férfiak voltak invertálva, nyilvánvaló, hogy az ifjú nem férfias jellegével lobbantotta lángra a férfi szerelmét, hanem testének és lelkének nőiességével, szemérmességével, tartózkodásával, tanításra és segítségre szorultságával. Mihelyt az ifjú férfivá nőtt, nem volt többé a férfi számára nemi tárgy, esetleg maga kezdett fiú-szeretőket tartani. A nemiség tárgya eszerint úgy ebben, mint sok más esetben, nem az azonos nem, hanem mind a két nem jellegzőit egyesíti, mintegy összeegyeztet két irányzatot, melyek egyike a férfihoz, a másika a nőhöz húz, feltétlenül ragaszkodván a test (a nemi szervek) férfi-voltához: egy szóval az invertált férfi nemi tárgyában úgyszólván a saját kétneműségének tükröződését találja meg.*)

Egyszerűbbek ezek a viszonyok a nőknél, kik közül az aktive invertáltak feltünő gyakran viselik magukon a

*) A pszichoanalizis eddig nem derített ugyan teljes világosságot az inverzió keletkezésére, de mégis felfedte létrejöttének mechanizmusát és sok uj problémával gazdagította az eddigi szempontokat. Az összes így vizsgált esetekben megállapítottuk, hogy a későbbi invertáltak gyermekségük első éveiben igen intenziv, bár hamar múló időszakán mennek keresztül a nőhöz (többnyire az anyához) való rögzítettségnek, ennek leküzdése után magukat azonosítják a nővel és önmagukat teszik meg nemiségük tárgyává, vagyis — a narciszmusból kiindulva — a saját személyükhöz hasonló férfiakat keresnek fel s ezeket olykép szeretik, mint ahogy őket szerette az anyjuk. Igen gyakran tapasztaltuk továbbá, hogy állítólag invertáltak épenséggel nem voltak érzéketlenek a női bájak iránt, hanem a nőtől kiváltott ingert következetesen átvitték egy himnemű személyre. Igy ők egész életükön át meg-

férfi testi és lelki jellemvonásait és nemiségük tárgyában a nőiességet keresik; szélesebbkörű kutatás után azonban ez a kép is valószínűleg sokkalta tarkábbnak fog bizonyulni.

Az invertáltak nemi célja.

Fontos tényként kell megállapítani, hogy inverziónál a nemi cél egyáltalán nem nevezhető egységesnek. Férfiaknál a nemi érintkezés per anum egyáltalán nem esik egybe az inverzióval; a maszturbáció ép oly gyakran szerepel kizárólagos célként, a nemiség korlátozása pedig — néha egész a puszta érzelmi ömlengés fokáig — még gyakoribb itt, mint a heteroszexuális szerelemben. Nőknél is változatosak az invertáltak nemi céljai; úgy látszik, hogy a száj nyálkahártyájával való érintés legtöbbször részesül előnyben.

Végkövetkeztetés.

Nincs ugyan módunkban az eddig rendelkezésünkre álló anyag alapján az inverziónak kielégítő magyarázatát adni, észrevehetjük azonban, hogy e kutatásunk közben oly megismeréshez jutottunk, mely fontosabb lehet, mint

---

megismételték azt a mechanizmust, amelynek útján inverziójuk létrejött. Bebizonyult az ő kényszerű vonzódásukról a férfihoz, hogy az tulajdonkép a nőtől való szüntelen menekvés következménye.

A pszichoanalitikus kutatás a legnagyobb határozottsággal elítéli azt a felfogást, mely a homoszexuálisokat mint valami különös emberfajtát akarja a többi embertől különválasztani. Az által, hogy e módszer nemcsak nyilvánvalóan mutatkozó, hanem egyéb nemi ingerületeket is tanulmányoz, felderíti, hogy minden emberben megvan a képesség az azonosnemű tárgyválasztásra s e választás tudattalanjában létre is jön. Mi több, azok a libidinozus érzelmek, melyek az embert a vele egynemű személyekhez fűzik, a rendes lelki életnek nem kevésbbé fontos tényezői, lelki betegségeknek pedig még hatalmasabb rugói, mint a másik nemet illető érzelmek. Sőt a pszichoanalizis azt tanítja, hogy az ember eredeti természetében, amint az a gyermekkorban, kezdetleges állapotokban és őstörténelmi idők nyomaiban ma is észlelhető, a tárgyválasztás független a választott tárgy nemi hovatartozásától és a nemiség szabadon választ férfi és női tárgyak között; ebből fejlődik aztán — e szabadosságnak egyik vagy másik irányban való megnyirbáltatása útján — úgy a normális, mint az invertált typus. A pszichoanalizis szerint tehát a férfinak a nőhöz való kizárólagos nemi vonzódása magyarázatra szoruló probléma és nem magától értetődő dolog, melyet valami, alapjában vegyi természetű vonzás megmagyarázhatna. A végleges nemi elhelyezkedés felett a döntés csak a pubertás idején történik meg a tényezők egy ma át sem tekinthető sorozatának végeredményeként; e tényezők

maga a fenti feladat megoldása. Figyelmessé lettünk arra, hogy mostanig túlságos bensőnek képzeltük a nemi ösztön és a nemiség tárgya közti kapcsolatot.

A rendellenesnek tartott esetekből levont tapasztalás azt bizonyítja, hogy itt a nemi ösztön és a nemi tárgy úgyszólván csak egymáshoz vannak forrasztva; amig csak a rendes alakulat egyöntetűségét nézzük, amelynél az ösztön mintha magával hozná a tárgyát, könnyen félreismerhetjük az ösztön és tárgya közti viszony igazi természetét. Igy azonban utalást nyerünk arra, hogy még lazábbnak tekintsük az ösztön és tárgya közti kapcsolatot, mint ahogy eddig tettük. A nemi ösztön eredetileg úgylátszik független tárgyától és nem is a tárgy ingereinek köszöni létét.

B) Nemileg fejletlenek és állatok nemi tárgyul vétele.

Azok a személyek, kiknél a nemi tárgy más nemhez tartozik, mint amely arra rendes körülmények között alkalmas, szóval az invertáltak, a megfigyelőre a különben ta-

---

természetüket tekintve, részint alkatiak, részint élményiek. Igaz, hogy e tényezők némelyike oly túlerejű lehet, hogy az eredményt a maga irányába tereli. Általában azonban a meghatározó tényezők sokféleségét hiven tükrözteti vissza az a változatosság, mely az emberek nyilvánvaló és végleges nemi viselkedésében uralkodik. Az inverziós tipusok közt kivétel nélkül megállapítható az ősies (archaikus) alkatok és a kezdetleges lelki erőszerkezetek túlnyomó volta. E tipus leglényegesebb jellegzői a *narcisztikus tárgyválasztás* (önmagába való szerelmesség) megtartása és az *analis zóna* erotikus jelentőségénnek megőrzése. Ámde haszontalan dolog volna a legszélsőségesebb inverziós tipusokat ilyen alkati sajátságok alapján a többitől különválasztani. Ami ezeknél látszólag az állapot kielégítő magyarázata, ugyanaz — ha kevésbbé kifejezetten is — fellelhető az átmeneti tipusok s a nyilvánvalóan normálisok alkatában is. A fejlődés végkimenetelei közti külömbség lehet minőleges; az azokat feltételező tényezők közti külömbség azonban — mint az analizis mutatja — mindig csak mennyiségbeli. A nemi tárgy megválasztását esetlegesen befolyásoló tényezők közül a tilalmat (a korai nemi elrettentést) kiemelendőnek találtuk s arra is figyelmessé lettünk, hogy mindkét szülő életbenléte fontos szerepet játszik itt. Az erőskezű apa elvesztése a korai gyermekkorban, nem ritkán előmozdítja az inverziót. Végül pedig követelni kell, hogy a nemiség objektumának inverzióját fogalmilag szorgosan megkülönböztessék a nemi jellemvonások keveredésétől a szubjektumban. Félreismerhetlen, hogy ebben a viszonylatban is bizonyos mérvű függetlenség uralkodik.

lán teljes értékű egyéniségek csoportjának benyomását teszik, ellenben azokat az eseteket, amelyekben valaki nemileg éretlen személyt (gyermeket) választ nemisége tárgyául, már eleve hajlandó az ember kivételes eltévelyedésnek itélni. Hogy kizárólag a gyermek legyen valakinek a nemi tárgya, ritka dolog; többnyire csak akkor jut a gyermek ehhez a szerephez, ha valamely gyávává és tehetetlenné vált személy kénytelen ilyen szurrogátummal megelégedni, vagy ha a hevesen feltörő (elodázhatatlan) ösztönnek véletlenül nincs módjában alkalmasabb tárgyat ejteni hatalmába. Mindenesetre világot vet a nemi ösztön természetére az a tény, hogy itt a tárgynak olyan változatossága és olyan mély lealacsonyítása lehetséges, amilyet az éhség ösztöne, mely tárgyához sokkal erélyesebben ragaszkodik, csak a végső esetben enged meg. Ez a megjegyzés az állatokkal való nemi érintkezésre is vonatkozik, mely falusi népnél nem is oly ritka, s amelynél a nemek vonzása úgyszólván áthágja a fajok közti korlátokat.

Esztétikai okokból hajlandó volna az ember ezeket úgy, mint a nemi ösztönnek más súlyos eltévelyedéseit az elmebetegségekhez utalni; ez azonban nem volna helyes. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy elmebetegeknél nem észlelhetni a nemi ösztön másfajta rendellenességeit, mint egészségeseknél, egész fajoknál és osztályoknál. Így a gyermekekkel való visszaélés ijesztő gyakorisággal fordul elő tanítóknál és kiszolgáló személyeknél, csupán mert ezeknek van hozzá a legtöbb alkalmuk. Elmebetegeknél ugyanez az eltévelyedés legfeljebb valamivel fokozottabb mértékben vagy — ami különösen lényeges, — kizárólagossággal felruházva jelentkezik és a rendes nemi kielégülés helyét teljesen elfoglalja.

Érdemes elgondolkozni a nemi változatosság ezen igen sajátságos viszonyáról az egészség és elmebetegség közti skála fokozataihoz. Azt merném mondani, hogy ez a magyarázatra szorúló tény arra utal, hogy a nemi élet érzelemrezdülései azok közé tartoznak, amelyek felett már rendes körülmények között is legtökéletlenebbül uralkodnak a magasabb lelki működések. Akinek lelke bármily más tekintetben abnormis: társadalmi, erkölcsi tekintetben, az — tapasztalatom szerint — nemi életében is az. De igen

sokan abnormisok nemi életükben, akik minden más tekintetben megütik az átlagos mértéket és egyébként egész lényükkel végigélték az emberi művelődés fejlődését, melynek sebezhető pontja kezdettől fogva a szexualitás.

Ezen fejtegetések legáltalánosabb eredményeként pedig azt a megismerést emelhetnők ki, hogy nagyon sokféle körülmények között és meglepően sok egyénnél szorul háttérbe a nemi tárgy mineműsége és értéke. Más dolog az, ami a nemi ösztönben lényeges és állandó. *)

2. Eltérések a nemi cél tekintetében.

A nemiség rendes célja közfelfogás szerint a nemi szervek egyesülése a közösülésnek nevezett aktusban, melynek eredménye a nemi feszültség oldása és a nemi ösztön időleges kialvása. (A kielégülés az éhség csillapulásával analog.) Ámde már a legrendesebb nemi folyamatnál felismerhetők azok a csirák, melyeknek kifejlődése a *perverzió* névvel jelölt eltévelyedésekhez vezet. Itt ugyanis szintén el vannak ösmerve ideiglenes nemi célok gyanánt bizonyos átmeneti viszonylatok a nemi tárgyhoz (útban a közösülés felé), minők például a tárgy tapogatása és megnézése. E ténykedések már magukban is kéjesek, másrészt fokozzák azon izgalmat, mely a végleges nemi cél eléréséig kell hogy kitartson. Ez érintkezések egyike pedig, két egyén ajaknyákhártyáinak érintkezése, a csók, igen sok népnél (köztük a legműveltebbeknél is) magas nemi értékűvé emelkedett, bár az ennél tekintetbejövő testrészek nem tartoznak a nemi szervhez, hanem az emésztőcsatorna bemeneti nyilását alkotják. Az így adott tények alapján lehetségessé vált a perverziónak kapcsolatba hozása a rendes nemi élettel, de felhasználhatók ezek a fonák (perverz) megnyilatkozások osztályozásánál is. A perverzió vagy *a)* bonctani értelemben vett *túllépés* azokon a testtájakon, melyek a nemi érintkezésre vannak rendelve, vagy *b) továbbidőzés* a

*) Az ókor és a mai világ szerelmi élete között a legmélyebbreható külömbség alighanem az, hogy az antik világ magára az ösztönre, mi pedig a tárgyára fektetjük a súlyt. A régiek az ösztönt istenítették és vele — ha kellett — még alsóbbrendű tárgyat is felmagasztaltak; mi ellenben lenézzük az ösztönmegnyilatkozást mint olyat s csak a tárgy kitünőségében találunk mentséget alantasságára.

nemi tárgyhoz való átmeneti viszonylatoknál, melyeken pedig rendes nemi érintkezésnél gyorsan túl kell haladni a végleges nemi cél felé vezető úton.

a) Anatómiai tullépések.

A nemi tárgy túlbecslése.

Az a lelki sokrabecsülés, melyben a nemi tárgy mint a nemi ösztön vágyainak célja részesül, csak a legritkább esetben szorítkozik a nemi szervekre, legtöbbször az egész testre kisugárzik és megvan az az irányzata, hogy felöleljen minden a nemi tárgytól kiváltott érzékelést. Ugyanez a túlbecslés a lelki térre is kisugárzik és itt logikai elvakultság (itéletbeli gyengeség) alakjában érvényesül a nemi tárgy szellemi teljesítményeivel és tökéletességeivel, továbbá mint megadó hiszékenység az attól alkotott ítéletekkel szemben. A szerelemtől diktált hiszékenység így válik a tekintélynek igen fontos, ha ugyan nem őseredeti forrásává.*)

És épen ez a nemi túlbecslés az, ami oly nehezen nyugszik bele abba, hogy a nemi cél a tulajdonképeni nemi szervek egyesülésére szorítkozzék, s ennek segítségével emelkednek egyéb testrészeken véghezvitt ténykedések a nemiség céljává.**) Félreismerhetetlen, hogy ezen igen változatos anatómiai túllépéseknél szerepet játszik a változatosság szükségérzete is, melyet *Hoche inger-éhességnek* nevezett el.***)

A nemi túlbecslésnek mint tényezőnek jelentőségét legjobban férfiaknál lehet tanulmányozni, mert csak az ő

*) Nem állhatom meg, hogy ne utaljak itt a hipnotizált ember hiszékeny megadására sugalmazójával szemben, mely azt sejteti velem, hogy a hipnózis lényege a libidónak a hipnotizáló személyéhez való tudattalan rögzítődésében keresendő (melyet a nemi ösztön mazochisztikus összetevője hoz létre). *Ferenczi S.* a sugalmazhatóságnak ezen jellegét a „szülő-komplexummal" hozta kapcsolatba. (Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen I. 1909.)

**) Meg kell azonban jegyezni, hogy a nemi túlbecslés a tárgyválasztásnak nem minden mechanizmusánál fejlődik ki és hogy a többi testrészek nemi szerepének más, közvetlenebb magyarázatával is meg fogunk később ösmerkedni.

***) További megfontolások ahhoz a következtetéshez vezetnek, hogy *J. Bloch* az ingeréhességnek mint tényezőnek elméleti jelentőségét túlbecsülte. Az a sokféle út, melyeken a libido mozog, kezdettől fogva közlekedő csövek módjára viselkedik egymással szemben, melyeknél az oldaláramlás jelenségével is számolni kell.

nemi életük vált a kutatás számára hozzáférhetővé, míg a nőkét egyrészt a kultura csonkító hatása, másrészt az asszonyok megállapodásszerű titkolódzása és alakoskodása folytán mély sötétség leple borítja.

Az ajak- és szájnyákhártya nemi alkalmazása.

A szájnak nemi szervként való alkalmazása perverziószámba megy, ha az egyik személy ajka (nyelve) a másiknak nemi szerveivel jut érintkezésbe; de nem tekintetik annak, ha a két személy ajaknyálkahártyái érintkeznek. Ez utóbbi kivétel adja meg e perverzió kapcsolatát a normalitással. Aki a többi, bizonyára már az emberiség őskora óta szokásos ténykedéseket visszautasítja, határozott *undorérzés* hatása alatt áll, mely őt ily nemi cél elismerésétől védi. Ez undor határa azonban gyakran tisztára megállapodás kérdése; megeshetik, hogy valaki áhitattal csókolja egy szép leány ajkát, és csak undor leküzdésével tudná az ő fogkeféjét használni, még akkor is, ha semmi ok sincs arra a feltevésre, hogy az ő saját szájürege, melytől nem undorodik, tisztább, mint a lányé. Itt figyelmessé lesz az ember az undorra, mint lelki tényezőre, mely a nemi tárgy libidinozus túlbecslésének gátat vet, de amelyet viszont a libido le tud küzdeni. Az undor úgy látszik egyike azon lelki hatalmaknak, melyek a nemi cél korlátozását létrehozták. E korlátozás nem szokta magát a nemi szervet is érinteni. Kétségtelen azonban, hogy a másik nem genitáliái maguk is lehetnek undorodás tárgyai, aminthogy ez a hisztériások, (kivált a hisztériás nők) viselkedésének egy jellemző vonása. A nemi ösztön szereti erejét ezen undor leküzdésében gyakorolni (Lásd alább.)

A végbélnyilás nemi alkalmazása.

A végbélnyílás igénybevételénél jobban felismerhető, hogy az undor az, ami e nemi célt perverzióvá bélyegzi. Ne vegye tőlem senki részrehajlásnak, ha azt állítom, hogy mikor valaki ennek az undornak magyarázatául azt hozza fel, hogy ez a testrész a kiválasztás szolgálatában áll és így a „magánvaló utálatossággal“, az exkrementumokkal jut érintkezésbe: ha erről a magyarázatról azt állítom, hogy annak nem sokkal több az értelme, mint mikor a hisztériás leány a férfi nemi szervétől való undorodását azzal indokolja, hogy az a szerv a vizelet kiürítésére szolgál.

A végbél-nyálkahártyának távolról sem csak a férfiak közti érintkezésnél van szerepe, e testrész előnyben részesí-

tése nem épen az inverzióra jellegzetes. Ellenkezőleg, úgy látszik, a férfi-pädicatio voltaképen a nővel való aktust utánozza, míg invertáltak érintkezésénél leggyakrabban a kölcsönös maszturbáció a nemi cél.

Más testrészek jelentősége. Más testrészek nemi igénybevétele, dacára a sok variációnak e téren, elvileg semmi ujabb adattal nem járul hozzá a nemi ösztön ismeretéhez ; a túlhágásokban a nemi ösztön csak azt a törekvését mutatja ki, hogy a nemi tárgyat minden irányban hatalmába akarja keríteni. Az anatómiai határ-túllépésben a nemi túlbecslésen kívül egy másik, a népies felfogásban teljesen ismeretlen tényező is jut kifejezésre. Némely testtájék, például a száj- és a végbélnyálkahártya, melyek minduntalan szerepet játszanak az ilyenfajta cselekményeknél, úgyszólván azzal az igénnyel lépnek fel, hogy nemi szerv számba vegyék és akkép bánjanak velük. Látni fogjuk, hogy ez az igény a nemi ösztön fejlődéséből meríti jogosultságát s hogy némely kórállapot tüneteiben ez az igény meg is van valósítva.

A nemi tárgy célszerütlen pótlása. Fetisizmus. Egészen sajátos a jellegük azoknak az eseteknek, amelyekben a rendes nemi tárgyat egy vele valamikép viszonylatban álló, de olyan más tárgy helyettesíti, mely a normális nemi cél elérésére teljesen alkalmatlan. A mi megkülönböztetésünk szempontjából talán helyesebb lett volna, ha a nemi ösztön eltévelyedéseinek ezen nagyon érdekes csoportját már a nemi tárgyat illető eltérések sorában említettük volna fel, de el kellett halasztani ezeknek tárgyalását, míg a *nemi túlbecsléssel* mint tényezővel meg nem ismerkedtünk, mert ezzel szorosan összefüggnek e jelenségek, melyeket a nemi cél feladása jellemez.

A nemi tárgy helyettesítője itt valamely nemi célokra általában igen kevéssé alkalmas testrész (láb, haj) vagy egy élettelen tárgy, mely kimutatható viszonyban van a nemi személlyel, főleg annak nemiségével (ruhadarabok, fehérnemű). Ezt a pótlást helytelenül hasonlítják a fetishez, melyben a vadember istenét látja megtestesítve.

A fetisizmus ilyen esetei mellett, melyekben az ösztön a rendes vagy fonák nemi célról teljesen lemond, vannak átmeneti esetek is, amelyekben a nemi tárgy meg van ugyan tartva, de a nemi cél elérése valamely fetisszerű feltételhez van kötve (egy bizonyos hajszín, ruházat, még testi hibák

is). A nemi ösztönnek a kórossal határos változatai között egy sem hívja úgy fel érdeklődésünket az általa felszínre hozott jelenségek különösségével, mint épen ez. A rendes nemi cél felé törekvés bizonyos lefokozása úgy látszik valamennyi esetben előfeltétel. (A nemi készülék teljesítőképességének gyengesége.)*) A rendes nemi élettel való kapcsolatot a nemi tárgynak lélektanilag szükséges túlbecslése közvetíti, mely óvhatatlanul átterjed mindenre, ami a tárggyal gondolattársulás útján összefügg. Ily fetisizmus bizonyos mérve tehát a rendes szerelmi életnek is szabályszerű tartozéka, különösen a szerelmesség azon stádiumaiban, melyekben a normális nemi cél elérhetetlennek látszik vagy elérhetése fel van függesztve.

„Keríts nekem egy kendőt kebliről,
Szerelmi vágyamnak harisnyafodrát."
(Faust.)

Pathologikussá az eset csak akkor válik, ha a fetis utáni törekvés ezen a feltételen túl rögzítődik és a rendes nemi cél helyét teljesen elfoglalja, továbbá, ha a fetis leválik egy bizonyos személyről és egyedüli nemi tárggyá lesz. Ezek általában azok a feltételek, melyek közt a nemi ösztön puszta változatai kóros eltévelyedésekbe mennek át.

A fetis megválasztásánál, mint azt először *Binet* állította s azután számos adat bebizonyította, egy, többnyire a korai gyermekkorban történt nemi élmény állandó utóhatása érvényesül, hasonlóan a normális ember első szerelmének maradandó hatásához. („On revient toujours à ses premiers amours.") Ez a keletkezési mód különösen jól látható az olyan esetekben, melyekben a nemi tárgy megmarad, de fetisszerű feltételhez van kötve. Korai nemi benyomások jelentőségével még más helyütt is fogunk találkozni.

Más esetekben az illetők maguk sem ismerik azt a jelképes gondolati kapcsolatot, melynek révén a fetis a tárgynak helyettesítőjévé vált. E kapcsolatok útjai nem deríthetők ki mindig biztosan. (A láb ősrégi, már a hit-

*) Ez a gyengeség volna az alkati előfeltétel. Élményi feltétel gyanánt a pszichoanalizis a korai nemi elriasztást mutatta ki, mely a rendes nemi céltól elterel és annak pótlására kényszerít.

regében is szereplő nemi jelkép.*) A „prém“ a mons veneris szőrzetével való kapcsolatnak köszöni fetis-szerepét.) De — úgy látszik — az ilyen szimbolika sem mindíg független a gyermekkor nemi élményeitől.**)

b) Ideiglenes nemi célok rögzitődése.

Uj szándékok keletkezése.

Minden olyan külső és belső feltétel, mely a rendes nemi cél elérését megnehezíti, vagy hátráltatja (impotencia, a nemi tárgy költségessége, a nemi művelet veszélyei), mint érthető is, támogatják a hajlamot az előkészítő műveletnél való megállapodásra s arra, hogy ezekből esetleg a normális nemi cél helyét egészen elfoglaló új célok keletkezzenek. Behatóbb vizsgálatnál mindig kitünik, hogy akármilyen idegenszerűnek is lássék ez új szándékok némelyike, az a normális nemi folyamatnál mégis, ha talán csak nyomokban, de már feltalálható.

Tapogatás és nézelődés.

Bizonyos mérvű tapogatás, legalább az embernél, a rendes nemi cél eléréséhez feltétlenül szükséges. Az is általánosan ismert dolog, hogy a nemi tárgy bőrének érintése mily kéjforrás és milyen ujabb izgalmat teremtő inger. Eszerint a tapintásnál való időzés, ha egyébként a nemi művelet tovább halad, aligha számítható a perverziók közé.

Ugyanezt mondhatjuk a nézelődésről is, mely — végső elemzésben — a tapintásból vezethető le. A leggyakoribb út a kéjes izgalom felébresztésére az optikai, és — ha egy-

---

*) Ennek megfelelően a cipő vagy papucs a női nemi szervet szimbolizálja.

**) A pszichoanalizis a fetisizmus értelmezésénél még mutatkozó hiányok egyikét kitöltötte, amennyiben rámutatott arra, hogy az elfojtás utján veszendőbe ment koprophil *szimatoló-kedvnek* jelentőséges szerepe van a fetis megválasztásánál. A láb és a hajzat erős szagu tárgyak, melyek — a kellemetlenné vált szimatolásról való lemondás után — fetis-rangra emelkedtek. A lábfetisizmusnak megfelelő perverziónál ennek megfelelően csak piszkos és roszszagú láb szerepel nemi tárgyként. Egy másik adattal az infantil nemi elméletek ismerete járul hozzá a láb fetis-szerű kedvelésének megértéséhez. (L. alább.) A láb a nőnél az oly sajnosan nélkülözött penist pótolja.

Lábfetisizmus némely esetében kimutatható volt, hogy ott a *nézelődési kedvet,* mely tárgyát alulról akarta megközelíteni, tilalom és elfojtás feltartóztatta útjában s ezért volt kénytelen a cipővel és lábbal mint fetisekkel megelégedni. E közben a női genitalét a gyermeki képzelet férfi-formájúnak várta.

általán szabad céltani szempontból szemlélni a dolgokat — azt kell hinni, hogy a faji kiválás az inger ezen útjára számít, mikor a nemi tárgy szépségét kifejleszti. A testnek a művelődés során mind teljesebbé váló leplezése ébren tartja a nemi kíváncsiságot, mely arra törekszik, hogy a rejtett részek leleplezésével kiegészítse a nemiség tárgyát, s amely művészi irányba terelhető (átszellemíthető), ha sikerül ezen érdeklődést a nemi szervektől el- és a testalkat egészére ráterelni.*) A továbbidőzés ezen ideiglenes nemi célnál, a nemileg hangsúlyozott nézelődésnél, voltakép a legtöbb normális embernél előfordul, mi több: ez adja meg nekik a lehetőséget, hogy nemi kedvüknek egy részét magasabb, művészi célok felé tereljék. Ellenben perverzióvá lesz a nézelődés: *a)* ha kizárólag a nemi szervekre szorítkozik; *b)* ha undor leküzdésével kapcsolódik egybe (így a voyeuröknél, kik a kiválasztási műveleteket szeretik nézni); *c)* ha az a normális nemi célt, ahelyett, hogy csak előkészítené, teljesen kiszorítja. Ez utóbbi eset legkifejezettebb az exhibitionistáknál (a mutogatóknál. *Ford.*), kik, ha szabad egyetlen analizisemből következtetni, azért mutatják a nemi szervüket, hogy ellenszolgáltatásképp a másik fél nemi szervét megpillanthassák.

Azon perverziónál, mely nézésre és megnézetésre törekszik, kifejezésre jut az az igen különös jelleg, mely a most leírandó fonákságnál még behatóbban fog minket foglalkoztatni, az tudniillik, hogy itt a nemi cél két alakban van kifejeződve: *cselekvő* és *szenvedő* alakban.

Az az erő, mely a nézelődési kedvvel szemben áll s attól esetleg legyőzetik, a *szemérem* (mint fentebb az undor).

Szadizmus és mazochizmus. Azt a hajlandóságot, mely a nemi tárgynak fájdalmat akar okozni s az azzal ellentéteset, e két igen gyakori és

*) Kétségtelen előttem, hogy a „szép“ fogalma a nemi ingerület talajában gyökerezik és eredetileg a nemileg ingerlővel volt egy jelentőségű. (A „báj“ szónak németül az inger szó felel meg: „Die Reize“). Annál feltünőbb, hogy magát a nemi szervet, melynek megpillantása a legerősebb nemi ingert váltja ki, „szép“-nek tulajdonkép sohasem találjuk.

igen jelentőségteljes perverziót, *Krafft-Ebing szadizmus*-nak, és (a passziv alakot) *mazochizmus*-nak nevezte el. Más szerzők szívesebben használják az *algolagnia* kifejezést, mely a fájdalomban való kéjelgést, a kegyetlenséget hangsúlyozza, míg a Krafft-Ebing szerinti elnevezésekben a mindenfajta megalázásban és alárendeltségben való gyönyör van kiemelve.

A cselekvő algolagniának, a szadizmusnak gyökereit a normális nemiségben könnyen ki lehet mutatni. A legtöbb férfi szexualitásához hozzá van keverve bizonyos mennyiségű *támadó-kedv,* leigázásra való hajlam, melynek élettudományi jelentősége hihetőleg az, hogy a nemi tárgy ellentállásának a leküzdéséhez a *csábítás* eszközein kívül még egyéb is szükséges. A szadizmus így a nemi ösztön önállóvá lett, túlságba hajtott, eltolódás útján a főhelyre került támadási összetevőjének felelne meg.

A szadizmus fogalma a közhasználatban erősen ingadozik ; némelyek már a nemi tárggyal szemben való cselekvő fellépést is, mások csak az erőszakosat jelölik e névvel, avagy csupán azt az esetet, melyben a kielégülés kizárólagosan a megalázáshoz, a bántalmazáshoz kapcsolódik. Szigorúan véve csak ezt az utóbbi szélsőséges esetet illeti meg a perverzió neve.

Hasonlókép a mazochizmus elnevezés is felöleli a nemi élettel és a nemi tárggyal szemben lehetséges szenvedőleges beállítás minden fokát, melynek szélsőséges esete az, mikor a kielégülés kizárólag a nemi tárgy részéről elszenvedett testi vagy lelki fájdalomhoz kapcsolódik. A mazochizmus mint perverzió a normális nemi céltól jobban eltávolodik, mint ellentéte ; jogosan kétségbevonható, hogy elsődleges előfordulásáról egyáltalán szó lehetne és nem keletkezik-e az minden esetben a szadizmusból, átalakulás útján. Gyakran megállapítható, hogy a mazochizmus nem egyéb, mint szadizmus, mely az egyén saját személye ellen fordul, a maga személyével tulajdonkép így a nemi tárgyat pótolván. A mazochista fonákság szélsőséges eseteinek klinikai elemzése kideríti, hogy itt egy sor olyan tényező összejátszásáról van szó, melyek az eredeti szenvedőleges nemi beállítást túlozzák és rögzítik. (Kasztrációs komplexum, bűntudat.)

A fájdalom, melyet eközben le kell küzdeni, egy sorba állítható az undorral és a szeméremmel, melyek ellentállások gyanánt tartóztatják fel a libidót.

A szádizmus és mazochizmus a perverziók közt külön helyet foglalnak el, mert a cselekvőlegesség és szenvedőlegesség közti ellentét, mely lényegüket alkotja, a nemi élet általános jellemvonásaihoz tartozik.

Hogy a kegyetlenség és a nemi ösztön közt a legbensőbb összefüggés áll fenn, arra az emberiség művelődéstörténelme minden kétségen felül megtanít minket, de ennek az összefüggésnek a magyarázásánál nem igen jutottak tovább a libido agressziv tényezőjének hangsúlyozásánál. Néhány szerző szerint ezen, a nemi ösztönhöz kapcsolt aggresszió tulajdonkép kannibáli hajlandóságok maradványa, vagyis azon hódító szerkezet beavatkozását jelenti, mely a másik, az egyéni fejlődésben ősibb, nagy szükséglet kielégítésének áll a szolgálatában.*) Azt is állították, hogy minden fájdalomban önmagában véve megvan a kéjérzés lehetősége. De elégedjünk meg annak a benyomásnak a megállapításával, hogy ezen perverziónak távolról sem tudjuk kielégítő magyarázatát adni, és hogy úgy látszik, mintha ennél több lelki törekvés egyesülne egy hatás létrehozására.

E perverzió legfeltünőbb sajátossága azonban az, hogy cselekvő és szenvedő formája rendszerint egyazon személyben együtt található fel. Akinek kedve telik abban, hogy másnak a nemi viszonylatban fájdalmat okozzon, annak megvan a képessége ahhoz is, hogy kéjként élvezze azt a fájdalmat, mely őt a nemi viszonylatban éri. A szadista egyúttal mindig mazochista is, bár talán e perverzió aktiv vagy passziv oldala erősebben is van nála kifejlődve és túlnyomóan egyik vagy másik irányban működteti is nemiségét.**)

---

*) V. ö. ezzel a később következő közlést a nemi fejlődés prägenitalis szakairól, melyben e nézet beigazolást nyer.

**) Ezen állítás bizonyítékául sok idézet helyett csak *Havelock Ellisből* citálok egy mondatot (Das Geschlechtsgefühl 1903.) „A szadizmus és mazochizmus összes eseteiben, még a *Krafft-Ebingéiben* is, rendszerint kimutathatók mindkétfajta jelenség nyomai egy és ugyanazon egyénben (mint azt már *Colin, Scott* és *Féré* is kimutatták)“.

Látjuk, hogy bizonyos perverziós hajlandóságok *ellentét-párokban* lépnek fel, aminek később felhozandó tényekre való tekintettel fontos elméleti jelentőséget tulajdoníthatunk.*)

Világos továbbá, hogy a szadisztikus-mazochisztikus ellentétpár létezését nem lehet egyszerűen a nemiség aggressziós alkatrészéből leszármaztatni. Ellenben csábító gondolat volna az ilyen egyidejűleg fennálló ellentéteket a kétneműséggel hozni viszonylatba, melyben szintén két ellentét, a hím és női qualitások ellentéte keveredik. Ez ellentétes nemi sajátságok jelentőségét a pszichoanalizis a cselekvő és szenvedő qualitás ellentétére redukálja.

3. Általános mondanivalók az összes perverziókról.

Változat és betegség.

Azok az orvosok, kik a perverziót először, igen kifejezett esetekben és sajátos feltételek közt tanúlmányozták, természetesen hajlandók voltak azt betegségi vagy elfajulási jelnek minősíteni, ugyanúgy, mint az inverziót. Ámde itt könnyebb, mint amott, e felfogást visszautasítani. A mindennapi tapasztalat mutatja, hogy e túlhágások legtöbbje, legalább is a kevésbbé súlyosak, az egészséges ember nemi életének ritkán hiányzó alkatrészei és általában ugyanolyan megitélés alá esnek, mint más egyéb intimitások. Ha a viszonyok arra kedvezők, a normális emberrel is megesik, hogy valamelyiket a rendes nemi cél helyébe állítja, vagy mellette megtűri. Aligha van egészséges ember, kinél teljesen hiányozna a normális nemi cél mellett valamelyes perverznek nevezhető függelék, s ez az általános igazság egymagában is elégséges ahhoz, hogy megmutassa, milyen helytelen dolog a perverzió szót megvető értelemben használni. A nemi élet terén különösen nagy, ezidőszerint tulajdonkép megoldhatatlan nehézségekbe ütközik az ember, ha éles határt akar vonni az élettani határokon belüli egyszerű változatok és a beteges tünetek között.

Tény azonban, hogy e perverziók némelyikénél az új nemi cél természete különleges méltánylást kíván. Néme-

*) Lásd alább az ambivalenciáról szóló részt.

lyik perverzió tartalmilag olyannyira eltávolódik a normálistól, hogy kénytelenek vagyunk azt betegesnek mondani, különösen akkor, ha a nemi ösztön az ellentállásoknak (szemérem, undor, borzalom, fájdalom) a leküzdésében meglepő tevékenységet fejt ki (bélsárnyalás, hullával való visszaélés). De még ezekben az esetekben sem szabad biztosra venni, hogy a tettes egyébként is sulyos rendellenességekben vagy elmebetegségben szenvedő egyénnek fog bizonyúlni rendszerint. Itt sem tehetünk egyebet, mint hogy elismerjük azon tény igazságát, hogy vannak emberek, kik különben normálisan viselkednek, csupán a nemi élet terén, e legzabolátlanabb ösztön uralma alatt bizonyúlnak betegeknek. Ellenben valamely nyilvánvaló rendellenesség az élet egyéb viszonylataiban mindig maga után szokta vonni a nemi viselkedés abnormitását is.

Az esetek többségében a perverzió beteges jellegét nem az új nemi cél tartalmi mivoltában találhatjuk, hanem ez új célnak a normálishoz való viszonyában. Ha a perverzió nem a normális nemiség (nemi cél és tárgy) *mellett* lép fel, úgy, hogy kedvező körülmények a normalitást támogatják, kedvezőtlenek hátráltatják, hanem úgy, hogy az a rendes nemiséget minden körűlmények közt kiszorítja és helyettesíti: akkor van jogunk a perverziót kórosnak ítélni. A *kizárólagosság* és a *rögzitettség* adja meg tehát a perverziónak a kóros jelleget.

A lélek közreműködése a perverzióknál. El kell ösmernünk, hogy talán épen a legvisszataszitóbb perverziók azok, melyeknél a lélek a legnagyobb mérvben működik közre a nemi ösztön átváltoztatásában. Oly lelki munka kifejtéséről van itt szó, melytől, ha eredménye még oly irtózatos is, nem lehet elvitatni, hogy az az ösztön egyik eszményítési módjaként ertékelendő. A szerelem mindenhatósága talán sehol sem mutatkozik nagyobb erővel, mint ezen eltévelyedésekben. A legmagasabb és a legalacsonyabb dolgok a nemiségben mindenütt a legbensőbb módon összefüggnek egymással. („Vom Himmel hoch durch die Welt zur Hölle“).

Két eredmény. A perverziók tanulmányozása közben ahhoz a megismeréshez jutottunk, hogy a nemi ösztönnek bizonyos lelki hatalmak ellen, mint ellentállások ellen kell küzdenie; ezek közül a szeméreměrzet és az undor váltak ki a legéle-

sebben. Jogosnak látszik a feltevés, hogy ezeknek a lelki erőknek részük van abban a munkában, mely az ösztönt a normálisnak elösmert korlátok közé szorítja és ha az egyénben korábban fejlődnek ki, még mielőtt a nemiség teljes erejét elérte volna, úgy ezek lehetnek azok, amik a nemi fejlődésnek irányt szabnak.*)

Azt is megfigyeltük továbbá, hogy a tanulmányozott perverziók egy része csak több indító ok együtthatásának felvételével lesz érthetővé. Mert ha egyszer lehetséges őket analizálni, szétbontani, akkor összetett természetük kellett hogy legyen. Ezt ujjmutatásnak vehetjük arra, hogy talán maga a nemi ösztön sem egységes valami, hanem komponensekből van összetéve, melyek a perverzióknál újra leválnak belőle. Így a klinika révén talán felösmertünk bizonyos *egybeolvadásokat*, melyek a normális viselkedés egyformaságában kifejezésre nem juthattak.

4. A neurotikusok nemi ösztöne.

Van egy forrás, melyhez csak egy bizonyos úton lehet hozzáférkőzni, de amely fontos adattal járul hozzá a normálist legalább is megközelítő személyek nemi ösztönének ismeretéhez. Csak egy úton lehet az úgynevezett pszichoneurotikusok (hiszteriások, kényszerbetegek — helytelen néven nevezve neuraszténiások, nemkülönben a tébolyodottak, dementia praecoxban szenvedők) nemi életéről alapos és tévútra nem vezető felvilágosítást nyerni, tudniillik, ha e betegeket pszichoanalitikus vizsgálat tárgyává tesszük; ez a módszere az 1893-ban *J. Breuer* és én általam először alkalmazott, s akkor „katharzis“-nak nevezett gyógyító eljárásnak.

Előre kell bocsátanom, illetőleg más közlemények után ismételnem, hogy e pszichoneurózisok — amennyire az én tapasztalatom terjed — mindig nemi mozgatóerőkön alapúlnak. Ezt nemcsak úgy értem, hogy a nemi ösztönök

*) A nemi fejlődést gátak közé szorító erők — az undor, szeméremérzet, erkölcsiség — más oldalról nézve azon külső korlátozások történelmi csapadékainak is tekinthetők, melyeket a nemi ösztön az emberiség fejlődéstörténetében elszenvedett. Megfigyelhetjük, hogy e lelki erők az egyes egyén fejlődésében a kellő időben mintegy önként lépnek fel, a nevelés és befolyásolás csak a jelt adja meg reá.

energiája hozzájárúl azokhoz az erőkhöz, melyek a beteges jelenségeket (a tüneteket) fenntartják, hanem kifejezetten azt akarom ezzel állítani, hogy a neurózisnak ez az egyedüli állandó és legfontosabb energiaforrása, úgy, hogy az illető személy nemisége vagy kizárólagosan, vagy főképen, vagy csak részben, de ezen tünetekben éli ki magát. A tünetek, — mint azt más helyütt kifejeztem —, a betegnek a nemi tény-kedései. Ezen állítás bizonyságát hiszterikus vagy egyébként neurotikus egyének husz év óta szaporodó számú pszichoanalizise szolgáltatta nekem; ezeknek eredményéről azonban részletesen és behatóan más helyütt adtam és fogok adni számot.

A pszichoanalizis, midőn hiszterikusok tüneteit gyógyítja, abból az előfeltételből indul ki, hogy e tünetek helyettesítői — úgyszólván fordításai — az indulattelt lelkifolyamatok, kivánságok, törekvések egy sorának, melyeknek útját a tudatképes lelki működés felé egy sajátos lelki folyamat *(az elfojtás)* elzárta. Az így tudattalanság állapotában tartott gondolatképződmények indulati értéküknek megfelelő kifejeződésre, *levezetésre* törekszenek és ezt hiszteriánál a testi jelenségekké való *konvertálás* folyamatában, vagyis hiszteriás tünetekben érik el. Ha szakértelemmel és egy sajátos technika igénybevételével indulattelt, s most már tudatos gondolatokká változtatjuk vissza a tüneteket, módunkban van az addig tudattalan lelki alakulatok természetéről és származásáról a legalaposabb felvilágosítást nyerni.

A pszichoanalizisből meritett tapasztalatok.

Ezen az úton aztán tudomásunkra jutott, hogy a szimptomák olyan törekvések helyettesítői, melyek a nemi ösztön forrásából merítik erejüket. Teljesen egybevág ezzel minden, amit a hiszterikusoknak, kiket itt mindenfajta pszichoneurózis példányképeiül veszünk, megbetegedésük előtti jellegéről és megbetegedésük alkalmi okairól tudunk. A hisztériás jellemen oly mérvű *nemi elfojtás* ösmerhető fel, mely a normális mértéket meghaladja ; náluk a nemi ösztön elleni ellentálló erők, melyeket a szeméremérzet, az undor, az erkölcsösség alakjában ösmertünk meg, fokozottak; ők mintegy ösztönszerüen menekülnek a nemi problémával való értelmi

foglalkozás elől, aminek a kifejezett esetekben az az eredménye, hogy a teljes nemi érettség éveiben is megőrzik nemi tekintetben a teljes tudatlanságot.*)

A hisztériának ezt a lényeges jellemvonását a felületes vizsgáló előtt néha teljesen elfedi a hisztéria másik alkati tényezőjének, a nemi ösztön túlhatalmas fejlettségének jelenléte, de a lélekelemzés minden esetben megtalálja amazt is és meg tudja oldani a hisztéria ellentmondásokban gazdag talányszerüségét az által, hogy megállapítja a túlnagy nemi szükséglet és a túlságba vitt nemi vonakodás ellentét-párját.

A hisztériára hajlamos egyén megbetegedésének alkalmi oka akkor áll elő, ha vagy saját nemi érésének előhaladása, vagy külső viszonyok folytán az élet komoly és reális követelményeket támaszt nemiségével szemben. Az ösztön hajtó és a nemi vonakodás visszatartó ereje között mintegy menekülési útként jön létre a megbetegedés, mely a konfliktust nem oldja meg, hanem a libidinozus törekvéseket tünetekké változtatja át s így próbál tőlük szabadulni. Csak látszólagos kivétel, ha a hisztériás személy, példáúl egy férfi, közönséges kedélyi izgalmak vagy oly konfliktus folytán betegszik meg, melynek központjában nem a nemi érdek áll. A pszichoanalizis bebizonyítja, hogy itt is mindig a konfliktus nemi összetevője tette a megbetegedést lehetővé, azáltal, hogy lelki folyamatokat a normális elintézés alól kivont.

Neurózis és perverzió.

Az ezen állításaimmal szemben felhangzott ellentmondás jórészt abból a tévedésből magyarázható, hogy a szexualitáson, melyből én a pszichoneurótikus tüneteket levezetem, csak a normális nemiséget értették. Pedig a pszichoanalizis másra, többre tanít. Megmutatja, hogy a tünetek távolról sem csak az úgynevezett normális nemiség rovására keletkeznek (legalább is nem kizárólag vagy főképen), hanem oly ösztönök konvertált megnyilatkozásai, melyeket (a legtágabb értelemben) *perverzeknek* neveznénk, ha azok a tudattól el nem terelve, közvetlenül érvényesülnének, mint képzeletben szándékolt vagy végrehajtott cselekmények. Vagyis a tünetek

*) *J. Breuer* így jellemzi azt a nőbeteget, akinél a katharzisos gyógymódot először alkalmazta: „A nemisége bámulatraméltóan fejletlen volt“. (Studien über Hysterie 1895.)

részben a rendellenes nemiség rovására keletkeznek; a *neurózis úgyszólván a perverzió negativja.**)

A pszichoneurotikusok nemi ösztönében fel lehet ismerni mindazokat az eltévelyedéseket, melyeket, mint a normális nemi élet változatait s mint a betegesnek megnyilatkozásait tanulmányoztunk:

a) Minden neurótikus tudattalan lelki életében (kivétel nélkül) fellelhető az inverziós hajlandóság, a libidó rögzítődése azonos nemű személyekhez. Messzemenő magyarázat nélkül lehetetlen e tényező jelentőségét a kórkép kialakulásánál kellőképen méltányolni; itt csak ismételhetem, hogy a tudattalan inverziós hajlam sohasem hiányzik és különösen a férfi-hisztéria megértéséhez igen hasznos felvilágosításokkal járul hozzá.**)

b) Pszichoneurótikusok tudattalanjában és tünetalkotó tényezői közt az anatómiai túlhágásra való mindenfajta hajlandóságot fel lehet lelni, különös gyakorisággal főleg azokat, melyek a száj- és végbélnyákhártyának a nemi szerv szerepét juttatják.

c) A pszichoneurózisok tünetképző tényezői közt kiemelkedő szerepet játszanak a jórészt ellentétpárokban fellépő részlet-ösztönök, melyekkel mint uj nemi célok teremtőivel ösmerkedtünk meg, így a nézelődés és mutogatás ösztöne és a kegyetlenségre hajtó, cselekvő és szenvedő alakban kifejlődött ösztön. Ez utóbbinak ismerete nem nélkülözhető, ha meg akarjuk érteni a tüneteknek szenvedőleges természetét; csaknem minden esetben ez adja meg jórészben a beteg társadalmi viselkedésének is a jellegét. A libidónak ezen kapcsolata a kegyetlenséggel közvetíti a szerelemnek

*) A perverzek tudatos elképzelései, melyek kedvező körülmények között végre is lesznek hajtva, a paranoiások másokra vetített félelmes téveszméi és a hiszteriások azon tudattalan fantáziái, melyeket a pszichoanalizis a tünetek mögött felderít, tartalmukban a legapróbb részletekig megegyeznek egymással.

**) A pszichoneurózis nem ritkán társul nyilvánvaló inverzióhoz; ily esetekben a heteroszexuális irányzat teljesen az elfojtás áldozata lesz. — Szivesen ismerem el, hogy e tárgyban más oldalról nyertem az első ujjmutatást; miután én a neurózis egyes eseteiben felfedeztem az inverziós hajlandóságot, *W. Fliess* (Berlin) figyelmeztetett engem, magánuton adott közlésekkel, e hajlandóság szükségszerű és általános voltára pszichoneurózisnál.

gyülöletté, a gyöngédségnek ellenséges indulattá változását, mely a neurótikus esetek egész sorára, a paranoiára pedig úgy látszik egészben jellegző.

Ezen eredmények érdekességét a tényállásnak még néhány sajátossága fokozza.

α) A neurózisok tudattalan gondolatmenetében nyoma sincs a fetisizmusra való hajlandóságnak; ez a körülmény világosságot vet e jól átlátott perverzió lélektani különállására.

β) Ahol a tudattalanban olyan ösztönre akadunk, mely ellentéttel párosulni képes, ott rendszerint ezen ellentét hatékony jelenléte is megállapítható. Itt tehát minden „aktiv" perverzió passziv ellenlábasának kiséretében van jelen; aki tudattalanjában mutogató, az egyuttal nézelődő is, aki szadista törekvések elfojtása miatt szenved, annál a mazochisztikus hajlam forrásából is vezet út a tünetekhez. Ez a teljes egybevágás a megfelelő „pozitiv" perverziók viselkedésével mindenesetre nagyon figyelemre méltó. A kórképen azonban az ellentétes hajlamok egyike vagy másika túlnyomóan előtérben áll.

γ) Pszichoneurózis kifejezett esetében csak ritkán fordúl elő, hogy e perverz ösztönök közül csak egyetlenegy volna kifejlődve, legtöbbször több, rendszerint nyomokban valamennyi kimutatható; az egyes ösztönök fejlettségének foka azonban a többiek erősségétől független. A perverziók tanulmányozásánál nyert kép ennek is teljesen megfelel.

Részletösztönök és erogén zónák.

Ha mindazt egybefoglaljuk, amit a pozitiv és negativ perverziók tanulmányozása közben tapasztaltunk, közelfekvő dolog ezeket *„részletösztönök"*-re vezetni vissza, melyek azonban maguk sem elemi természetűek, hanem még szintén szétbonthatók. Az *„ösztön"* szón egyelőre nem érthetünk mást, mint egy folytonosan működő, mindig testi természetű ingerforrás lelki képviseletét, ellentétben az „inger"-rel, melyet egyes kivülről jövő izgalmak hoznak létre. Az ösztön e szerint a testiség és szellemiség egy határfogalma. Az ösztönök természetéről a legegyszerübb és legközelebbi feltevés az volna, hogy azok önmagukban véve minőségtelenek és a lelki életben csak mint elintézést igénylő

mennyiségek jönnek tekintetbe. Ami az ösztönöket egymástól megkülönbözteí s őket sajátlagos tulajdonságokkal ruházza fel, nem más, mint az egyes ösztön viszonylata testi *forrásához* és *céljához*. Az ösztön forrása valamely szervben végbemenő izgalmi folyamat, legközelebbi célja pedig a szervi inger megszüntetése.

Egy másik ideiglenes feltevés, mely elől, ha az ösztönökről fogalmat akarunk alkotni, nem térhetünk ki, úgy szól, hogy a testi szervek kétfajta ízgalmat szolgáltatnak, melyek vegyi természetü külömbségeken alapulhatnak. Ez izgalmak egyikét specifikusan neminek, az illető szervet pedig a tőle származó részlet-ösztön *„erogén zónájának“* nevezzük. *)

Azoknál a perverziós hajlandóságoknál, melyek a szájüreget és végbélnyílást nemi értelemben veszik igénybe, az erogén zóna szerepe magától értetődik. Minden tekintetben úgy viselkedik ez, mintha nemi szerv volna. Hisztériánál ezeken a testrészeken s az onnan kiinduló nyálkahártyás szervekben ép oly különös érzetek és beidegzési változások jönnek létre, amilyenek a tulajdonképeni nemi szervekben keletkeznek a normális nemi folyamatok izgalmainak hatása alatt.

Az erogén zónáknak, mint a nemi szervek mellékműszereinek és pótszereinek jelentősége a pszichoneurózisok közül a hisztériánál mutatkozik a legfeltünőbben, de ez nem jelenti azt, hogy a többi megbetegedési alakoknál kevesebbre értékelendő. Itt legfeljebb kevésbbé ismerhető fel, mert ezeknél (kényszer-neurózis, paranoia) a tünetképződés a lelki apparátus oly rétegeiben játszódik le, melyek a test felett uralkodó központoktól távolabb fekszenek. Kényszerneurózisnál feltünőbb azon impulzusok jelentősége, melyek uj nemi célokat teremtenek és az erogén zónáktól úgy látszik függetlenebbek. Ámde a nézelődési és mutogatási kedvnél a szem felel meg az erogén zónának, a nemi ösztön fájdalmi és kegyetlenségi

---

*) Nem könnyű dolog e feltevések jogosultságát, melyek a neurotikus megbetegedések egy bizonyos osztályának tanulmányozásából merítvék, e helyütt igazolni. Viszont lehetetlen az ösztönökről bármi érdemleges dolgot mondani, ha az ember e feltevéseket elhallgatja.

összetevőjénél a bőr veszi át ezt a szerepet, a bőr, mely bizonyos testrészeken érzékszervekké finomúlt és nyákhártyává alakúlt át, szóval az erogén zóna κατ' ἐξοχήν. *)

A perverz nemiség látszólagos túlsúlya pszichoneurózisoknál.

Az eddigi fejtegetések, úgy lehet, hamis szinben tüntetik fel a pszichoneurótikusok nemiségét. Azt a benyomást kelthették, mintha a pszichoneurótikusok alkati mivoltukban igen közel állanának a perverzekhez és ugyanoly távol a normális emberektől. Nos, valóban lehetséges is, hogy ezen betegek alkati hajlamosságát a nemi elfojtás túlságosságán s a nemi ösztön túlerős voltán kívül szokatlanul nagy hajlam jellemzi a perverziókra is, utóbbiakat a legtágabb értelemben véve; ámde enyhébb esetek vizsgálata mutatja, hogy ez utóbbi feltevés nem okvetlenül szükséges; a beteges jelenségek megitélésénél egy tényező hatását le kell vonni. A legtöbb pszichoneurótikus csak a pubertás után betegszik meg, a normális nemi élet követelményei folytán. Tehát ez ellen irányúl az elfojtás mindenekelőtt. Avagy még később jön létre a megbetegedés, mikor a nemi kedv normális úton való kielégitésének útja elzárúl. Mind a két esetben úgy viselkedik a libidó, mint az olyan folyam, melynek főágyát eltömik: megtölti a vele oldalról közlekedő medreket, melyek eddig talán üresen maradtak volt. Így a pszichoneurótikusok látszólag még oly nagyfokú (igaz hogy negativ) perverziós hajlama ily oldaláramlástól függhet, ezen oldaláramoktól mindenesetre erősítéseket kaphat. Úgy áll ugyanis a dolog, hogy a nemi elfojtást, mint belső tényezőt, egy sorba kell állítani azokkal a külső tényezőkkel, melyek — mint például a szabadságvesztés, a normális nemi tárgy hozzáférhetetlensége, a normális nemi művelet veszélyei, stb. — olyan egyéneket is perverziókhoz juttatnak, kik egyébként talán normálisak maradtak volna.

Az egyes neurózis-eseteknél e tekintetben különféleképp állhat a dolog, az egyiknél a perverziós hajlam vele-

---

*) E helyütt meg kell emlékezni a *Moll* feltevéséről, ki a nemi ösztönt kontrektációs és detumescentiás ösztönre osztja. Kontrektáció a bőr érintetésének ingerét jelenti.

született túlsága lehet kórokozó, a másikban inkább a libidó eltolása a normális nemi tárgytól és nemi céltól. Helytelen volna ellentétességet mesterkélni ott, ahol együttműködési viszonyról van szó. A legnagyobbszerűt olyankor fogja a neurózis produkálni, amikor alkat és élmény egyértelműleg hatnak közre. A kifejezett alkat nélkülözheti talán az élmény elősegítő hatását, hatalmas rázkódás átélése viszont átlagos alkat mellett is neurózishoz vezethet. E szempontok egyébiránt ugyanigy érvényesek minden más téren is a veleszületett és esetlegesen átélt dolgok kórokozó jelentőségének megítélésénél.

Ha inkább azt a nézőpontot fogadjuk el, hogy a perverziókra való különös hajlam mégis inkább jellemzi a pszichoneurotikus alkatot, kilátásunk nyilik arra, hogy egyik vagy másik erogén zóna, egyik vagy másik részletösztön veleszületett túlsúlya szerint az ilyen alkatok többféleségét külömböztethessük meg. Hogy a perverziós hajlamosságnak van-e különös viszonylata a kóralak megválasztásához, az ép oly kevéssé van még felderítve, mint annyi sok más dolog e téren.

Utalás a nemiség infantilizmusára.

Az által, hogy bebizonyitottuk a perverziós irányzatok tünetalkotó jelentőségét a pszichoneurózisoknál, rendkivülien megszaporítottuk azoknak az embereknek a számát, kiket a perverzek közé lehetne számítani. Nemcsak, mert a neurotikusok maguk az emberiségnek igen tekintélyes számu osztályát alkotják, hanem azért is, mert figyelembe kell venni, hogy a neurózisok összes alakulataitól hiánytalan átmeneti sorozat vezet egész az egészséges állapotig; hiszen *Möbius* is joggal mondhatta: mindnyájan hisztérikusak vagyunk egy kissé.. Igy aztán a perverziók rendkivüli elterjedettsége arra a feltevésre késztet minket, hogy a perverziókra való hajlam nem lehet valami ritka különösség, hanem a normálisnak elösmert konstituciónak is alkatrésze kell hogy legyen.

Hallottuk, hogy vita tárgya, vajjon a perverziók veleszületett feltételekre vezethetők-e vissza, vagy — mint azt *Binet* a fetisizmusról bebizonyította — véletlen élmények

folytán keletkeznek-e. Nekünk azonban az a megoldás kinálkozik, hogy a perverziók tényleg valami veleszületett dolgon alapulnak, de olyasvalamin, *ami minden emberrel veleszületik,* s mint a hajlandóságok általában, különböző erősségi fokokban van adva és az életviszonyoktól várhatja felszinre hozatalát. A nemi ösztönnek veleszületett, alkati gyökereiről van itt szó, melyek az esetek egy részében (a perverzeknél) a nemiség valóságos képviselőivé fejlődnek, más esetekben tökéletlen elnyomatást szenvednek el (az elfojtást), úgy hogy kerülő úton, betegségi tünetek alakjában a nemi energia jelentékeny részét magukhoz ragadják, míg a legkedvezőbb esetekben a két véglet között hatályos korlátozás és egyébkénti átdolgozás utján az úgynevezett normális nemi élet létrejöttéhez vezetnek.

Hozzá fogjuk ehhez továbbá fűzni, hogy azt a feltételezett konstituciót, melyben minden lehetséges perverzió csirájában fellelhető, csak gyermekeknél fogjuk felmutathatni, noha náluk minden ösztön csak szerény erővel tud megnyilatkozni. S ha így sejtésként kialakul bennünk az a szabály, hogy a neurótikusok megőrizték nemiségük gyermeki állapotát, vagy visszaesnek annak színvonalára, úgy figyelmünk a gyermekek nemi élete felé fog irányulni és igyekezni fogunk követni azon befolyások váltakozó hatásait, melyek a gyermeki nemiség fejlődésén uralkodnak egész a végső kimenetelig, ami perverzió, neurózis vagy normális szexualitás lehet.

II.

A gyermeki szexualitás.

A nemi ösztönről elterjedt közfelfogás rendes tartozéka az a nézet, hogy a nemiség a gyermekből hiányzik s csak az élet pubertásnak nevezett szakában ébred fel. Pedig ez nemcsak durva, hanem következményeiben is sulyos tévedés, mert főleg ennek tulajdonítható, hogy ma is oly kevéssé ösmerjük a nemi élet alapvető viszonyait. A gyermekkor nemi megnyilvánulásainak alapos tanulmányozása valószinüleg feltárná előttünk a nemi ösztön lényeges vonásait, leleplezné fejlődését és megmutatná külömböző forrásokból történő egybefolyását.

A gyermeki lélek megfigyelésének elhanyagoltsága.

Figyelemreméltó dolog, hogy azok a szerzők, kik a felnőtt egyének tulajdonságainak és reakcióinak magyarázásával foglalkoznak, oly sokkal több tekintetre méltatják azt az őskort, amit az elődök élettartama jelent, más szóval oly sokkal több befolyást tulajdonítanak az öröklékenységnek, mint annak a másik őskornak, mely már az ember egyéni létezésének idejébe esik, vagyis a gyermekkornak. Pedig eleve inkább azt hihetné az ember, hogy ennek az életszaknak a későbbi befolyása könnyebben volna érthető és hogy ezt több joggal lehetne az öröklékenység előtt is figyelembe venni.*) Találhatni ugyan az irodalomban helyenként egy-egy feljegyzést kis gyermekek korai nemi ténykedéséről, merevedésekről, maszturbációról, sőt koitusz-szerü próbálgatásokról is, de mindig csak mint kivételes jelenségeket, furcsaságokat vagy mint időelőtti romlottság elrettentő példáit említik ezeket. Tudomásom szerint egy szerző sem ösmerte

*) Mellesleg: nem is lehetséges az öröklést tényleg megillető részt helyesen mérlegelnünk, ha előbb nem méltányoltuk kellően a gyermekkori benyomások hatását.

fel tisztán, hogy a nemi ösztön a gyermekkorban is törvényszerüen meglévő valami és a gyermek fejlődéséről irott s egyre szaporodó irásokban is többnyire elhallgatják a „nemi fejlődés" fejezetét.*)

E meglepő mulasztásnak okát részben konvencionális tekintetekben keresem, melyekkel a szerzők saját

A gyermekkor elfelejtése.

*) Ez az állítás — utólagos olvasásnál — magam előtt is oly merésznek látszott, hogy nem restelltem azt az irodalom ujabb átnézése után még egyszer elbirálás tárgyává tenni. A felülbirálás eredménye az lett, hogy állításomat változatlanul hagytam. A gyermekkori nemiség testi és lelki jelenségének tanulmányozása a kezdet kezdetén van. Egy *S. Bell* nevü szerző így nyilatkozik: I know of no scientist, who has given a careful analysis of the emotion as it is seen in the adolescent. (A preliminary study of the Emotion of love between the sexes. American Journal of Psychology, XIII., 1902.) — A nemiségnek a pubertás előtti időben jelentkező testi megnyilatkozásaira csak elfajulási jelenségekkel és elfajulási jelekkel kapcsolatban történt utalás. A gyermek nemi életének fejezete hiányzik minden előttem ösmert műből, mely ezen életkor lélektanát irja le, így a következő szerzők műveiből: *Preyer, Baldwin* (Die Entwicklung des Geistes beim Kinde und bei der Rasse, 1898.),*Pérez* (L'enfant de 3—7 ans, 1894.), *Strümpell* (Die pädagogische Pathologie, 1899.), Karl *Groos* (Das Seelenleben des Kindes, 1904.), Th. *Heller* (Grundriss der Heilpädagogik, 1904.), *Sully* (Untersuchungen über die Kindheit, 1897.) és másoknál. Tudásunk valódi állásáról e téren a leghelyesebb benyomást nyerhetni a „Die Kinderfehler" c. folyóiratból (megj. 1896 óta). Viszont az is kitünik, hogy a szerelem létezése a gyermekkorban már fel van fedezve. *Pérez* kardoskodik mellette (l. c.) ; K. *Groos* mint általánosan ismert dolgot említi, „dass manche Kinder schon sehr früh sexuellen Regungen zugänglich sind und dem anderen Geschlecht gegenüber einen Drang nach Berührungen empfinden" (336. lap); szerelmi vágyrezdülés (sex-love) legkoraibb fellépése *S. Bell* megfigyeléseinek sorozatában egy két és fél éves gyermeknél észleltetett. — L. továbbá *Havelock Ellis:* Das Geschlechtsgefühl (fordította *Kurella),* 1903, Appendix, II.

Egyébiránt a gyermeki nemiség irodalmáról fentebb kimondott itélethez nem kell többé szószerint ragaszkodnunk, mióta *Stanley Hall* nagyarányu műve megjelent (Adolescence, its psychology and its relation to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion and education. Two volumes, New-York 1908.) — Th. *Moll* nemrég megjelent könyve azonban nem szolgáltat okot korábbi itéletünk megváltoztatására. Ellenben l. *Bleuler*-től: Sexuelle Abnormitäten der Kinder. (Jahrbuch der schweizerischen Gesellschaft für Schulgesundheitspflege IX. 1908.)

Dr. H. v. Hug-Hellmuth asszony könyve, „Aus dem Seelenleben des Kindes" (1913.) már teljes mértékben számbaveszi az eddig elhanyagolt nemi tényezőt.

nevelésük folytán kénytelenek számolni, részben egy más lelki jelenségben, mely eddig méltánylásban nem részesült. Arra a sajátságos *emlékezeti kiesésre* célzok itt, mely a legtöbb (de nem minden!) ember gyermekkorának első éveit a 6-ik vagy 8-ik életévig a feledés homályába burkolja. Mindeddig nem jutott eszünkbe, hogy ezen felejtés tényén csodálkozzunk, pedig erre alapos okunk volna. Mert hiszen azt halljuk másoktól, hogy ezen évek alatt, melyekről később néhány értelmetlen töredéken kivül semmi emlék sem marad meg bennünk, élénken reagáltunk benyomásokra; hogy fájdalmat, örömet emberi módon tudtuk nyilvánítani, szeretés, féltékenység és más szenvedélyek jeleit adtuk, melyek akkor heves kedélyhullámzást idéztek elő bennünk, mi több: beszédünk tartalmából a felnőttek alapos bizonyságot merítettek arra, hogy belátásunk is volt és itélőképességünk fejlődésnek indult. És mégis, mint felnőttek, saját emlékezetünk szerint minderről semmit sem tudunk. Miért marad így hátra emlékezőképességünk minden egyéb szellemi tevékenységünk mögött? Hiszen joggal hihetjük, hogy az ember felfogó és megjegyzőképessége életének egy szakában sem oly erős, mint épen a gyermekkor éveiben.*)

Másrészről kénytelenek vagyunk feltenni s módunkban van másokon végzett lélektani vizsgálat alapján meggyőződést szerezni arról, hogy ugyanazok a benyomások, melyeket pedig elfelejtettünk, dacára ennek, lelki világunkban igen mély nyomokat hagytak hátra s egész későbbi fejlődésünkre elhatározó befolyást gyakoroltak. Nem lehet itt tehát szó a gyermeki benyomások valóságos elmúlásáról, hanem csak olyan természetü emlékezeti kiesésről, amilyet — későbbi élményekre vonatkozólag — a neurotikusoknál észlelhetünk és amelynek lényege az, hogy az emlékkép csak a tudattól van távol tartva (elfojtva). Ámde melyek azok az erők, amelyek a gyermekkori benyomások elfojtását létesítik? Aki erre a kérdésre a választ megadná, egyúttal megoldaná a hisztériás emlékezeti kiesések talányát is.

Nem mulaszthatjuk el egyébként e helyütt kiemelni, hogy

*) A legkorábbi gyermekkori emlékekkel kapcsolatos problémák egyikét egy dolgozatban („Über Deckerinnerungen". Monatsschrift für Psychiatrie und Neurologie, VI. 1899.) próbáltam megoldani.

az infantilis emlékezeti kiesés ténye ujabb hasonlóságot hoz létre a gyermek és a neurotikus lélekállapota között. A másik hasonlóságra már előbb ráakadtunk, mikor felállitottuk azt a formulát, hogy a pszichoneurotikusok nemisége a gyermekies állapotot megtartotta vagy arra vezethető vissza. Vajjon nem vezet-e mindez végül oda, hogy maga a gyermekkor amnéziája is a gyermeki nemi hajlamokkal lesz kapcsolatba hozható!

Egyébiránt a gyermekkori amnéziának kapcsolatbahozása a hisztérikussal több, mint szellemes játék.

A hisztériás amnéziát, mely az elfojtás szolgálatában áll, csak az a körülmény teszi érthetővé, hogy az egyénben már eleve megvan a tudat fenhatósága alól kivont emlékbenyomások egy részlete, mely azután eszmetársítási kötelékkel magához rántja azt, amire a tudat oldaláról az elfojtás taszitó erői hatnak.*) Infantil amnézia nélkül — mondhatnók — nem is létezhetnék hisztériás amnézia.

Nos, én úgy vélem, hogy az infantil emlékkiesés, mely a gyermekkor élményeiből minden emberben úgyszólván *történelemelőtti* ősidőt teremt s előtte a saját nemi életének kezdeteit elfedi, hogy ez az emlékkiesés az oka annak a mulasztásnak is, hogy az emberek általában nem tulajdonítanak jelentőséget a gyermekkornak a nemi élet fejlődésében. Egyetlen megfigyelő tudásunk e hézagát nem pótolhatja. Én már 1896-ban hangsúlyoztam a gyermeki évek jelentőségességét bizonyos a nemi élettől függő jelenségeknél s azóta sem szüntem meg a nemiség infantilis momentumát előtérbe állítani.

A nemi lappangás időszaka a gyermekkorban s annak megszakitásai.

A gyermekkorban, állítólag szabályellenesen és kivételesen, de rendkivül gyakran megállapítható nemi megnyilatkozások, valamint a neurotikusok eladdig tudattalan gyer-

*) Nem érthető meg az elfojtás gépezete, ha a benne együttható két folyamat közül csak az egyiket veszik figyelembe. Például az a mód szolgáljon, amellyel az utazót a *gizehi* nagy piramis csúcsára juttatják: az egyik oldalról tolják, a másikról húzzák az embert.

meki emlékeinek felderítése lehetővé teszik, hogy a gyermekkor nemi viselkedéséről körülbelül ilyen képet alkossunk: *)

Bizonyosnak látszik, hogy az ujszülött nemi rezdülések csíráit hozza magával, melyek egyideig tovább fejlődnek, azután mind erősebben elnyomatnak, ezt az elnyomást viszont a nemiségnek kifejezett előretörései és egyéni sajátságok feltartóztathatják. Ennek az így ingadozó fejlődési menetnek törvényszerűségéről és időszakosságáról semmi bizonyosat nem tudunk. Úgy látszik azonban, hogy a gyermek nemi élete többnyire a harmadik vagy negyedik életév körül mutatkozik észrevehető alakban.**)

Nemi gátlások. A teljes vagy részleges lappangás ezen időszakában épülnek fel azok a lelki erők, melyek később mint gátló erők állnak a nemi ösztön útjába s annak folyását szűkebb mederbe szorítják. (Ilyenek: az undor, a szeméremérzet, a szépnek és erkölcsösnek eszményi követelményei.) A kulturális gyermeknél azt a benyomást nyerjük, hogy e gátak felépítése a nevelés műve, és bizonyos is, hogy a nevelés sokban járul hozzá. Valósággal azonban szervileg meghatározott és öröklésileg rögzített dolog ez a fejlődés s alkalomadtán a nevelés minden hozzájárulása nélkül is létrejöhet. A nevelés valóban akkor marad meg az őt megillető hatalmi körben, ha arra szorítkozik, hogy a szervezettől eléje rajzolt vonalakat aláhuzza s azokat valamivel tisztábban és élesebben juttassa kifejezésre.

Ellenhatásképződmények és átszellemitési módok. Mik azok az eszközök, amelyek segélyével ezen a későbbi személyi műveltség és normalitás szempontjából oly jelentőségteljes lelki szerkezetek felépülnek? Valószínűleg maguknak az infantil nemi irányzatoknak a rovására törté-

*) Ez utóbbi anyagot az a jogos feltevés teszi itt felhasználhatóvá, hogy a később neurotikussá válók gyermekévei azokétól, kik egészségesek maradnak, lényegben nem, csak a jelenségek intenzitásában és feltünőbb voltában különböznek.

**) A gyermeki nemi müködés azon viselkedésével, mely az én felfogásom szerint uralkodik, anatomiai tekintetben párhuzamba volna vonható *Bayer* azon felfedezése, hogy az ujszülöttek belső nemi szervei (méhe) többnyire nagyobbak, mint idősebb gyermekekéi. (Deutsches Archiv für klinische Medizin. 73. kötet). Ámde még nem bizonyos, hogy ezen születés utáni zsugorodást, melyet *Halban* a nemi szerkezet más részeiről is kimutatott, mikép kell értelmezni. *Halban* szerint ez a visszafejlődési folyamat a méhenkivüli életben már néhány hét alatt befejeződik. (Zeitschrift für Geburtshilfe und Gynäkologie, LIII., 1904.)

nik ez, melyeknek forrása tehát e lappangási időszakban sem apad ki, csak energiájuk vezetődik el a nemi értékesítéstől és áll más célok szolgálatába. A művelődéstörténészek úgy látszik egyetértenek abban a feltevésben, hogy nemi mozgatóerők ily elterelése nemi céloktól és uj célok szolgálatába állítása, amely folyamat megérdemli, hogy *átszellemítésnek* nevezzük, minden művelődési teljesítményhez hatalmas tényezőként járul hozzá. Mi ehhez csak azt fűzzük hozzá, hogy ugyanez a folyamat játszódik le az egyes ember fejlődésében is, és hogy annak kezdete a gyermekkor nemi lappangási időszakában keresendő.*)

Az ilyen átszellemítés gépezete felől is megkockáztathatunk egy véleményt. A gyermekévek nemi rezdülései egyrészt hasznavehetetlenek volnának, mert a fajfentartási működések fel vannak függesztve, ami a lappangási szak főjellemvonása, másrészt magukban véve is perverzek volnának, vagyis erogén zónákból kiindulók és oly ösztönöktől hajtvák, melyek az egyénben fejlődésének irányzata folytán, csak kínos érzetet válthatnánk ki. Innen jön azután, hogy ezek lelki ellenerőket (ellenhatási rezdületeket) ébresztenek, melyek az ily kínérzet hathatós elnyomására az említett lelki gátakat: az undort, a szemérmet, az erkölcsöt építik fel.**)

A lappangási szak megszakitásai.

Ne áltassuk magunkat. Ismerjük be, hogy a gyermeki lappangás vagy felfüggesztés folyamatáról való ismereteink feltevésszerűek és kevéssé tisztázottak; térjünk vissza a tények talajára és emeljük ki, hogy a gyermeki nemiség ily értékesítése a nevelésnek csak eszményképe, melytől az egyes egyén fejlődése valamelyik ponton, sőt igen sokszor lényegesen eltér. Időnként áttör a nemi nyilvánulás egy részlete, mely az átszellemítés alól kivonta magát, egyik-másik nemi ténykedés pedig a lappangási szak egész tartama alatt fenmaradhat, egész a nemi ösztön fokozott erővel történő előtöréséig, a pubertásig. A nevelő sze-

*) A „nemi lappangási időszak“ elnevezést szintén *W. Fliess*-től veszem kölcsön.

**) Az itt leirt esetben a nemi hajtóerők átszellemítése ellenhatásképződés útján történik. Általában azonban az átszellemítést és az ellenhatásképződést fogalmilag el lehet különíteni egymástól. Lehetségesek az átszellemítésnek más, egyszerűbb szerkezetei is.

mélyek, ha már egyáltalán figyelemre méltatják a gyermeki nemiséget, úgy viselkednek, mintha teljesen osztanák azt a nézetünket, hogy az erkölcsi elháríto erők a nemiség rovására fejlődnek s mintha tudnák, hogy a nemi ténykedés a gyermeket nevelhetlenné teszi ; a gyermek minden nemi megnyilvánulását „vétkes" dologként üldözik, anélkül persze, hogy ezzel sokra mennének. Nekünk azonban alapos okaink vannak rá, hogy érdeklődéssel nézzük ezen a nevelésnél annyira rettegett jelenségeket, mert ezektől várjuk a felvilágosítást a nemi ösztön eredeti mibenléte felől.

Az infantil nemiség nyilvánulásai.

Később kivilágló okokból vegyük a *szopogatást* (kéjszívást, ludlizást) az infantil nemi megnyilvánulások példájakép ; ennek *Lindner,* magyar gyermekorvos, kitünő tanulmányt szentelt.*)

A szopogatás. A *szopogatás,* mely már a csecsemőnél fellép s egész az érettség idejéig vagy akár az egész életen át fennállhat, a szájjal, ajkakkal ütemesen ismételve végzett szívó érintés, melynél a táplálékfelvétel mint cél kizárható. A szopás tárgyául vétetik: magának az ajaknak egy része, a nyelv, valamely tetszés szerinti hozzáférhető bőrterület — akár a láb nagyujja is. A vele együtt fellépő markoló ösztön esetleg abban nyilvánul meg, hogy egyidejüleg a fülcimpa is ütemes huzogatás tárgya, de egy más személy testrészét (többnyire fülét) szintén hatalmába kerítheti ez az ösztön. A kéjszívás a figyelem teljes lekötésével jár és vagy elalváshoz, vagy akár orgazmusszerü mozgási reakcióhoz is vezet.**) Nem ritkán társul a szopogatáshoz valamely érzékeny testrésznek, a mellbimbóknak, a külső nemi szerveknek dörzsölő érintgetése. Ezen az úton jut el sok gyermek a szopogatástól a maszturbációhoz.

Autoerotizmus. Kötelességünk itt a tényállást másképp is áttekinteni. Emeljük ki e nemi ténykedés legfeltünőbb jellemzőjeként,

*) Jahrbuch für Kinderheilkunde, N. F., XIV., 1879.

**) Már ekkor is kitünik, ami különben az egész életre is érvényes, hogy a nemi kielégülés a legjobb altatószer. Az ideges álmatlanság legtöbb esete nemi kielégületlenségből indul ki. Ösmeretes, hogy lelkiismeretlen dajkák a síró gyereket a nemi szerv simogatásával altatják el.

hogy az ösztön itt nem más személyekre irányul; saját testén elégíti ki magát, a Havelock Ellistől származó jól kifejező szóval jelölve: *autoerotikus.**)

Nyilvánvaló továbbá, hogy a szopogató gyermek e ténykedését egy már átélt kellemes érzet keresése határozza meg, melyre ilyenkor visszaemlékszik. Valamely bőr- vagy nyákhártyafelület ütemes szopogatásában találja meg azután a legegyszerűbb esetben a kielégülést. Könnyü azt is kitalálni, mely alkalmakkor szerezte a gyermek e kellemes érzet felől azon első tapasztalatait, melyeket most felujítani igyekszik. A gyermeknek első és az életre legfontosabb ténykedése, az anya keblének (vagy pótszereinek) szopása közben már meg kellett ösmerkednie ezzel a kéjérzettel. Mi ezt úgy fejeznők ki, hogy a gyermek ajkai *erogén zóna* módjára viselkednek s hogy bizonyára a meleg tejáram ingere volt a kéjérzet kiváltó oka. Az erogén zóna kielégülése eleinte a táplálékfelvételi szükségérzet kielégüléséhez tartozik. A nemi tevékenység eleinte a létfentartás szolgálatában álló müködések egyikére támaszkodik s csak később függetleníti magát tőle. Aki egyszer látta, hogyan viselkedik a csecsemő a szoptatás utáni kielégülésnél, mily boldog mosollyal kipirult arcán engedi el az anyamellet s merül álomba, azt kell hogy mondja, hogy ez a kép a későbbi életkorban is irányadó marad a nemi kielégülés kifejezésénél. Később azután a nemi kielégülés megismétlésének szükségérzete a táplálékfelvételi szükséglettől elválik; ez elválás kikerülhetetlen is, mert közben a fogak is kinőnek s a táplálék nem kizárólag szívás, hanem rágás útján kebeleztetik be. A gyermek nem választ a szopáshoz idegen tárgyat, hanem inkább a saját bőrének egy területét, mert ez így számára kényelmesebb, függetleníti őt a külvilágtól, mely fölött egyelőre nem tud uralkodni s mert ilymódon egy másik — igaz, hogy kevesebb értékű — erogén zónát létesít. E második zóna kevesebb értékü volta készteti őt aztán később arra, hogy egy más személy azonos testrészét, ajkait keresse. (Mintha azt mondaná: „Kár, hogy önmagamat nem csókolhatom".)

---

*) Csakhogy Havelock Ellis elrontja a maga alkotta műkifejezést, mikor az egész hisztériát s a maszturbáció minden formáját az autoerotikus jelenségekhez számítja.

Nem minden gyermek szopogat. Feltételezhető, hogy azok a gyermekek veszik fel ezt a szokást, akiknél az ajakzóna erogén jelentősége alkatilag fokozott. Ha ez a jelentőség fennmarad, akkor a gyermekből felnőtt korában csókinyenc, perverz csókokra hajlandó egyén lesz; férfiaknál az ivásra és dohányzásra való hajlam erős tápot meríthet ebből a forrásból. Ha ellenben elfojtás is járul hozzá, undorodni fognak az ételtől és hisztériás hányás léphet fel majd náluk. Az ajakzóna közössége révén az elfojtási folyamat átterjed a táplálkozási ösztönre. Sok, étkezési zavarban, hisztériás globusban, torokelszorulásban, hányásban szenvedő nőbetegem erélyes szopogató volt gyermekéveiben.

A szopogatáson vagy kéjszíváson máris észlelhettük az infantil nemi nyilvánulás három lényeges jellegzőjét. Keletkezésére jellemző az életre fontos müködések valamelyikéhez való *támaszkodás;* nincs nemi tárgya még, hanem *autoerotikus* és nemi célja valamely *erogén zóna* uralma alatt áll. Bocsássuk előre, hogy e jellemvonások a gyermeki nemi ösztön legtöbb egyébfajta megnyilvánulásánál szintén érvényben vannak.

A gyermeki szexualitás nemi célja.

Az erogén zónák jellegzői.

A szopogatás példájából még sok mindent tanulhatunk, ami az erogén zóna jellemzésére általában alkalmas. Bőr- vagy nyákhártyaterület ez, melyen bizonyos fajta ingerlések meghatározott minőségü kéjérzetet idéznek elő. Nem fér hozzá kétség, hogy a kéjt keltő ingerek különös feltételekhez kötvék; ezeket azonban nem ösmerjük. Az ütemesség jellegének szerepet kell benne játszani; felötlik itt a csiklandási ingerrel való analógia. Kevésbbé bizonyos, hogy lehet-e az ingertől kiváltott kéjérzet jellegét „sajátos“-nak nevezni olykép, hogy épen ebben a sajátosságban foglaltatnék a nemi momentum. A kéj és a kín kérdésében a lélektan még annyira a sötétben botorkál, hogy a legóvatosabb feltevés mindenesetre a legajánlatosabb. Később akadunk még olyan érvekre, melyek a kéjérzet sajátos minőségének felvételét támogatni látszanak.

Egyes testrészekben az erogén sajátság kivételes módon rögzítődik. Vannak prädestinált erogén zónák, mint a szopogatás példája mutatja. Ugyanez a példa azonban arra is megtanít, hogy akármelyik más bőr- vagy nyákhártyaterület vállalhatja az erogén zóna működését, tehát erre bizonyos készséget kell, hogy magával hozzon a világra. Az inger minőségének eszerint mégis több köze lehet a kéjérzet kiváltásához, mint a testrész alkotásának. A szopogató gyermek össze-vissza keresgél a testén és kiválaszt valamely helyet a kéjszívásra, melyet azután megszokás folytán előnyben részesít; ha ezenközben véletlenül ráakad a prädestinált helyek egyikére, (a mellbimbókra, a nemi szervekre) akkor ezeknek az elsősége persze megmarad. Ezzel teljesen analog eltolhatóság tér vissza a hisztéria tünettanában. E neurózisnál az elfojtás a tulajdonképeni genitálzónákat éri legerősebben s ezek átadják ingerlékenységüket a többi, felnőtteknél rendszerint háttérbe szorított erogén zónáknak, melyek egészen nemi szervek módjára viselkednek. De ezenfelül is — épúgy mint a szopogatásnál — akármelyik más testrész felruházódhatik a nemi szervek ingerlékenységével és erogén zóna rangjára emelkedhetik.*)

Az infantil ösztön nemi célja az, hogy a kielégülés az így vagy úgy választott erogén zóna alkalmas módon történő ingerlése útján létrejöjjön. E kielégülést előbb át kellett élni, csak úgy maradhat fenn megismétlésének szükségérzete s joggal várhatjuk, hogy a természet megbízható berendezéseket létesített arra, hogy a kielégülés átélése ne függjön a véletlentől. Már megösmerkedtünk azzal a berendezéssel, mely az ajakzónánál szolgálja e célt, e testrésznek a táplálékfelvétellel való egyidejü bekapcsolásában leltük fel ezt. Más hasonló berendezésekben is fogunk lelni nemi forrásokat. A kielégülés megismétlésére irányuló szükséglet állapota két dologban árulja el magát: egy sajátságos feszültségi állapotban, mely önmagában véve inkább kínos jellegü és egy *központi eredetü,* a környéki erogén zónába kivetített viszkető vagy ingerérzetben. A nemi célt tehát

Infantil nemi cél.

*) További megfontolások és más megfigyelések értékesítése után rájövünk, hogy az erogeneitás sajátságát valamennyi testrészben és belső szervben fel kell tételeznünk.

úgyis meghatározhatnók, hogy itt voltaképen arról van szó, hogy a kivetített ingerérzet helyébe az erogén zónában oly külső inger állíttassék, mely az ingerérzetet megszünteti, mikor a kielégülés érzetét hozza létre. Ez a külső inger többnyire a szopásra emlékeztető manipulációban áll.

A maszturbációs nemi nyilvánulások.*)

A végbélnyilás zónájának működtetése.

Csak örülhetünk neki, ha azt látjuk, hogy a gyermek nemi ténykedéséről nem sok fontos tanulnivalónk van hátra, mióta egyetlenegy erogén zóna révén érthetővé lett előttünk az ösztön. A legfeltünőbb külömbségek arra a ténykedésre vonatkoznak, mely — mint az ajakzónánál a szopás — az egyes zónák helyzete és alkotása szerint más és más izommüködés útján idézi elő a kielégülést.

A végbélnyilás, hasonlóan az ajakzónához, helyzeténél fogva alkalmas arra, hogy közvetítse a nemiség hozzákapcsolódását más testi müködésekhez. Úgy kell elképzelni a dolgot, hogy e zónának erogén jelentősége eredetileg igen nagy. Nem kis csodálkozásunkra derül ki pszichoanalizis közben, milyen átalakulásokon mennek keresztül normális viszonyok között az innen kiinduló nemi izgalmak és mily gyakran őriz meg ez a zóna jó darab genitalis ingerlékenységet az egész életen át.**) A gyermekkorban igen gyakori bélzavarok gondoskodnak róla, hogy e zóna ne nélkülözze az intenziv ingereket. Úgy szokták mondani, hogy a legzsengébb korban kiállott bélhurutok „idegességet" okoznak; ha később neurózisban betegszik meg az illető, e hurutok meghatározó befolyást gyakorolnak a neurózis tüneti nyilvánulására s a bélzavarok egész tömegét annak rendelkezésére bocsátják. Tekintettel arra, hogy a bélnyílás zónája, bár átalakulva, de megtartja erogén jelentőségét, nem szabad mosolyognunk a hämorrhoidalis befolyásokon sem, me-

---

*) L. az onaniának igen gazdag, de szempontjait tekintve, tájékozás nélküli irodalmát, pl. Rohleder, „Die Masturbation" 1899. L. továbbá a „Wiener Diskussionen" II. füzetét: „Die Onanie", Wiesbaden 1912.

**) L. a „Charakter und Analerotik" c. dolgozatot (Sammlung kleiner Schriften zur Neurosenlehre", második folyam, 1909.)

lyekre a régebbi medicina neurotikus állapotok magyarázásánál oly nagy sulyt fektetett.

Azok a gyermekek, kik a végbélnyilás zónájának erogén ingerlékenységét kihasználják, azzal árulják el magukat, hogy a bélsártömegeket mindaddig visszatartják, mígnem azok felhalmozódása heves izomösszehúzódást vált ki s a bélnyíláson való áthaladás közben erős ingert gyakorolhat a nyákhártyára. Eközben a fájdalmasság mellett kéjérzetnek kell keletkeznie. A jövendőbeli különcségnek vagy idegességnek egyik legbiztosabb előjele, ha a csecsemő makacsul vonakodik a bél kiürítésétől, mikor az edényre ültetik, vagyis mikor az ápoló kívánja, hanem ezt a működést saját tetszése szerint akarja elintézni. Természetesen nem az a fontos neki, hogy ágyát bepiszkítsa, csupán arra vigyáz, hogy a bélkiürítéskor ne mulassza el a mellesleg megszerezhető kéjt. A nevelő személyek pedig megint helyes nyomon járnak, ha azokat a gyermekeket, kik e műveletekkel „takarékoskodnak", rosszalkodóknak mondják.

A béltartalom, mint nemileg érzékeny nyákhártyafelületet izgató test, úgy viselkedik, mintha előfutárja volna egy szervnek, mely csak a gyermeki szak után lép majd akcióba ; de a csecsemőkre nézve még más fontos jelentősége is van. Nyilvánvalóan olyan bánásmódban részesül, mintha a test egy tagja volna, s az első „ajándékot" reprezentálja, amelytől ha megválik: engedelmességet s amit ha megtagad: dacot juttathat kifejezésre környezetével szemben a kis teremtmény. Az „ajándék"-ból aztán később a „gyermek" jelentősége fejlődik ki, melyet az egyik gyermekes nemi elmélet szerint evés útján kapnak és a bélen keresztül szülnek meg.

A bélsártömegek visszatartása eszerint eleinte szándékos, és arra szolgál, hogy mintegy maszturbálva izgassa a végbélzónát, vagy hogy a gondozó személyekhez való viszonylatban érvényesüljön; később azonban egyik gyökerévé válhat a neuropathikusoknál oly gyakori székszorulásnak. A végbélzóna jelentőségét a maga teljességében tükrözi vissza azután az a tény, hogy ritka az olyan neurotikus, akinek ne volnának saját külön skatologikus szokásai és ceremóniái stb., melyeket gondosan rejteget.

Idősebb gyermekeknél egyáltalában nem ritka dolog a

bélnyílás zónájának igazi maszturbációs izgatása az ujjak segítségével, ezt a központból kivetített vagy környileg táplált viszketés idézi elő.

A genitalis zónák működtetése.

A gyermeki test erogén zónái közt van egy, mely ha talán nem is játssza az első szerepet s nem is lehet a legősibb nemi rezdülések hordozója, de amely a jövőben nagy dolgokra van hivatva. Úgy a férfi-, mint a nőnemnél a vizeletkiürités szervével van összekapcsolva és férfiaknál nyákhártyatáskával van bevonva, valószínűleg azért, hogy ne legyen hiánya váladékok okozta izgatásban, mely a nemi rezdülést korán fellobbanthatja. Ezen a valóságos nemzőrészekhez tartozó erogén zóna nemi működtetése vezeti be voltakép a később „normális"-nak vett nemi életet. Anatómiai helyzete, átáramoltatása váladékokkal, a testi ápoláshoz tartozó mosások és dörzsölések és bizonyos esetleges izgatások (például lányoknál bélférgek átvándorlása) elkerülhetetlenné teszik, hogy a gyermek már csecsemőkorában figyelmessé ne legyen arra a kéjérzésre, melyet ez a testrész tud szolgáltatni és fel ne ébredjen benne a vágy annak megismétlődésére. Ha áttekintünk a meglévő berendezések egészén, és meggondoljuk, hogy a tisztántartásra irányuló rendszabályok alig hathatnak máskép┬, mint maga a tisztátalanság, nem igen fogunk elzárkózhatni az elől a felfogás elől, hogy a csecsemőkori onania, melyet aligha kerül el egy egyén is, megalapozza ezen erogén zónák jövendőbeli vezető szerepét a nemi működésben. A ténykedés, mely az ingert megszünteti és a kielégülést kiváltja, a kézzel való dörzsölő érintés vagy bizonyos előkészített reflexúton létrejövő nyomása az egymáshoz szorított comboknak. Ez utóbbi mód lányoknál sokkalta gyakoribb minden másnál. Fiúknál a kéznek jut a főszerep s már ez is rámutat arra, mily lényegesen fog egykor a férfi nemiségéhez hozzájárulni a hatalombakerítésre hajtó ösztön. Szokatlan műfogások az onania kivitelénél úgy látszik valamely áthágott onania-tilalom befolyására utalnak.

A csecsemőkori onania úgy látszik a lappangási szak kezdetével eltünik; van azonban olyan eset is, melyben megszakítás nélkül folytatódik egész a pubertásig, de ez már az első nagy eltérés attól a fejlődéstől, melyre a kulturembernek törekednie kell. Valamikor a gyermekévekben, a

csecsemőkor után, ismét fel szokott ébredni e genitál-zóna nemi ösztöne s azután egy darabig, talán egy újabb elnyomásig, megint uralkodik vagy megszakítás nélkül fennmarad. A lehetőségek és változatok száma itt igen nagy és csak egyes esetek pontos széttagolásával volna illusztrálható. De ezen második infantil nemi ténykedés minden részlete igen mély (tudattalan) benyomást hagy vissza az egyén emlékezetében, elhatározó befolyást gyakorol jellemére, ha egészséges marad, neurozisának tünetsorozatára, ha a pubertás után megbetegszik.*) Utóbbi esetben úgy találjuk, hogy ez a nemi időszak el van felejtve, a mellette tanuskodó tudatos emlékek el vannak tolódva; — már említettem, hogy a normális gyermekkori amnéziát is ezzel az infantil nemi ténykedéssel szeretném kapcsolatba hozni. Pszichoanalitikus kutatással sikerül az elfelejtett dolgokat tudatossá tenni s ezzel véget vetni a kényszernek, mely a tudattalan lelki anyagból indul ki.

A csecsemőkori maszturbálás visszatérése.

A csecsemőkor nemi izgalma a gyermekkorban visszatér (eddig nem sikerült pontosabban megállapítani, hogy mikor) és pedig vagy mint centralis, de kivetített csiklandási inger, mely onanisztikus kielégítésre késztet, vagy mint pollucioszerü folyamat, mely, mint az érett kor polluciója, a kielégüléshez minden ténykedés segítsége nélkül hozzájut. Leányoknál és a gyermekkor második felében az utóbbi eset a gyakoribb, feltételei nem teljesen érthetők; úgy látszik, hogy gyakran — nem mindig — előfeltétele ennek az aktiv onania egy korábbi periodusa. E nemi nyilvánulások tünetsorozata szegényes; a még kifejletlen nemi szerkezet helyett többnyire a húgyszerv ad magáról jelt, úgyszólván mint amannak gondnoka. Ez életkor legtöbb u. n. hólyagbántalma nemi zavar; az éjjeli ágybavizelés, ahol nem epileptikus rohamot helyettesít, pollucionak felel meg.

A nemi tevékenység újraéledésénél belső okok és külső alkalmak irányadók, melyeknek mibenlétét neurotikus megbetegedés eseteiben a tünetek alakulásából meg lehet sejteni, pszichoanalitikus kutatás útján pedig biztosan meg lehet állapítani. A belső okokról később lesz szó; a véletlen külső

*) Hogy miért kapcsolódik a neurotikusok büntudata — mint azt nemrég *Bleuler* is elösmerte — ezen onanisztikus ténykedéshez, az még nagyon kimerítő analitikus kutatás tárgya kell hogy legyen.

eseményeknek ebben az időben nagy és maradandó a jelentősége. Első sorban áll a csábítás befolyása, mely a gyermekkel időnek előtte úgy bánik, mint nemi tárggyal és vele mély benyomást keltő körülmények között megösmerteti a genitalis zónák útján szerezhető kielégülést, úgy, hogy az aztán többnyire maradandóan kényszerül e kielégülést onania utján megismételni. Ilyen befolyást felnőttek vagy más gyermekek gyakorolhatnak reá; nem kell visszavonnom, amit 1896-ban irt dolgozatomban („Über die Aetiologie der Hysterie") a gyermekkori csábítás gyakoriságáról és jelentőségéről irtam. Egyáltalán nem becsültem ezeket érdemükön túl, bár — igaz — akkor még nem tudtam, hogy a később normális egyének is átélhették gyermekkorukban ugyanezen benyomásokat s ezért a csábtíást többre értékeltem, mint a nemi alkattól és fejlődéstől adott tényezőket.*) Magától értetődik, hogy nem szükséges a csábítás ahhoz, hogy a gyermek nemi életre ébredjen, mert ez az ébredés önmagától, belső okokból is létrejöhet.

A polimorf-perverz hajlandóság. Tanulságos dolog, hogy a gyermeket a csábítás hatása alatt polimorf-perverzzé lehet tenni, minden elképzelhető túlhágásra rávenni. Ez arra mutat, hogy az erre való hajlandóságot csirájában magával hozta a világra; a kivitel azért ütközik kevés akadályba, mert a nemi kihágások elleni gátak, a szemérem, undor, erkölcs, a gyermek kora szerint vagy egyáltalán hiányzanak még, vagy csak épülőfélben vannak. A gyermek e tekintetben csak úgy viselkedik, mint a kultiválatlan átlag-nő, kiben ugyanez a polimorf-perverz hajlandóság rejtőzik. Közönséges életviszonyok között talán normális nemiségü marad az ilyen, ügyes csábító vezetése mellett azonban az összes perverziók gyönyörüségére rájön és azután állandóan belekapcsolja azokat nemi ténykedésébe. Ugyanezt

*) *Havelock Ellis* a „Nemi érzés"-ről irt tanulmányának függeléke gyanánt (1903.) egy sor önéletrajzi jelentést közöl olyan személyek első gyermekkori nemi rezdüléseiről s azok alkalmi okairól, kik később jórészt normalisak maradtak. E jelentéseknek természetesen megvan az a hiánya, hogy nincs meg bennük a nemi életnek az infantil amnézia folytán elfeledett történelemelőtti őskora, melyet csak a pszichoanalizis tud a neurotikussá lett egyénnél kipótolni. De azért e jelentések nem egy tekintetben értékesek és hasonló kérdezősködések nyomán kellett nekem is kór-oktani felvételeimet a szövegben említett irányban megváltoztatni.

a polimorf, tehát gyermeki hajlandóságot aknázza ki a kéjnő hivatásának teljesítése közben; s ha mármost figyelembe vesszük a prostituált nők óriási számát és még hozzá azokét, kiket a prostitucióra alkalmasaknak kell mondanunk (ha talán elkerülték is ezt a hivatást): végleg lehetetlenné válik annak a tagadása, hogy az összes perverziókra való egyenlő mértékü hajlamosság voltaképen általános emberi, őseredeti dolog.

Részletösztönök

Egyébként a csábítás befolyása nem nyujt segítséget ahhoz, hogy lelepleződjenek előttünk a nemi ösztön kezdeti viszonyai, sőt megzavarja betekintésünket e viszonyokba, amennyiben időelőtt összehozza a gyermeket a nemi tárggyal, mely iránt a gyermeki nemi ösztön egyelőre vágyódást nem mutatott. Mindazáltal meg kell engednünk, hogy a gyermek nemi életében is, bármily túlsúlyban van is itt az erogén zónák uralma, vannak alkatrészek, melyeknél eleitől fogva tekintetbe jönnek más személyek, mint nemi tárgyak. Ilyen természetüek az erogén zónáktól némileg függetlenül fellépő nézelődési, mutogatási és kegyetlenségi ösztönök, melyek csak később találják meg bensőbb kapcsolatukat a nemi élettel, de már a gyermekkorban is észrevehetők, mint egyelőre az erogén nemiségtől elkülönített, önálló irányzatok. A kis gyermek először is szemérmetlen és már az első években félreismerhetetlen kedvet mutat teste, különösen nemi szerveinek lemeztelenítésére. Ezen perverziószámba menő hajlam ellentétes tartozéka, a más személyek nemi szerveinek meglesésére irányúló kiváncsiság, valószinüleg későbbi években járul ehhez, mikor a szeméreemérzet gátja már bizonyos fejlődési fokot ért el. A csábítás befolyása alatt a nézelődési perverzió nagy jelentősége vergődhet a gyermek nemi életében. De saját kutatásaim egészségesek és neurózis-betegek gyermekkora felől arra a következtetésre jogosítanak fel, hogy a nézelődési perverzió kis gyermekeknél mint spontán nemi nyilvánúlás is felléphet. Kis gyermekek, ha egyszer — és pedig többnyire maszturbáció utján — ráirányult figyelmük a saját nemi szerveikre, a további haladást idegen segítség nélkül is megtalálják és élénk érdeklődést tanúsítanak játszótársaik genitáliái iránt. Minthogy e kiváncsiság kielégítésére

többnyire csak a két kiválasztási szükséglet elintézése közben nyílik alkalom, azért lesznek az ilyen gyermekekből „voyeur"-ök, mások vizelet- és székletkiüritésének buzgó nézőközönsége. E hajlamok elfojtásának elkövetkezte után kínzó kényszer gyanánt maradhat fenn a mások (azonos vagy ellenkező neműek) nemi szerveinek látása utáni kiváncsi vágy; némely neurózis-esetben ez szolgáltatja a tünetképződés legnagyobb hajtóerejét.

Még függetlenebbül a többi, erogén zónákhoz kapcsolt nemi ténykedésektől fejlődik ki a gyermekben a nemi ösztön kegyetlenségi összetevője. A kegyetlenség általában közel rokonságban áll a gyermeki természettel, mert az a gátlás, melynek folytán a hatalombakerítés ösztöne a más ember fájdalma elől visszariad, szóval a részvétre való képesség, aránylag későn fejlődik ki. Ez ösztön alapos lelki elemzése tudvalevőleg mindeddig nem sikerült; feltehetjük, hogy a kegyetlenségi rezdülés a nemiségtől tulajdonkép független forrásból fakad, úgy azonban, hogy e kettő már eredésükhöz közel, korán juthat egymással összeköttetésbe. A tapasztalás viszont azt tanítja, hogy egyrészt a nemi fejlődés, másrészt a nézelődési és kegyetlenségi ösztönök fejlődése között oly nagy a kölcsönös befolyásolás, hogy ennek folytán ismét csökken az a függetlenség, mely a fenti állításom szerint a két ösztön közötti viszonyt jellemzi. Azok a gyermekek, kik állatok és játszótársaik iránt különösen kegyetlenek, joggal keltenek gyanút a tekintetben, hogy az erogén zónák részéről is korán és erősen érvényesül nemiségük; az összes nemi ösztönök koraérettsége esetén pedig úgy látszik mégis az erogén nemi ténykedés az elsődleges. A részvét korlátozó hatásának hiánya azzal a veszéllyel jár, hogy a kegyetlenségi és az erogén ösztönök ezen gyermekkori összekapcsolódása később az élet folyamán is széttéphetetlennek bizonyul.

J. J. Rousseau önvallomásai óta minden pädagógus előtt ismeretes, hogy a passziv kegyetlenségi ösztönnek (a mazochizmusnak) egyik erogén gyökere a farbőr fájdalmas izgatása. Ebből joggal vonták le azt a következtetést és követelést, hogy a testi büntetést, mely több-

nyire ezt a testrészt éri, kerüljük mindazon gyermekeknél, kiknek később a kulturális nevelés követelményeihez képest a libidót mellékutakra kell majd terelniök.*)

Az infantil nemi kutatás.

A tudásvágy

Azon időtájt, mikor a gyermek nemi élete első virágzását eléri, a 3. évtől az 5-ig, jelentkeznek nála ama tevékenység nyomai is, melyeket a tudásvágynak vagy kutatóösztönnek tulajdonítanak. A tudásvágyat nem lehet sem az elemi ösztönrészletek közé számítani, sem kizárólag a nemiségnek alárendelni. E ténykedés egyrészt a hatalombavétel átszellemített módjának felel meg, másrészt a nézelődési kedv energiáját működteti. De a nemi élethez való viszonylata nagyon jelentős, mert hisz a pszichoanalizis tanúsítja, hogy a gyermekek tudásvágyát váratlanul korán és előre nem sejthető erővel vonzzák a nemi problémák, sőt az is lehet, hogy épen ezek ébresztik fel.

A sphynx talánya.

Nem elméletiek, hanem gyakorlati természetűek azok az érdekek, melyek a gyermek kutatótevékenységének

*) A gyermeki nemiségről itt közölt nézeteim megalkotására 1905-ben főkép a felnőtteken végzett pszichoanalitikus kutatás eredményei alapján éreztem magamat feljogosítva. Közvetlen észlelés gyermekeken akkor nem állott teljes mértékben a rendelkezésemre, ez oldalról legfeljebb némi ujjmutatást és itt-ott értékes megerősítést nyerhettem. A legzsengébb gyermekkorban fellépett ideges megbetegedések egyes eseteinek elemzése utján sikerült azóta közvetlen bepillantást nyerni a gyermeki pszichoszexualitásba. (Jahrbuch I. kötet stb.) Megelégedéssel utalhatok arra, hogy a közvetlen észlelés a pszichoanalizis következtetéseit teljesen megerősítette és ezzel egyuttal bizonyságot tett e kutatási módszer megbizhatósága mellett.

E dolgozatok elseje („Analyse der Phobie eines 5 jährigen Knaben" Jahrbuch I. kötet) ezenfelül nem egy oly dolgot hozott felszinre, ami a pszichoanalizist is vártlanul érte, pl. hogy a nemi szimbolika — a nemiség érzékeltetése nem nemi tárgyakkal és viszonylatokkal — visszanyulik a beszélőképesség legelső évéig. Itt lettem figyelmessé továbbá a fenti fejtegetések egy hiányára, arra t. i., hogy az átnézetesség kedvéért az *autoeroizmus* és a *tárgyszeretés* fázisait nemcsak fogalmilag különítettem el egymástól, hanem úgy írtam le, mintha azok időbelileg is különállnának. A fent idézett gyermek-analizisekből azonban (valamint *Bell* közléseiből l. f.) meggyőződhetünk róla, hogy 3—5 éves gyermekek nagyon kifejezett, erős indulatoktól kisért tárgyválasztásra képesek.

szerkezetét mozgásba hozzák. Ha létfeltételeit új testvér születésének észlelése vagy megsejtése fenyegeti, ha attól kell félnie, hogy ez eseménnyel kapcsolatban veszteség érheti ápolás és szerettetés dolgában, akkor esik a gyermek gondolkodóba és válik éleselméjűvé. Az első probléma, mely foglalkoztatja — tudatraébredése történetének megfelelően — nem is a nemek közti külömbség, hanem az a talány, hogy honnan jönnek a gyermekek? Könnyen leálcázható elferdítésben a thébai sphynx is ezt a rejtvényt adja fel. A nemek kétféleségének tényét ellenben a gyermek eleinte vonakodás és aggály nélkül elfogadja. A fiúgyermek előtt magától értetődő dolog, hogy minden embernek, aki körülötte van, az övéhez hasonló nemi szerve legyen, és e feltevés alapján képtelen elgondolni, hogy az valakinél hiányozzék. E meggyőződésükhöz a fiúk makacsul ragaszkodnak, azt még a megfigyelés közben felmerülő ellentmondó tapasztalattal szemben is erélyesen védelmezik, s csak nehéz belső küzdelmek után (kasztrációs komplexum) adják fel azt. Azok a pótképződmények, melyek a nő ezen „elveszített penisét" helyettesítik, számos perverzió kialakulásában nagy szerepet játszanak.

Az a feltevés, hogy minden embernek egyforma (férfi) nemi szerve van, az elseje a sajátságos és következményeikben oly jelentős infantil nemi elméleteknek. Kevés haszna van a gyermeknek abból, hogy az élettudomány tanítása kénytelen igazat adni az ő előítéletének és elismerni, hogy a női clitoris valósággal a penist helyettestíti. — A kis leánynak nem kell ily elutasító magatartást tanúsítania, mikor a fiúnak másként alkotott genitáléját megpillantja. Azonmód hajlandó azt valónak elismerni s erőt vesz rajta a penis-irígység, mely abban a később jelentőségteljessé váló vágyban csúcsosodik ki, hogy ő is fiú szeretne lenni.

Születési elméletek. Sokan élénken vissza tudnak emlékezni arra, hogy mily behatóan érdeklődtek a pubertást megelőző időben azon kérdés iránt, hogy hogyan születik a gyermek. Az anatómiai megoldások különfélék voltak ekkor, pl.: a gyermek a kebelből jön, vagy a felvágott hasból; a köldök szétnyílik, s onnan búvik elő. Analizisen kívül kevesen

emlékeznek vissza a kora gyermekkor hasonló kutatásaira; e kutatás rég az elfojtás áldozata lett, eredményei azonban egészen egyöntetűek. A gyermek úgy születik, hogy az ember (mint a mesében) valamit eszik, azután a székletét útján a bélen keresztül jön világra a gyermek. E gyermekkori elméletek emlékeztetnek némely állatfaj nemi berendezésére, különösen az emlősöknél alantasabb fajok kloakájára.

A közösülés szadisztikus értelmezése.

Egészen kiskorú gyermekek, kik a nagyok meggyőződése szerint semmi nemi dolgot nem érthetnek meg, gyakran jutnak abba a helyzetbe, hogy felnőttek közösülését végignézik; ilyenkor ők a közösülésben csak a bántalmazást, a legyűrésnek egy nemét látják, szóval szadisztikusan fogják azt fel. A pszichoanalizis megtanít azután arra, hogy az ily kora-gyermekkori benyomás nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a nemi cél későbbi szadisztikus eltolódására való hajlam jőjjön létre. Az a probléma is foglalkoztatja továbbá a gyermekeket, vajjon miben áll a nemi érintkezés, vagy — ahogy ők felfogják — a házasság, s e titok megoldását többnyire a vizelési vagy székletkiürítési művelet valamely közösségében keresik.

Az infantil nemi kutatás tipikus balsikere.

Egészben véve azt kell mondani a gyermekes nemi elméletekről, hogy azokban a gyermek saját nemi alkatát tükrözteti, s hogy azok, groteszk tévedések mellett, a nemi folyamatokkal szemben több megértés tanúsítanak, mint amennyit megalkotóiktól elvártunk volna. A gyermek anyjának terhesség-okozta elváltozását is észreveszi és helyesen magyarázza; a gólyamesét igen sokszor oly közönségnek tálalják fel, mely azt néma, de nagy bizalmatlansággal fogadja. Minthogy azonban a gyermeki nemi kutatás számára két tényező hozzáférhetetlen marad, t. i. a termékenyítő mag szerepe és a női nemi nyílás létezése (mellesleg épen azok a pontok, melyek tekintetében a gyermeki szervezet is hátramaradott): ennélfogva a gyermeki kutatók erőlködése mégis többnyire terméketlen marad s lemondással végződik, melyből nem ritkán a tudásvágy állandó károsodása marad vissza. E korai gyermekévekben a nemi kutatás mindig magányosan történik; ez az első kísérlet az önálló tájékozódásra a

világban, s azt is eredményezi, hogy a gyermek, ki eddig vakon bízott környezetében, attól erősen elidegegenedik.

A nemi organizáció fejlődésfokai.

Mindmostanáig azt emeltük ki az infantil nemi élet jellegzőjeként, hogy az jórészt autoerotikus (saját testén leli meg tárgyát) s hogy egyes részletösztönei egészbenvéve összeköttetés nélkül, egymástól függetlenül törekszenek a kéjszerzésre. A fejlődés végpontja pedig a felnőttek ugynevezett normális nemi élete, melyben a kéjszerzés a fajfenntartási tevékenység szolgálatába állott s a részletösztönök egyetlen erogén zóna vezetése alatt szoros szövetségre lépnek a nemi cél elérésére valamely idegen nemi tárgygyal.

Praegenitális organizációk. Az ezen fejlődés menetében létrejövő gátlások és zavarok pszichoanalitikus tanulmányozása lehetővé teszi, hogy felösmerjük a részletösztönök ezen szerveződésének kezdeteit és előfutárjait, melyek magukban is bizonyos nemi müködést szolgáltatnak. Rendes körülmények között a fejlődés gyorsan áthalad a nemi szervezkedés e fázisain, melyek igy legfeljebb csekély jelekkel árulják el magukat. Csak kóros esetekben ténylegesülnek s válnak durva megfigyelés számára is hozzáférhetőkké.

Nevezzük a nemi élet azon organizációit, melyekben a genitálzónák még nem érték el a vezérszerepet, *praegenitalisaknak*. Eddig két ilyen stádiummal ösmerkedtünk meg, melyek korábbi állapotokra való visszaesés benyomását keltik.

Az első ily praegenitális szervezkedés az *orális,* vagy ha ugy tetszik, *kannibáli* organizáció. A nemi ténykedés itt még nem vált el a táplálékfelvételtől, ellentétes irányzatok sem külömböződtek még el benne. Mind a két ténykedésnek egy a tárgya; a nemi cél: a tárgy *bekebelezése* s ez a mintaképe a későbbi *azonosításnak,* mely oly jelentős lelki szereplésre van hivatva. E fiktiv, de a pathologiai megfigyeléstől ránk kényszerített szervezkedési fázis maradványának tekinthető a szopogatás, melynél a nemi ténykedés, elkülönülve a táplálkozási tevékenységtől, lemond a külső tárgyról és saját testén választ helyettes tárgyat. Egy másik praegenitalis fejlődési fok a *szadisztikus-analis* organizáció. Itt már

ki van fejlődve az az ellentétesség, mely az egész nemi életen végigvonul; még nem nevezhető azonban *hím-* vagy *nőneműségnek*, hanem csak *tevőlegesnek* vagy *szenvedőlegesnek*. A tevőlegességet a test izomzatának hatalombakerítési ösztöne szolgáltatja, szenvedőleges nemi célú szerv gyanánt elsősorban a bélnyákhártya érvényesül; mindkét törekvésnek megvan a tárgya, de nem egy a tárgyuk. E mellett egyéb részletösztönök is érvényesülnek autoerotikus módon. Ebben a fázisban tehát már kimutatható a nemiség polaritása és a külső nemi tárgy jelenléte. Ami még nincsen meg, az: a genitalis vezérletnek és fajfentartási tevékenységnek alája rendelt organizáció.

Ambivalencia. A nemi organizációnak ez a formája már az egész életen át fennállhat és maradandóan magához ragadhatja a nemi tevékenység egy jelentékeny részét. A szadizmus uralkodó szerepe és az analis zóna kloaka-jelentősége kifejezetten ősies (archaikus) jelleget kölcsönöz e fejlődési szaknak. További jellemvonása ennek, hogy az ösztön-ellentétpárok körülbelül egyenlő mértékben vannak kifejlődve; e sajátságnak *Bleuler* az *ambivalencia* találó nevét adta.

A nemi élet praegenitalis organizációjának felvétele a neurózisok lelki elemzésén alapul s ennek ösmeretétől függetlenül aligha méltányolható. Számíthatunk rá, hogy a lélekelemzés szüntelen fáradozása még sokkal több világosságot fog deríteni a normalis nemi működés összetételére és fejlődésére.

Hogy az infantil nemi életről alkotott képet kiegészítsük, hozzá kell tennünk, hogy gyakran vagy épen rendszerint már a gyermekévekben rákerül a sor az olyan tárgyválasztásra, amelyről azt állítottam, hogy az a pubertás fejlődési szakára jellegzetes, vagyis olyan, amelynél az összes nemi törekvések egyetlenegy személy felé irányulnak s annál akarják céljukat elérni. Ez az a pont, amelyen a gyermek aránylag legjobban megközelítheti a pubertás utáni végleges nemi kialakulást. Az utóbbitól csak abban külömbözik ez, hogy a részletösztönök összefoglalása s a genitalzóna vezérlete alá rendeltetése a gyermekkorban vagy nem, vagy csak tökéletlenül megy végbe. E vezérszerep létesítése a fajfentartás szolgálatában: ez az utolsó fázis, melyen a nemi szervezkedésnek keresztül kell mennie.

Kétszakos tárgyválasztás. Tipikus jelenségnek mondható, hogy a tárgyválasztás két szakban, két iramban folyik le. Az első nekiiramodás a 3. és 5. életév közt kezdődik s a lappangási szak beálltával megállapodik vagy visszafejlődik; ezt a nemi célok infantil természete jellemzi. A másik a pubertással indul meg és meghatározza a nemi élet végleges kialakulását.

Maga az a tény azonban, hogy a tárgyválasztás kétszakos, amit lényegileg csak a lappangási idő közbejötte okoz, igen jelentőségteljessé válhat mint a végleges kialakulást zavaró körülmény. Az infantil tárgyválasztás eredményei a későbbi időbe is belenyúlnak; vagy egyszerűen megmaradtak mint olyanok, vagy felujulnak a pubertás idején. Ámde az elfojtásnak a két fázis között végbement kifejlődése folytán ezek hasznavehetetleneknek bizonyulnak. A nemi célok bizonyos enyhülésen mentek keresztül időközben és azzá szelidültek, amit a nemi élet *gyöngédségi* áramlatának nevezhetünk. Csak a pszichoanalitikus vizsgálat mutathatja ki, hogy e mögött a gyöngédség, tisztelet és nagyrabecsülés mögött az infantil részletösztönöknek most hasznavehetetlenné lett nemi törekvései rejtőznek. A pubertáskori nemi tárgyválasztás le kell, hogy mondjon a gyermeki tárgyakról s újból *érzéki* áramlat gyanánt kell nekiiramodnia.

Ha e két áramlat nem ömlik egybe, úgy ennek elég gyakran az a következménye, hogy a nemi élet egyik eszménye, az összes vágyakozásoknak egy személyben való összpontosulása, nem tud létrejönni.

Az infantil nemiség forrásai.

Arra törekedve, hogy kikutassuk a nemi ösztön eredetét, eddig úgy találtuk, hogy a nemi izgalom keletkezhetik: *a)* mint valamely más szervi folyamat közben átélt kielégülés utánzása; *b)* erogén zónák megfelelő környéki izgatása útján; *c)* néhány, eredetét illetőleg még nem teljesen érthető „ösztön“ megnyilatkozásaként, minők a nézelődési és a kegyetlenségi ösztönök. A pszichoanalitikus kutatás, mely a későbbi idő alapján következtet vissza a gyermekkorra, s magának a gyermeknek megfigyelése, egyértelműleg rámutatnak a nemi izgalom még más, rendszeresen folyó forrásaira is. A gyermek megfigyelésének az a hátránya, hogy itt a munkálkodás

tárgya könnyen félreérthető ; a pszichoanalizist az nehezíti meg, hogy úgy tárgyaihoz, mint következtetéseihez csak nagy kerülő utakon tud eljutni ; együtt működve azonban a két módszer a megismerés biztosságának kielégítő fokát éri el.

Erogén zónák vizsgálása közben már rájöttünk, hogy e bőrterületeken csak különösen fokozott mérvben van meg az ingerlékenység egy neme, mely azonban bizonyos mértékben az egész bőrfelületnek sajátsága. Nem fogunk tehát csodálkozni, ha halljuk, hogy az általános bőringerek bizonyos fajtái igen kifejezett erogén hatással járnak. Ezek közül mindenekelőtt a hőmérsékleti ingereket emeljük ki ; ez talán a meleg fürdők gyógyhatásának megértéséhez is némi alapot szolgáltat.

Erőművi ingerek.

Itt kell megemlékeznünk továbbá a nemi inger keletkezésének azon forrásáról, mely a testnek ütemes, erőművi rázkódtatásából ered ; ennél háromféle ingerhatást kell megkülönböztetnünk, aszerint, amint az a tömkelegidegek érzékszervére, a bőrre vagy a mélyebb részekre (izmokra, izületi szerkezetre stb.) hat s eközben vált ki kellemes érzeteket. Kiemelendő e helyütt, hogy itt jó darabon megkülömböztetés nélkül használhatjuk a „nemi inger“ és a „kielégülés“ kefejezést, amit a továbbiak folyamán kötelességünk lesz indokolni. Hogy bizonyos testi rázkódások kéjérzést okozhatnak, annak bizonysága a gyermekek öröme passziv mozgatással járó játékok közben, hintázásnál, „repülésnél“, melyeket igen kedvelnek s vég nélkül megismételtetnek.*) A ringatást tudvalevőleg rendszeresen felhasználják nyugtalan gyermekek elaltatására. A kocsizás, később a vasutazás közben érzett rázkódások idősebb gyermekekre oly elbűvölő hatással vannak, hogy — legalább a fiúk közt — alig van, aki ne akart volna valamikor kocsis vagy kocsivezető lenni. A vasúton végbemenő dolgokat érthetetlenül nagy érdeklődéssel szokták kísérni s a képzeletműködés korszakában (kevéssel a pubertás előtt) kifejezetten szexuális jelképességgel ru-

*) Egyesek tisztán visszaemlékeznek rá, hogy hintázás közben a léghullám odaütődése a nemi szervekhez, valósággal szexuális kéj módjára hatott rájuk.

házzák azt fel. A vasutazás és a nemiség ezen egybekapcsolásának kényszere nyilván a mozgási érzetek kéjességéből következik. Ha azután ehhez az elfojtás csatlakozik, mely annyi gyermeki kedvtelést ellenkezőjére fordít, akkor ugyanezek a személyek serdülő vagy felnőtt korukban a ringatásra vagy hintázásra rosszulléttel reagálnak, vasúti utazás közben rettenetesen kimerülnek, vagy útközben könnyen kapnak szorongási rohamokat s ezen *vasúti szorongással* védekeznek a kínos tapasztalat megismétlése ellen.

Ide soroztatható az a ma még át nem értett tény, hogy ijedtség és erőművi rázkódás együttes behatása súlyos hisztériaszerű traumás neurózist hoz létre. Feltevésszerűen legalább annyit állíthatunk erről, hogy e befolyások, melyek kis erővel hatva, nemi izgalomkeltés forrásai, túlerős behatásnál a nemi gépezetben mélyreható rombolást visznek végbe.

Izomműködés. Ismeretes, hogy a gyermek mennyire szükségét érzi izmai alapos működtetésének, s hogy e szükség kielégítése neki rendkívüli örömet szerez. Hogy van-e ez örömnek valami köze a szexualitáshoz, s hogy, mint olyan, foglal-e magában nemi kielégülést vagy nyujthat-e alkalmat nemi ingerületre, bíráló latolgatás tárgya lehet; e bírálat egyébként a fentebbiekben foglalt állításokkal is szembeszállhat, melyek szerint a passziv mozgatástól kiváltott örömérzet nemi természetü vagy nemi izgalomként hat. Tény azonban, hogy egész sor ember hangoztatja, hogy nemi szervükön az inger első jeleit játszótársaikkal való verekedés vagy birkózás közben érezték, amely helyzetben az általános izommegerőltetésen kívül az ellenfél bőrével való terjedelmes érintkezés is hatályossá lesz. A hajlam arra, hogy valaki egy bizonyos személlyel birkózzék (későbbi években a vele való vitatkozás kedve), találó előjele annak, hogy az illetőnek tárgyválasztása arra a személyre irányul. („Was sich liebt, das neckt sich.") Abban, hogy az izomműködés előmozdítja a nemi ingerületet, talán egyik gyökerét sejthetjük a szadisztikus ösztönnek. A verekedés és nemi izgalom közti infantil kapcsolat sok egyénnél egyik té-

nyezőjévé lesz annak, hogy a nemi ösztöne később mely irányban fog előszeretettel haladni.*)

Indulati folyamatok.

Kevésbbé kétségesek a gyermeki nemi izgalom többi forrásai. Úgy az egyidejű megfigyelés, mint az utólagos kutatás könnyű szerrel kimutatja, hogy minden erősebb indulati folyamat, még a megijedéssel járó felindulás is, átterjed a nemiségre, ami egyébként adatot szolgáltathat az ilyen kedélyhullámzások kórokozó hatásának megértéséhez. Gyermekeknél a vizsgafélelem, valamely nehezen megoldható feladat feszültsége jelentőssé válhat úgy nemi megnyilvánulások kitörése, mint az iskolához való viszony tekintetében, amennyiben ilyen körülmények között elég gyakran olyan ingerérzet keletkezik, mely a nemi szervek érintésére késztet, avagy magömlésszerű folyamat lép fel, annak minden zavarbaejtő következményével. Egyáltalán jó volna, ha a gyermekek iskolai viselkedését, mely a tanítónak elég fejtörést okoz, megpróbálnák kapcsolatba hozni sarjadzani kezdő nemiségükkel. Több, magában véve kellemetlen indulat: a szorongás, borzalom, rettegés, sok embernél az egész életen át megtartja nemileg izgató hatását, s ez lesz a magyarázata annak is, hogy annyian hajhásszák az ilyen izgalmakat, feltéve, hogy bizonyos mellékkörülmények a kínérzet komolyságát enyhítik (pl. az a tudat, hogy a kínos dolog valamely képzeletvilágban, színpadon, regényben játszódik le).

Ha feltehetnők, hogy intenziv fájdalomérzeteknek is megvan ugyanez az erogén hatása, főkép mikor a fájdalmat valamely mellékkörülmény tompítja vagy hátráltatja, akkor e viszonylatban lelhetnők meg a mazochisztikus-szadisztikus ösztön egyik főgyökerét, amely ösztön szövevényes összetettségébe így lassan-lassan mégis bepillantást nyerünk.

---

*) A neurotikus járási zavar és tériszony eseteinek elemzése feleslegessé tesz minden kétséget a mozgási gyönyör nemi természete felől. A modern kulturnevelés tudvalévőleg nagy mértékben igénybe veszi a sportot, hogy azzal az ifjuságot a nemi ténykedéstől elterelje; helyesebben úgy kellene mondani: a nemi gyönyöröket mozgási gyönyörrel pótolja s a nemi ténykedést egyik autoerotikus komponensére szorítja vissza.

Értelmi munka. Félreismerhetetlen tény végül, hogy a figyelem összpontosítása valamely értelmi teljesítésre, s egyáltalán a szellemi megerőltetés, sok ifjú és érettebb személynél a nemiség velerezdülésével jár ; alighanem ez az egyedüli indokolt alap arra, hogy szellemi „túlerőltetésből“, melyből egyébként tévesen származtatják az idegességet, neurotikus zavar keletkezhessék.

Ha mármost e se nem beható, se nem kimerítő példák és utalások közlése után áttekintünk a gyermeki nemi izgalom forrásain, a következő általános tételeket sejthetjük vagy ismerhetjük meg : Úgy látszik igen bőséges gondoskodás történt abban a tekintetben, hogy a nemi ingerület folyamata, melynek lényege persze még csak most lett igazán talányossá, működésbe jőjjön. Gondoskodik erről mindenekelőtt többé-kevésbbé közvetlenül az érző felületek — a bőr és az érzékszervek — izgalma, legközvetlenebbül bizonyos erogénnek nevezhető területeké. A nemi izgalom ezen forrásainál bizonyára az ingerek minősége az irányadó, noha az erősségi tényező (a fájdalomnál) szintén nem közömbös. De ezenfelül olyan berendezések is vannak a szervezetben, melyek folytán a nemi inger a belső folyamatok egész sorának mellékhatásaként jön létre, mihelyt e folyamatok intenzitása bizonyos mennyiségi határt túllép. Amit ezzel a névvel jelöltünk : a nemiség részletösztönei, az vagy egyenest a nemi inger e belső forrásaiból ered, vagy az ezen források és az erogén zónák által együttesen szolgáltatott ingerekből tevődik össze. Lehetséges, hogy semmi lényeges dolog nem mehet végbe a szervezetben anélkül, hogy abból ne hasadna le egy részlet, mely a nemi ösztönt ingerli.

Egyelőre nem látom a módját, hogyan emeljem ezeket az általános mondásokat az élesség és biztosság magasabb fokára; e tényért pedig két körülményt teszek felelőssé: először az egész szemléleti mód ujdonságát s másodszor azt, hogy a nemi inger lényegét egyáltalában nem ismerjük. Két, nagy távlatot igérő megjegyzést azonban nem szeretnék elhallgatni :

Különféle nemi alkatok. *a)* Amint hogy az előbbiekben felvillant előttünk az a lehetőség, hogy a veleszületett nemi alkatok egy sokfélesé-

gét az erogén zónák eltérő kifejlődésére alapítsuk, úgy most ugyanezt a nemi ingerület közvetett forrásainak bevonásával is megkisérelhetjük. Feltehetjük, hogy, bár ezen források minden egyénben hozzájárulnak a nemiség táplálásához, ez nem mindegyiknél történik egyenlő erővel. Hogy a nemi ingerületnek ez vagy az a forrása van-e erősebben kifejlődve, valószínűleg szintén hozzájárul az egymástól eltérő nemi alkatok elkülömböződéséhez.

A kölcsönös befolyásolás utjai.

b) Ha ilyenformán elejtjük az eleddig használt képletes kifejezésmódot és nem beszélünk többé a nemi ingerület „forrásairól", az a vélelem alakulhat ki bennünk, hogy mindazok az összekötő utak, amelyek a többi működések felől a nemiséghez vezetnek, bizonyára megfordított irányban is járhatók. Annak például, hogy a táplálékfelvételnél szexuális kielégülés is áll be, az az oka, hogy az ajakzóna mindkét működésnek közös birtokterülete; de ugyanez a tény teszi ránk nézve érthetővé azt is, hogy táplálkozási zavarok állanak be, ha a közös zóna erogén müködése nincs rendben. Ha már egyszer tudjuk, hogy a figyelem összpontosítása nemi ingerületet okozhat, magától érthetődővé lesz az a feltevés, hogy ugyanezen úton, de ellenkező irányban történő behatás folytán a nemi ingerültség állapota befolyásolhatja a fegyelemirányítás feletti rendelkezőképességet. A szerintem nemi folyamatok zavaraiból keletkező neurózisok tünetsorozatának jó része más, nem szexuális testi működések zavarában nyilvánul meg, de ez az eddig érthetetlen befolyásolás veszít talányosságából, ha csak olybá vesszük, mint kiegészítő ellentétét azon befolyásolásnak, melynek a nemi ingerület termelődése van alávetve.

Ámde azok az utak, amelyeken a nemi zavarok egyéb testműködésekre átharapódznak, az egészséges életben is fontos működésre kell hogy hivatva legyenek. Fel kell tennünk, hogy ezeken az utakon történik a nemi hajtóerők elvezetése más, nem nemi természetű célok felé, vagyis a nemiség átszellemítése. Azzal a vallomással kell e fejezetet lezárnunk, hogy ezekről a kétségkivül meglevő, valószinüleg mindkét irányban járható utakról még igen kevés biztosat tudunk.

III.

A pubertás alatti átalakulás.

A pubertás beálltával kezdődnek meg azok a változások, melyeknek feladata, hogy a gyermeki nemi életet végleges és szabályos kialakulásához elvezessék. A nemi ösztön eleddig autoerotikus volt, most megtalálja a nemi tárgyat. Mindeddig egyes ösztönöket és erogén zónákat működtetett, melyek egymástól függetlenül egyedüli nemi célként bizonyos gyönyör szerzésére törekedtek. Most uj nemi célt tűz maga elé, melynek elérésére az összes részletösztönök szövetkeznek, mialatt az erogén zónák a genitális zóna vezérletének rendelik alá magukat.*) Minthogy az uj nemi cél a két nemnek igen külömböző szerepkört juttat, innen kezdve nemi fejlődésük messze eltávolodik egymástól. A férfié a következetesebb, könnyebben megérthető, míg a nőnél valósággal a visszafejlődés egy neme következik be. A nemi élet szabályszerűsége csak akkor van biztosítva, ha a nemi tárgyra és nemi célra irányuló két áramlat, a gyengédségi és az érzéki, pontosan összetalálkozik. Olyan ez, mint mikor az alagutat két oldalról egyszerre törik át.

A férfi uj nemi célja: a nemi termékek kilövellése; a korábbi nemi cél, a gyönyörszerzés, nem hiányzik most sem, de a legteljesebb gyönyör érzete a nemi folyamatnak ezen végső mozzanatához fűződik. A nemi ösztön ettől kezdve a fajfentartás szolgálatába szegődik, úgyszólván altruistává lesz. Ez az átalakulás akkor sikerülhet, ha létrejötte közben az ösztön eredeti hajlandóságai és összes sajátosságai figyelembe vétetnek.

*) Az itt közölt vázlatos leirás a külömbségeket óhajtja előtérbe állítani. Hogy az infantil nemiség, tárgyválasztása révén is, mennyiben közelíti meg a végleges nemi alkatot, már előbb kifejtettük az 55-ik oldalon.

Mint mindig, mikor arról van szó, hogy a szervezetben újabb kapcsolatok és összetételek útján újabb szerkezetek jöjjenek létre, úgy itt is alkalom kínálkozik beteges zavarok keletkezésére az által, hogy az ujraszerveződés elmarad. A nemi élet összes beteges zavarai teljes joggal tekinthetők fejlődési zavaroknak.

A genitális zónák vezérszerepe és az izelitő kéj.

Az itt leírt fejlődési folyamat kiindulási és végpontja tisztán áll előttünk. A közvetítő átmeneti állapotok sok tekintetben még homályosak; nem egy rejtélyt megoldatlanul kell itt hagynunk!

Ami a pubertás folyamatánál a legfeltünőbb, azt tekintették egyúttal a leglényegesebbnek: a külső nemi szervek nyilvánvaló növekedését. A lappangási időszak e szerveken viszonylagos növekedési gátlás alakjában éreztette hatását. E növekedéssel egyidőben a belső nemi szervek fejlődése is odáig halad, hogy képesek nemi termékeket szolgáltatni, illetőleg az új élőlény fejlesztése céljából magukba fogadni. Rendkivül szövevényes szerkezet jön így létre s várja igénybevételét.

Most azután eljött az ideje annak, hogy ez a műszer ingerek által mozgásba hozassék s a megfigyelés tanúsága szerint három úton hathatnak reá ingerek: a külvilág felől a már ismert erogén zónák izgatásával, még kikutatandó utakon a szervezet belsejéből s a lelki élet felől, mely maga is gyüjtőhelye külső benyomásoknak és felvevőállomása belső ingerületeknek. Mindhárom úton ugyanaz az eredmény jön létre, az az állapot, melyet „nemi inger"-nek neveznek s mely kétfajta jelben nyilvánul meg: lelkiben és testiben. Az inger lelki jele tulajdonkép egy igen késztető jellegű feszültségi érzet; a sokfajta testi jel közül első helyen állanak a nemi szervek elváltozásai, melyeknek kétségtelenül egy az értelmük: a nemi aktusra való *készenlét* megteremtése. (A hímtag merevedése és a hüvely átnedvesedése.)

A nemi ingerültség feszültségi természete egy problémát vet fel, melynek megoldása amilyen nehéz, olyan je- **A nemi feszültség.**

lentős volna a nemi folyamatok felfogása szempontjából. Bármily nagy is e tekintetben a lélektan terén uralkodó nézeteltérés, ragaszkodnom kell hozzá, hogy minden feszültségi érzetnek kínos jellege kell, hogy legyen. Reám nézve döntő körülmény, hogy az ilyen érzet a lelki helyzet megváltoztatására irányuló késztetéssel jár, ösztönzőleg hat, ami a kellemes érzet lényegével ellentétes dolog. Ha viszont a nemi ingerültség okozta feszültséget a kín-érzetekhez sorozzuk, beleütközünk abba a ténybe, hogy az érzet, melyet okoz, kétségkívül kellemes. Mindenütt velejár a kellemes érzet a nemi folyamatoktól előidézett feszültséggel ; még a nemi szervek készenléti elváltozásait is határozott kielégülési érzet kíséri. Hogyan függ már most össze ez a kínos feszültség a kellemes érzetével ?

Aminek csak valami kapcsolata van a kéj- és kínproblémával, legsebezhetőbb pontján érinti a mai pszichológiát. Kísértsük meg lehetőleg csak a bennünket foglalkoztató eset feltételeiből okulni és ne akarjuk a problémát egészében felölelni. Nézzük meg mindenekelőtt, hogyan illeszkednek be az erogén zónák az új rendbe. Fontos szerep jut nekik a nemi inger megindításánál. A nemi tárgytól legtávolabb eső zóna, a szem, a tárgyhódítás körülményeinél fogva leggyakrabban kerül abba a helyzetbe, hogy reá az izgalom azon különös minősége, melynek előidéző okát szépségnek nevezzük, ingerlőleg hasson. A nemi tárgy kiválóságait azért mondják „ingerlők“-nek. Ez ingerlés egyrészt már önmagában is gyönyörrel kapcsolatos, másrészt a nemi ingerültség további fokozódása, ahol pedig hiányzott, felébredése jár a nyomában. Ha ehhez egy más erogén zóna, például a tapogató kéz izgalma is járul, az eredmény megint csak ez : egyrészt gyönyörérzet, melyhez csakhamar hozzájárul a készenléti elváltozásokból keletkező gyönyör, másrészt a nemi feszültség további fokozódása, mely mihamar határozott kínérzetté fokozódik, ha nincs módja rá, hogy további gyönyört hozzon létre. Talán világosabb egy másik eset, mikor például egy nemileg nem izgatott személy valamely erogén zónáját — mondjuk egy női kebel bőrét — érintés ingerli. Ez az érintés már maga

is kéjérzetet okoz, másrészt mi sem alkalmasabb ennél oly nemi ingerültség ébresztésére, mely még nagyobb kielégülést sürget. Mi a módja már most annak, hogy a kéjérzet még nagyobb kéj szükségérzetét keltse: ez épen a probléma.

Az erogén zónák szerepe azonban tisztázva van. Ami az egyiknél érvényesnek bizonyult, valamennyinél érvényben van. Mindahánynak egy feladata van: megfelelő izgatásra bizonyos kéjmennyiséget szolgáltatni; ebből indul ki azután a feszültség azon fokozódása, mely elegendő mozgató energiát teremt ahhoz, hogy a nemi aktus véghezvitessék. Ez aktusnak utolsóelőtti mozzanata ismét egy erogén zóna megfelelő izgatása: a glans penis-é, az arra legalkalmasabb tárgy, a hüvelynyákhártya által. A kéj, melyet ez az izgatás nyujt, most azután reflektorikus úton termel annyi mozgató energiát, amennyi a nemi anyagok kilövelléséhez szükséges. Ez az utolsó kéj intenzitás dolgában a legerősebb, szerkezetét tekintve azonban külömbözik az előzőektől. Ezt ugyanis kizárólag a feszültség megszünése idézi elő, ez tehát zavartalan kielégülési kéj, mely egy időre kioltja a libidó feszültségét. **Az izelitő kéj intézménye.**

Úgy hiszem nem jogosulatlan, ha az erogén zónák izgalmánál létrejövő kéj és a nemi anyagok kiürítését kísérő ama másik fajta kéj közti lényegbeli különbséget azáltal rögzítjük, hogy mindkettőnek külön nevet adunk. Az előbbit találóan nevezhetjük *elő-* vagy *ízelítő-kéjnek,**) a másikat *befejező kéjnek***) vagyis a nemi tevékenység kielégülési kéjének. Eszerint az ízelítő-kéj ugyanaz, amit már az infantil nemi ösztön is termel, ha talán kisebb mértékben is; a végső kéj valami új, tehát valószínűleg oly feltételektől függ, melyek csak a pubertással együtt következhetnek be. Az erogén zónák új működésmódjának formulája tehát így hangzanék: Az erogén zónák arra szolgálnak, hogy az általuk az infantil élet módjára termelt előkéj a nagyobb kielégülési kéj létrejöttét lehetővé tegye.

---

*) Vorlust. (Ford.)
**) Endlust. (Ford.)

Nemrégiben módomban volt a lelki történés egy egészen más területéről vett példát megfejthetni, melynél a nagyobb gyönyörhatás szintén egy kisebbmérvű örömérzet segítségével, mely csalétek módjára hat, tud létrejönni. Ott alkalmam nyilt arra is, hogy az örömérzet lényegével is behatóbban foglalkozzam.*)

Az izelítő kéj veszedelmei. Az ízelítő kéj összefüggését az infantil nemi élettel megerősíti az a szerep, melyet ez mint kórokozó játszhat. Az a szerkezet, melynek alkatrésze az ízelítő kéj, nyilván veszélyeztetheti a szabályszerű nemi cél elérését s ez akkor áll be, ha az előkészítő nemi folyamatok valamelyik pontján az ízelítő kéj túlerősnek, feszülési részlete túlcsekélynek bizonyul. Ilyenkor hiányzik az ösztönző erő a nemi folyamat továbbfolytatására, az egész út megrövidül, az illető előkészítő művelet elfoglalja a normális nemi cél helyét. Ez a hátrányos eset a tapasztalás szerint akkor következik be, ha az illető erogén zóna vagy a megfelelő részletösztön már az infantil életben szokatlan mérvben hozzájárult a gyönyörtermeléshez. Ha ehhez még egyéb rögzítő hatású mozzanat is járul, könnyen befészkelheti magát az egész további életre olyan kényszer, mely megakadályozza ennek az egész ízelítő-kéj-fajtának beilleszkedését valamely új összefüggésbe. Valóban ez a keletkezési módja sok olyan perverziónak, mely nem egyéb, mint továbbidőzés a nemi folyamat előkészítő műveleteinél.

A nemi szerkezet működésének tévútra-terelődését az előkéj hibája folytán leginkább az akadályozza meg, ha a genitális zónák vezérszerepe szintén ki van fejlődve már az infantil életben is. Úgy látszik, hogy ennek érdekében a gyermekkor második felében (a 8-ik életévtől a pubertásig) minden lehető megtörténik. A nemi zónák ez években már olyanformán viselkednek, mint érett korban, izgalmi érzetek, készenléti elváltozások mennek végbe bennük, mihelyt más erogén zónákban akármilyen kéjkielégülési ér-

*) L. 1905-ben megjelent tanulmányomat: *„Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten“*. Az élc-technikából merített izelítő kéj arra szolgál, hogy — belső gátlások megszüntetése útján — nagyobb gyönyörérzetet szabadítson fel.

zet jön létre, bár ez a hatás még céltalan, vagyis semmivel sem járul hozzá ahhoz, hogy a nemi folyamat folytatódjék. Eszerint már a gyermekévekben létrejön a kielégülési kéj mellett bizonyos mérvű nemi feszültség, bárha nem mindig és kevésbbé nagy fokban, és most már megértjük, miért mondhattuk a nemiség forrásainak tárgyalásánál ugyanoly joggal, hogy az illető folyamat nemileg kielégítően, mint azt, hogy nemileg ingerlően hat. Most látjuk csak, hogy a megismerés útján haladva, eleinte túlnagynak képzeltük azt a különbséget az infantilis és az érett kor nemi élete közt s most e hibát utólagosan kiigazítjuk.

A nemi ingerület problémája.

Mindebből semmi világosság sem derült arra a kérdésre, honnan származik az a nemi feszültség, mely az erogén zónák kielégülésekor a kéjérzettel egyidejűleg létrejön, s mi annak a lényege.*) Az a legközelebbfekvő feltevés, hogy ez a feszültség valamikép a kéjből magából következik, magában véve is valószínűtlen, de teljesen elveszti létalapját, ha tekintetbe veszük, hogy a legnagyobb gyönyör, mely a nemi termékek kiürítését kíséri, nemcsak hogy nem termel feszültséget, hanem minden feszültséget ellazít. Kéj és nemi feszültség tehát csak közvetett öszszefüggésben állhatnak egymással.

Ha el is tekintünk attól, hogy rendes viszonyok között egyedül a nemi anyagoktól való megszabadulás vet véget a nemi izgalomnak, akkor is van alapunk arra, hogy a nemi feszültséget nemi anyagokkal hozzuk összefüg- **A nemi anyagok szerepe.**

*) Igen tanulságos dolog, hogy a német nyelv a „Lust“ szó alkalmazásánál figyelemmel van az előkészítő nemi ingereknek a szövegben említett szerepére, t. i. arra, hogy ezek bizonyos mérvü kielégülést okoznak, de ezzel egyidejüleg a nemi feszültséget fokozzák. A „Lust“ szó kétértelmű, egyrészt a nemi feszültség érzetét jelenti (Ich habe Lust = szeretnék valamit, késztetést érzek valamire), másrészt magát a kielégülést is. (Ugyanily kétértelmüség van a magyar „kedv“ szóban is, mely egyrészt vágyat, tehát feszültséget, másrészt örömérzetet, tehát kielégülést jelent. A „Lust“-nak megfelelő *kéj* a *„kedv“* szónak egy változata. Ford.)

gésbe. Tartózkodó életmód mellett a nemi szerkezet változó, de nem szabálytalan időszakokban, éjjelente, kéjérzet mellett és nemi aktus álomhallucinációjának kíséretében szokta a nemi anyagot kiüríteni és e folyamat — az éjjeli magömlés — felől alig lehet más felfogást alkotni, mint, hogy a nemi feszültség, melynek sikerül az aktus pótlásának rövid, hallucinációs útját megtalálni, a nemi anyagok rezervoárjaiban történő mag-felgyülemlés funkciója. Hasonló értelemben szólnak a nemi mechanizmus kimeríthetősége felőli tapasztalatok. Ha a magkészlet kiürül, akkor nemcsak a nemi művelet kivitele válik lehetetlenné, hanem az erogén zónák ingerlékenysége is csődöt mond, úgy, hogy megfelelő izgatásuk ilyenkor kéjt nem tud okozni. Ebből mellesleg azt is megtanuljuk, hogy még az erogén zónák ingerelhetőségének is feltétele a nemi feszültség bizonyos foka.

Mindez pedig ahhoz a feltevéshez vezet, mely, ha nem tévedek, meglehetős általánosan el van terjedve, hogy a nemi anyagok felhalmozódása teremti és táplálja a nemi feszültséget, talán úgy, hogy e termékeknek a tartályok falaira gyakorolt nyomása ingerként hat egy gerincagyi központra, melynek állapotáról magasabb centrumok tudomást vesznek, mire a tudatban az ösmert feszültségérzet keletkezik. S ha az erogén zónák izgalma a nemi feszültséget fokozza, úgy ennek az lehetne a módja, hogy az erogén zónák eleve adott anatómiai kapcsolatban állnak azon központokkal, bennük az inger tónusát fokozzák, elégséges nemi feszültség jelenlétében a nemi aktust mozgásba hozzák és elégtelen feszültség mellett nemi anyagok termelését indítják meg.

Ennek az elméletnek, melyet például v. *Krafft-Ebing* is magáévá tesz a nemi folyamatok leírásánál, az a gyengéje, hogy csak az érett férfi nemi működését veszi figyelembe, ellenben alig vesz tekintetbe három körülményt, melyeket pedig szintén meg kellene magyaráznia. Ezek : a gyermeknél, a nőnél és a kasztrált férfinál fennforgó viszonyok. Ez esetek egyikében sem lehet szó nemi termékek felhalmozódásáról olyan értelemben, mint a férfinál s ez megnehezíti a szabály kivételnélküli alkalmazhatását ; de azért nincs ok rá, hogy kétségbevonjuk oly

magyarázat lehetőségét, mely megengedné, hogy e kivételek is a szabály alá rendeltessenek. Mindenesetre óvatosságra int ez a tény, arra, hogy ne tukmáljunk a nemi anyagok felhalmozódására olyasmit is, amire, úgy látszik, képtelen.

A belső nemző részek tulbecsülése.

Hogy a nemi inger jelentékeny mérvben független lehet a nemi anyagok termelésétől, amellett szólnak úgy látszik a kasztrált férfiakon tehető tapasztalatok ; ezeknél néha megtörténik, hogy a libido csökkenése a műtét után sem következik be, bár ennek ellenkezője volna a szabály s bár ez indokolja a műtétet is. Így azután egyáltalán nem oly csodálatos, mint azt *C. Rieger* ecseteli, hogy a férfi nemzőmirigyek elvesztése érettebb korban az egyén lelki állapotára hatás nélkül maradhat. A nemi mirigy nem jelenti a nemiséget ; a kasztrált férfiakon tett tapasztalatok csak megerősítik, amit a petefészek-kiirtás révén régen tudunk, hogy t. i. lehetetlen a nemi jelleget a nemi mirigyek kiirtásával megszüntetni. A zsenge korban, a pubertás előtt végrehajtott kasztráció hatása megközelíti ugyan e célt, de itt úgy látszik nem maga a nemi mirigy elvesztése, hanem más tényezőknek e csonkulással kapcsolatos fejlődés-gátló hatása jön tekintetbe.

Vegyi elmélet.

Úgy áll tehát a dolog, hogy a nemi ingerület lényegéről felvilágosítást nem adhatunk, és pedig mindenekelőtt azért nem, mert, mióta beláttuk, hogy a nemi mirigyek ily jelentőségét túlbecsültük volt, nem tudjuk, melyik szervhez vagy szervekhez kapcsolódik a nemiség. Mióta meglepő felfedezések révén megösmertük a pajzsmirigy fontos szerepét a szexualitásban, bevallhatjuk, hogy a nemiség lényeges tényezőit még homály fedi. Aki szükségét érzi annak, hogy tudásunk e hézagát ideiglenes feltevéssel hidalja át, az — a pajzsmirigyben talált hatóanyagok példájára támaszkodva — következő képet alkothatja róla : Erogén zónák megfelelő izgatása vagy azon egyéb viszonyok, melyek a nemiség velerezgésével járnak, egy a szervezetben mindenütt jelenvaló anyag bomlását okozzák, s a bomlási termékek specifikusan ingerlik a fajfentartási szerveket vagy a velük kapcsolatos gerincagyi centrumot, úgy, ahogy a szervezetbe kívülről be-

vezetett méreganyagoknál is tapasztaljuk a toxikus inger átalakulását fajlagos szervi ingerré. Nem volna időszerű feladat a tisztán toxikus s az élettani természetű ingerhatásoknak a nemi folyamatoknál felmerülhető szövevényével akár csak feltevés alakjában is foglalkozni. Egyébiránt nem fektetek súlyt épen erre az egy felvételre s azonnal kész vagyok róla egy másiknak a javára lemondani, ha csak alapjellege, a nemi chemizmus hangsúlyozása, megmarad. Mert ezen látszólag önkényes állítást támogatja egy figyelemre kevéssé méltatott, pedig nagyon jelentőségteljes belátás. A neurózisok, melyek csupán a nemi élet zavarára vezethetők vissza, klinikailag igen hasonlók azokhoz a mérgezési és megvonási tünetekhez, melyek élvezetet okozó méreganyagok szokványos fogyasztásánál merülnek fel.

A libido-elmélet.

E sejtések a nemi inger vegyi alapja felől jól összeegyeztethetők azokkal a segítő képzetekkel, melyeket a nemi élet pszichikus nyilvánulásainak megérthetése céljából konstruáltunk. Megalkottuk *a libidó* fogalmát, mint mennyiségében változó erőét, amellyel a nemi ingerület terén végbemenő folyamatokat és átalakulásokat mérni lehessen. Ezt a libidót, tekintettel sajátos eredetére, megkülömböztetjük az energiától, mely a lelki folyamatoknál általában alapul veendő, s ezzel egyúttal minőségi jelleget is kölcsönzünk neki. Midőn a libidinozus energiát különválasztjuk az egyébkénti lelki energiától, ezzel egyúttal azt a feltevésünket is kifejezzük, hogy a szervezet nemi folyamatait különös chemizmus külömbözteti meg a táplálkozási folyamatoktól. A perverziók és pszichoneurózisok elemzése annak a belátásához vezetett minket, hogy a nemi ingerületet nem egyedül az úgynevezett nemzőrészek, hanem a test összes szervei szolgáltatják. Így jutunk el egy bizonyos libidómennyiség feltételezéséhez, melynek lelki képviseletét *önlibidónak* (Ichlibido) nevezzük, abban a reményben, hogy ennek a termelődése, növekedése vagy csökkenése, elosztódása vagy eltolódása lehetővé teszi számunkra az észlelt pszichoszexuális jelenségek megértését.

Analitikus tanulmányozás számára azonban ez az önlibido csak akkor válik kényelmesen hozzáférhetővé, ha *tárgylibidóvá* lesz, vagyis nemi tárgyak lelki megszállására alkalmaztatik. Ekkor látható, hogy az egyes tárgyakra összpontosul, azokhoz rögzítődik, vagy e tárgyaktól különválik, más tárgyakra megy át és ezen helyzetekből irányítja az egyén nemi ténykedését, mely a kielégüléshez, vagyis a libidó részleges és ideiglenes kialvásához vezet. Az u. n. indulatáttételi neurózisok (hisztéria és kényszerneurózis) elemzése biztos betekintést nyujt e folyamatokba.

A tárgylibidó sorsának esélyei közül azokat is ösmerjük, melyeknél ez a tárgyaktól elvonatva, bizonyos feszültségi állapotban szabadon lebeg s végül az énbe visszavivődik, úgy, hogy ismét önlibidóvá lesz. Az önlibidót, szemben a tárgylibidóval, *narcissztikus* libidónak is nevezzük. Mint valami át nem léphető határvonalon, úgy pillantunk át a pszichoanalizisből a narcisztikus libidó mozgalmaiba és fogalmat alkotunk kettejük viszonyáról. A narcisztikus vagy önlibidó egy nagy rezervoár benyomását kelti, melyből tárgyfoglaló különítmények küldetnek ki, s melybe azok ismét bevonulnak ; az én megszállása narcissztikus libidóval pedig az ősi, s a kora gyermekkorban még nyilvánvaló állapotnak látszik, melyet a libidó későbbi kisugárzásai csak elfednek, de amely ezek mögött alapjában mindvégig megmarad.

A neurótikus és pszichótikus zavarokról felállítandó libidó-elméletnek az volna a feladata, hogy az összes észlelt jelenségeket a libidó-gazdálkodás műszavaival fejezze ki. Könnyű kitalálni, hogy az önlibidó sorsának változásaira esnék itt a nagyobb jelentőség, különösen ott, ahol mélyebb pszichotikus zavarok magyarázásáról van szó. A nehézség abban rejlik, hogy vizsgáló eljárásunk eszköze, a pszichoanalizis, egyelőre csak a tárgylibidó változásairól ad biztos felvilágosítást, az önlibidót azonban még nem tudja könnyedén különválasztani az énben működő egyéb energiáktól.*)

---

*) L. Zur Einführung des Narzissmus, Jahrbuch der Psychoanalyse VI. 1913.

A férfi és a nő külömböződése.

Ösmeretes dolog, hogy a férfi és női jellem közti éles külömbség csak a pubertáskor létesül, de hogy azután ez az ellentétesség mindennél inkább befolyásolja az ember életének kialakulását. A férfias és a női fejlődési irány — igaz — már a gyermekkorban jól felismerhető; a nemiség gátlásai (szeméreméerzet, undor, részvét stb.) a kis leánynál korábban és kevesebb akadállyal szemben fejlődnek ki; hajlandósága a nemi elfojtásra úgy látszik általában nagyobb; ahol a nemiségnek valamely részletösztöne mutatkozik, előnyben részesíti annak szenvedő alakját. Az erogén zónák autoerotikus működtetése azonban mind a két nemnél azonos, s ez a megegyezés lehetetlenné teszi, hogy a nemi elkülönülés, amint az a pubertás után létesül, a gyermekkorban létrejöjjön. Tekintve a nemiség autoerotikus és maszturbációs nyilvánulásait, felállíthatnók azt a tételt, hogy a kis leányok nemisége mindenkép fiús jellegű. Sőt, ha egyáltalán tudnánk a „férfiasság“ és „nőiesség“ fogalmába határozott tartalmat önteni, az az állítás is védelmezhető volna, hogy *a libidónak rendszerűen és törvényszerűen férfias a természete, mutatkozzék akár férfinál, akár nőnél, s eltekintve attól is, hogy a tárgya férfi-e vagy nő.**)

---

*) Mellőzhetetlen, hogy mindenki tisztában legyen vele, hogy a „férfiasság“ és „nőiesség“ fogalma, melyeknek tartalmát a közfelfogás oly kétségtelennek véli, a tudományban a legzavarosabbak közé tartozik s legalább is *háromfélekép* határozható meg. A „férfiasság“ és a „nőiesség“ fogalmát majd a *cselekvőség* és *szenvedőség* értelmében, majd *élettudományi,* majd pedig *társadalomtudományi* értelemben alkalmazzák. E háromféle értelem közül az első a lényeges s az egyetlen, mely a pszichoanalizisben értékesíthető. Ennek felel meg, hogy a libidót a fenti szöveg férfiasnak mondja, mert az ösztön mindig aktiv, még akkor is, ha passziv cél elérésére törekszik. A férfiasság és nőiesség második, élettudományos jelentőségét lehet a legélesebben meghatározni. A férfiasságot és nőiességet itt az jellemzi, ondósejt vagy petesejt, illetve az ebből vagy abból kiinduló müködések vannak-e jelen. Az aktivitás és mellékjelenségei, az erősebb fejlettségű izomzat, támadó kedv, a nemi kedv nagyobb intenzitása többnyire hozzá vannak forradva az élettudományi értelemben vett férfiassághoz, de ez a kapcsolat nem szükségszerű, mert vannak állatfajok, amelyeknél ezek a tulajdonságok ellenkezőleg nősténynek jutnak osztályrészül.

Mióta a biszexualitás álláspontjával megismerkedtem, ezt a mozzanatot tartom itt mértékadónak és úgy vélem, hogy aki a kétneműség tényével nem számol, aligha fog eljutni a férfinál és a nőnél tényleg észlelhető nemi nyilvánulások megértéséhez.

Ezektől eltekintve még csak a következőket mondhatom: A vezérlő erogén zóna a nőnemű gyermekeknél is a klitorisz, tehát a férfi makkján lévő nemiszerv-zóna homologonja. Ami kis leányok maszturbációjáról tudomásomra jutott, mind a klitoriszra vonatkozott, nem pedig a külső nemi szervek azon részeire, melyek a későbbi nemi funkcióknál lesznek jelentőségteljesek. Még abban is kételkedem, hogy a leánygyermek csábítás útján is juthat-e egyáltalán máshoz, mint klitoriszmaszturbációhoz, — vagy talán csak igen kivételes esetben. A nemi ingerületnek épen kis lányoknál oly gyakori spontán izgalomkitörései a klitorisz rángásaiban nyilvánulnak s e szerv gyakori merevedése képesíti a lányokat arra, hogy a másik nemhez tartozók szexuális jelenségeit tanítás nélkül is helyesen ítéljék meg, amennyiben egyszerűen transzponálják a saját nemi folyamataikat kísérő érzeteket a fiúkra. A férfi és a nő vezérlő zónája

Ha meg akarjuk érteni, hogyan lesz a kis leányból nő, tovább kell követni e klitoriszérzékenység sorsának fordulását. A pubertást, mely a fiúnak meghozza a libidó ama nagy előretörését, a leánynál újabb elfojtási hullám bekövetkezése jellemzi, s ez épen a klitorisz nemiségét éri. A férfias nemiség egyrésze esik ekkor a nőnél ez elfojtás áldozatául. A nemi gátlások azon erősödése, mely a női pubertásos elfojtáskor keletkezik, ingerként szerepel a férfi libidója számára s teljesítményeinek fokozására készteti őt; a libidó erejével együtt nő a nemi

A harmadik, a társadalomtudományos jelentőség a tényleg élő férfi- és nőegyének megfigyeléséből meríti tartalmát. E megfigyelés pedig — az embernél — azt az eredményt adja, hogy tiszta férfiasság vagy nőiesség sem lélektani, sem élettani tekintetben nem fordul elő. Ellenkezőleg, minden egyes személynél kimutatható, hogy élettani nemi jellege a másik nem élettani vonásaival van keverve s mindegyikükben egyesül a cselekvőlegesség szenvedőlegességgel és pedig akár függnek ezen lelki jellemvonások az élettaniaktól, akár teljesen függetlenek tőlük.

túlbecslés is, melyben csak a vonakodó, nemiségét megtagadó nő részesül teljes mértékben. A klitorisz szerepe pedig, ha a végül megengedett nemi aktusnál mégis izgalomba jön, az, hogy ez izgalmat a szomszédos női nemi részeknek továbbadja, olyanformán, mint ahogy egy fenyőfaszilánkot arra lehet felhasználni, hogy lángra lobbantsa a keményebb tüzifát. Néha hosszabb ideig eltart, míg ez az inger-átvitel megtörténik; addig pedig a fiatal nő érzéketlen. Ez az érzéketlenség tartóssá is lehet, ha a klitorisz-zóna vonakodik továbbadni ingerlékenységét, aminek oka épen a gyermekkorban túlságosan űzött önkielégítés szokott lenni. Ösmeretes, hogy a nők érzéketlensége gyakran csak látszólagos, illetve lokális. Érzéketlenek a hüvelynyilásnál, de egyáltalán nem ingerelhetetlenek a klitorisz vagy akár más zónák felől. Az anaesthesia ezen erogén okaihoz csatlakoznak azután a lelkiek is, melyeket szintén elfojtási folyamat hoz létre.

Ha sikerült az erogén ingerlékenység átvitele a klitoriszról a hüvelynyilásra, akkor változás áll be a nő későbbi nemi ténykedését vezérlő zónában, míg a férfi vezérzónája a gyermekkortól kezdve ugyanaz marad. A vezérlő erogén-zóna e változtatása és a pubertásos elfojtási hullám, mely úgyszólván elsöpri a nő infantil férfiasságát: ezek a főfeltételei annak, hogy a nőnek neurózisokra, különösen hisztériára nagyobb a hajlandósága. E feltételek tehát a nőiesség lényegével a legbensőbb összefüggésben állanak.

A tárgy megtalálása.

Miközben a pubertásos folyamatok következtében a nemi zónák vezérszerepe kialakul, s a férfi merevedővé lett penise parancsolóan az új nemi cél felé utal, arra, hogy egy a genitálzónát ingerlő testüregbe igyekszik hatolni: azalatt a lelki oldalon végbemegy a tárgy megtalálása, melynek előmunkálatai a kora gyermekkorba nyúlnak vissza. A legkezdetibb nemi kielégülés még a táplálékfelvétellel volt egybekötve; ekkor a nemi ösztönnek volt egy, saját testén kívü eső nemi tárgya: az anyai kebel. Csak később veszti ezt el, talán épen azidőtájt, hogy a

gyermeknek sikerül összképzetet alkotni arról a személyről, akihez a kielégülést nyujtó szerv tartozik. Ezután a nemi ösztön rendszerint autoerotikussá lesz s csak a lappangási idő leküzdése után áll helyre az eredeti viszony. Nem ok nélkül vált a gyermek csüggése az anyakeblen minden szerelmi viszonylat mintaképévé. A tárgyra rálelés voltakép annak újramegtalálása.*)

A csecsemőkor nemi tárgya.

De ezen első és legfontosabb nemi viszonylatnak egy jelentős részlete a nemi ténykedésnek a táplálékfelvételtől való lehasadása után is megmarad s ez is hozzájárúl a tárgyválasztás előkészítéséhez — vagyis az elvesztett boldogság helyreállításához. Az egész lappangási idő alatt szeretni tanul a gyermek másokat, akik szükségleteit kielégítik, tökéletesen azon minta szerint s azt a módot folytatva, ahogy csecsemő korában dajkáját szerette. Sokan talán vissza fogják utasítani azt a tételt, mely a gyermekeknek gondozói iránti gyengéd érzelmeit és becsülését a nemi szerelemmel azonosítja, én azonban úgy vélem, hogy a behatóbb lélektani vizsgálat ezt az azonosságot minden kétségen kivül meg fogja állapítani. A gyermek érintkezése gondozójával egyúttal az erogén zónákból folyó nemi izgalmak és kielégülések kiapadhatatlan forrását is jelenti számára, kivált, mert a gondozó — s ez legtöbbször mégis csak az anya — maga is olyan érzelmekkel árasztja el gyermekét, melyek az ő nemi életéből származnak, simogatja, csókolja, ringatja őt és egész nyilván teljes értékű nemi tárgy számba veszi.**) Az anya bizonyára megrettenne, ha valaki felvilágosítaná róla, hogy minden gyöngédségével gyermekének csak nemi ösztönét ébreszti fel s annak későbbi intenzitását készíti elő. Ő e ténykedését aszexuális, „tiszta“ szeretetnek véli, hiszen gondosan vigyáz arra, hogy a gyermek nemi szerveit ne érje több inger, mint amennyi a test ápolásához mellőzhetlenül szükséges. De mi

---

*) A pszichoanalizis tanítása szerint a tárgylelésnek két útja van. Az egyiket a fenti szöveg ismerteti, itt a kora gyermekkori példányképekhez való *támaszkodás* a jellemző; a másik a narcissztikus, mely saját énjét keresi s találja meg másban. Ez utóbbinak különösen nagy jelentősége van a pathologikus végződésű esetekben, melyeket azonban nem lehet az itt tárgyalt összefüggésbe beilleszteni.

**) Aki azt hiszi, hogy az a felfogás „szentségtörő“, olvassa el, hogyan tárgyalja *Havelock Ellis* az anya és gyermeke közti viszonyt. (Das Geschlechtsgefühl. 16. l.)

már tudjuk hogy a nemi ösztönt nemcsak a genitálzóna ingerülete ébreszti fel; amit gyöngédségnek nevezünk, annak is meg fog nyilvánulni valamikor a hatása a genitális zónán is. Ha pedig az anya tudná, hogy az ösztönnek mily hatalmas jelentősége van az egész lelki világban, minden erkölcsi és pszichikus teljesítménynél, akkor a felvilágosítás után is megkimélné magát minden önvádlástól. Csak feladatát tölti be, mikor gyermekét szeretni tanítja; hiszen az a cél, hogy erős ember legyen belőle, erélyes nemi szükségletekkel, aki végre tudjon hajtani élete folyamán mindent, amire az embert ösztöne készteti. A túlságba vitt szülői gyengédség persze kárt okoz, mert a nemi érést gyorsítja s az által, hogy a gyermeket „elkényezteti", képtelenné teszi őt arra, hogy élete későbbi folyamán időnként a szeretetről lemondjon vagy kevesebb szeretettel is beérje. A később várható nervozitás egyik legmegbízhatóbb előjele az, ha a gyermek telhetetlen a szülők gyengédségével, másrészt épen a neuropathikus szülők, akik többnyire mértéktelen kényeztetésre hajlanak, maguk ébresztik fel legtöbbször nyalás-falásukkal a gyermek diszpozicióját a neurótikus megbetegedésre. E példa egyébként azt is mutatja, hogy neurotikus szülők nemcsak öröklés utján, hanem közvetlenebb utakon is átvihetik gyermekükre a maguk rendellenességét.

A gyermeki szorongás. A gyermekek első életéveiktől kezdve úgy viselkednek, mintha gondozóikhoz való ragaszkodásuk nemi szerelmi természetü volna. A gyermekek szorongása eredetileg semmi egyéb, mint annak a kifejezése, hogy a szeretett személyt nélkülözik; ezért közelednek szorongva minden idegen emberhez; a sötétségtől félnek, mert nem látják a szeretett személyt, de megnyugszanak, ha e személy kezét foghatják a sötétben. Túlbecsülik a gyerekek megijesztésének, a dajkák rémmeséinek hatását, akik ebből származtatják gyermekük félős természetét. Csak a szorongásra amúgy is hajlamos gyermekeknél ragadnak meg ezek a mesék, másokról hatástalanul peregnek le; szorongásra pedig csak az a gyermek hajlandó, kinek nemi ösztöne túlerős, túlkorán fejlett vagy kényeztetés folytán nagyigényüvé lett. A gyermek eközben csakúgy viselkedik, mint a felnőtt, mikor ki nem

elégíthető libidóját szorongássá változtatja; viszont a libidó kielégítetlenségtől neurotikussá lett felnőtt ember gyermek módjára viselkedik szorongása közben és fél az egyedülléttől, vagyis oly személy távollététől, kinek szeretésére bizton számíthat s e szorongását a leggyermekesebb rendszabályokkal próbálja enyhíteni.*)

A vérrokonsági korlát.

Ha a szülői gyengédség szerencsésen elkerülte a nemi ösztön időelőtti, vagyis a pubertás testi feltételeinek kifejlését megelőző, oly mérvű felkeltését, melynek folytán a lelki izgalom félre nem ismerhető módon áttör a nemi szervekhez, akkor betöltheti feladatát, azt, hogy a gyermeket, mire megérik, befolyásolja a nemi tárgy megválasztásában. A gyermek szempontjából persze legegyszerűbb volna, ha ugyanazokat a személyeket választaná nemi tárgyaiul, akiket úgyszólván tompított libidóval szeret kicsiny kora óta.**) Ámde a nemi érés megszakítása közben egyéb nemi gátlások mellett a vérrokonsági korlát felállítására is jutott idő, és azon erkölcsi szabályok befogadására, melyek a gyermekkori szeretet tárgyait, mint vérrokonokat, szigoruan kizárják a tárgyválasztás köréből. E korlát tisztelete mindenekelőtt a társadalmi kultura követelménye, amelynek védekeznie kell az ellen, hogy a család az ember minden érdeklődését feleméssze és elvonja magasabb társadalmi egységek alkotásától, amely ezért minden módon odahat, hogy lazítsa minden embernek, kivált az ifjúnak összefüggését a családdal, mely összefüggés a gyermekkorban kizárólagos módon irányadó volt.***)

---

*) Egy három éves gyermeknek köszönhetem e felvilágosítást a gyermeki szorongás származása felől. Sötét szobájából kiáltotta kérő hangon: Néni, szólj hozzám; félek, mert olyan sötét van. — A néni rászólt: Mi hasznod van belőle? Hiszen úgysem látsz. — Nem baj, felelte a gyermek; ha valaki szól, akkor világos lesz. — Tehát nem a sötétségtől félt, hanem mert nélkülözött egy szeretett valakit s ezért igérhette, hogy megnyugszik, mihelyt bizonyságot szerez annak jelenlétéről.

**) V. ö. ezt azzal, ami az 56. oldalon a gyermeki tárgyválasztásról, a „gyöngédségi áramlat"-ról szól.

***) A vérrokonsági korlát valószínüleg már az emberiség történelmi szerzeményei közé tartozik és úgy látszik sok egyénnél — mint sok más erkölcsi „tabu" — szerves öröklés útján van rögzitve. (L. „Totem und Tabu" c. dolgozatomat, 1913.) Ám a pszichoanalitikus

A tárgyválasztás azonban előbb csak a képzeletben történik meg s az épen érlelődő ifjak nemi életének alig van más működési tere, mint, hogy fantáziában, vagyis végrehajtani nem szándékolt képzetekben ujra feléledjenek minden emberben a gyermeki hajlandóságok, most azonban a testi oldalról is erősen hangsúlyozva, s köztük törvényerejü gyakorisággal és elsősorban a nemek vonzása szerint kialakult gyermeki szexuális rezdület a szülők, — fiúnál az anya, leánynál az apa iránt.*) E nyilvánvalóan incesztuózus képzeletek leküzdésével és elutasításával együtt jár a pubertásos idő egyik legjelentősebb, de egyúttal legfájdalmasabb lelki mozzanata, a szülők tekintélye alóli felszabadulás; csak ez teremti meg a kulturális haladás szempontjából oly fontos ellentétet a régi és az új nemzedék között. A fejlődési folyamat közben, melyen mindenkinek keresztül kell esnie, minden állomásnál elmaradnak egyesek; így például vannak, akik sohasem bírkóznak meg a szülők tekintélyével s gyöngédségüket vagy egyáltalán nem, vagy csak tökéletlenül tudják elvonni tőlük. Többnyire leányok viselkednek így, kik szüleik örömére jóval a pubertás évein túl benn maradnak a teljes gyermekies ragaszkodásban; igen tanúlságos azután, ha azt tapasztaljuk, hogy épen ezekben a leányokban hiányzik későbbi házasságuk alatt a képesség, hogy férjükkel szemben a házastársi tartozást kellőképen leróják. Hűvös természetü feleség lesz belőlük és nemileg érzéketlenek maradnak. Ebből az a tanúlság, hogy a szülők iránti látszólag nem nemi szeretet és a szexuális szerelem egyazon forrásból fakadnak, vagyis hogy az előbbi csak a libidó gyermeki rögzítődésének felel meg.

Minél közelebb férkőzünk a pszichoszexuális fejlődés mélyebb zavaraihoz, annál félreismerhetetlenebbül lép előtérbe a vérrokonsági tárgyválasztás jelentősége. Pszichoneurotikusoknál a nemi irtózás folytán a pszichoszexuális tevékenység nagy részben vagy egészben a tudattalanban marad és ott leli meg tárgyát. Leányok, kik ép oly túl-

---

kutatás kimutatja, mily erősen kell még minden egyes embernek fejlődése idején a vérrokonok iránti nemi vágy kisértésével küzdenie s mily gyakran hágják át e korlátot képzeletben vagy akár a valóságban.

*) L. az Oedipus-mesében szereplő elkerülhetetlen végzetről mondottakat („Traumdeutung“, 4. kiadás, 198. old.)

erősen vágyakoznak gyöngédség után, mint ahogy írtóznak a nemi élet valóságos követelményeitől, ellenállhatlan kisértést éreznek arra, hogy egyrészt az aszexuális szerelem eszményképét valósítsák meg életükben, másrészt olyan gyöngédség mögé rejtsék libidójukat, melynek önvád nélkül átengedhetik magukat s ezt úgy érik el, hogy gyermekies, a pubertás alatt felfrissült vonzalmukat szüleik és testvéreik iránt egész életükön át megőrzik. A pszichoanalizis, miközben tudattalan gondolataikat felkutatja s tudatosakra fordítja le, fáradság nélkül bebizonyíthatja nekik, hogy ők azokba a rokonokba a szó közkeletü értelmében *szerelmesek*. Ha valamely eddig egészséges egyén szerencsétlen szerelmi esetbe betegszik bele, e megbetegedés mechanizmusa minden esetben a libidónak a gyermekkorban kedvelt személyhez való visszatérésében lesz fellelhető.

Az infantil tárgyválasztás utóhatásai.

Ha sok embernek sikerül is szerencsésen elkerülnie libidója vérrokonsági rögzítődését, annak hatása alól teljesen nem vonhatja ki magát senki. Ennek a fejlődési szaknak kétségtelen következménye, hogy az ifjú első komoly szerelme oly gyakran fordul érett nő, a leányé idősebb, tekintéllyel felruházott férfi felé, kik előttük az anya, illetve az apa képét elevenítik fel. Alighanem e példányképekhez alkalmazkodik, ha tán szabadabban is, a tárgyválasztás általában. A férfi mindenekelőtt az anya emlékképét keresi, ahogy az gyermekkora óta előtte lebegett; teljesen egybevág ezzel, hogy viszont maga az anya — ha még életben van — ellenszenvet érez saját magának ifjított kiadása ellen, sőt ellenségesen fogadja azt. Ha azonban a gyermeknek szülőihez való viszonya ily lényegesen befolyásolja a nemi tárgy későbbi megválasztását, könnyen érthető, hogy a gyermekkori viszonylatok minden megzavartatása a legsúlyosabb következményekkel járhat az érettség utáni nemi életben; a szerelmesek féltékenységéből sem hiányzik az infantil gyökér, vagy legalább az infantil oldalról jövő erősítés. A szülők közti viszálykodás, szerencsétlen házasságuk, a legsúlyosabb hajlamosságot teremtik arra, hogy a gyermek nemi fejlődésében zavar keletkezzék, vagy hogy neurotikus megbetegedés lépjen fel nála.

Az infantil ragaszkodás a szülőkhöz a legfontosabb,

de nem az egyedüli nyom, mely a pubertáskor felfrissülve útmutatójává lesz a tárgyválasztásnak. Hasonló természetü, de másfajta vonatkozások maradványai arra képesítik a férfit, hogy — itt is mindig gyermekkorára támaszkodva — több mint egy *nemi sorozatot* is fejlesszen magában és tárgyválasztásának egész különböző feltételeit teremtse meg.*)

Megóvás az inverziótól. A tárgyválasztásnál megoldandó feladatok közé tartozik a gondoskodás arról, hogy az ember el ne vétse a másik nemet. E megoldás — mint ismeretes — nem történik egészen simán, ingadozás nélkül. A pubertás utáni kisérletek elég gyakran — ha maradandó kár okozása nélkül is — tévútra vezetnek. *Dessoir* joggal utalt rá arra, mily törvényszerüség nyilvánul meg ifjak és leányok hasonnemüek iránti rajongó barátságában. Ami a nemi tárgy maradandó inverzióját legnagyobb erővel akadályozza, az kétségkivül az a vonzás, melyet az ellentétes nemi jellegek egymásra gyakorolnak; ennek a megmagyarázására az itt tárgyaltak körében mi sem hozható fel. De ez a tényező egymagában nem elégséges ahhoz, hogy az inverziót megakadályozza; ehhez még több mindenféle segítő körülmény is kell, hogy járuljon. Mindenekelőtt a társadalom tekintélyének gátló hatása; ahol az inverziót nem veszik bűnszámba, ott azt lehet tapasztalni, hogy ez nem kevés egyén nemi hajlamainak teljesen megfelel. Feltehetjük továbbá a férfiról, hogy nála a visszaemlékezés az anya és más gondozó nő-személyek gyengédségére erélyesen a nő irányába tereli a tárgyválasztást, az apa részéről tapasztalt korai nemi megszeppentés s a vetélytársi beállítás vele szemben viszont elrettenti őt a maga nemétől. De mind e két szempont a leányra is érvényes, kinek nemi ténykedését az anya különösen szigoru ellenőrzés alatt tartja. Igy a saját nemével mindenki ellenséges viszonylatba kerül, ami a tárgyválasztást a normálisnak nevezett irányba tereli. Ahol a fiu nevelése férfiszemélyekre van bízva (az antik világban pl. rabszolgákra), ott, úgy látszik, a homoszexualitás keletkezésére a helyzet kedvező; az is valamivel érthetőbbé válik így, mért gyakori

*) Az ember szerelmi életének számtalan sajátsága s maga a szerelemnek kényszerjellege mind csak akkor érthetők meg, ha a gyermekkorra vonatkoztatjuk vissza és ezen kor utóhatásaiként fogjuk fel.

az inverzió a mai főnemesség körében; valószinüleg azért, mert itt gyakrabban alkalmaznak férfi-szolgaszemélyzetet s mert az anya kevesebbet foglalkozik személyesen gyermekei gondozásával. Nem egy hisztériásról kitünt, hogy nála a szülők egyikének korai elvesztése (halál, elválás, elhidegülés utján) azzal a következménnyel járt, hogy a megmaradt szülő a gyermek egész szeretét magához vonzotta s ezzel a később választandó tárgy nemét is eleve meghatározta, sőt a maradandó inverziót is lehetségessé tette.

Egybefoglalás.

Ideje, hogy megkiséreljük az eddigiek egybefoglalását. A nemi ösztönnek tárgyát és célját illető eltévelyedéseiből indultunk ki s arra a kérdésre bukkantunk, vajjon veleszületett hajlamból fakadnak, avagy az életviszonyok befolyása révén szereztetnek-e ezek? E kérdésre a feleletet megadta a pszichoneurotikusoknak, ezen igen nagyszámu s az egészségestől nem felettébb eltávolodott embercsoportnak nemi ösztönébe való betekintés, melyhez pszichoanalitikus vizsgálat útján jutottunk. Ez úton jöttünk rá, hogy náluk az összes perverziókra való hajlamnak mint tudattalan erőnek jelenléte kimutatható és tünetképző tényezőnek bizonyúl; megállapíthattuk, hogy a neurózis úgyszólván a perverzió negativja. A perverzióra való hajlam nagy elterjedtségének láttára az a szempont tolult előtérbe, hogy a perverziókra való hajlam talán az emberi nemi ösztön eredeti irányzata, melyből a normális nemi viselkedés csak szervi változások és lelki gátlások folytán az érési folyamat közben alakul ki. Kifejeztük azt a reményünket, hogy az eredeti irányzatot a gyermekkorban kimutathatjuk; a nemi ösztön irányulásait korlátozó erők közül kiemeltük a szégyent, az undort, a részvétet, az erkölcsöt és tekintélyt, mint társadalmi konstrukciókat. Igy azután a normálistól való minden megrögződött eltévelyedésben a fejlődési gátlás és infantilizmus egy nemét kellett, hogy lássuk. Előtérbe kellett tolnunk az eredeti fejlődésterv változatainak jelentőségét s fel kellett tennünk, hogy közöttük és az életviszonyok befolyása közt együttműködési és nem ellentétességi viszony uralkodik. Másrészt úgy tünt fel nekünk, hogy — miután

az eredeti fejlődésterv szövevényes kellett hogy legyen — maga a nemi ösztön is több tényezőből van felépítve és a perverziókban úgyszólván összetevőire bomlik szét. E szerint a perverziók a normális fejlődésnek egyrészt gátlási, másrészt bomlási termékei. Mindkét felfogás érvényre jut abban a feltevésben, hogy a felnőtt ember nemi ösztöne úgy jön létre, hogy a gyermeki élet sokfajta rezdülete egyetlen cél felé törekvő egységgé tömörül.

Hozzáfűztük még ehhez annak a magyarázatát is, hogy miért van pszichoneurótikusoknál a perverz hajlandóság túlsulyban, amennyiben felismertük, hogy ennek oka a mellékutak kollaterális túlfejlődése, melyet viszont az áram főútjának elzáródása, az „elfojtás" okoz; ezután a gyermekkor nemi életének szemléletére került a sor.*) Sajnálatos jelenségnek ítéltük, hogy a gyermekkor nemi életét tagadásba vették s a gyermekek oly gyakori nemi nyilvánulásait szabályellenes kivételek gyanánt irták le. Mi ezzel szemben úgy láttuk a dolgot, hogy a gyermek nemi tevékenység csiráit hozza magával a világra és már a táplálékfelvétellel is vele élvezi a nemi kielégülést, melyet azután a „szopogatás" jól ismert tevékenységében újra meg újra igyekszik megszerezni. A gyermek nemi tevékenységének fejlődése azonban nem tart lépést többi működéseivel, hanem a 3. és 5. életév közti rövid virágzási időszak után az u. n. lappangási szakba megy át. Ebben az időszakban sem szünetel a nemi inger termelődése, hanem tovább tart és oly energiatartalékot halmoz fel, mely nagyrészt nem nemi, hanem egyéb célokra fordíttatik, t. i. egyrészt a társadalmi érzések nemi összetevőit szolgáltatja, másrészt (elfojtás és ellenhatásképződés útján) a későbbi nemi korlátok felépüléséhez szolgáltat anyagot. Ezek szerint úgy állna a dolog, hogy azok az erők, melyeknek az a rendeltetése, hogy a nemi ösztönt bizonyos pályákra szorítsák a gyermekkorban a nevelés segítségével jórészt éppen a perverzus nemi ingerek rovására épülnek fel. A gyermeki nemi ingerek egy másik része

*) Ez nem csak a neurózisok „negative" fellépő perverziós hajlandóságainál, hanem a tulajdonképeni pozitiv perverzióknál is így van. Ez utóbbinak tehát nem csupán az infantil hajlamok rögzítődésére vezethetők vissza, hanem arra is, hogy a nemi áramlás más utjainak eltorlaszolása okoz visszaesést az infantilizmusokhoz. Igy érthető, hogy a pozitiv perverziók is hatásosan gyógykezelhetők pszichoanalizissel.

nem jut erre a sorsra, hanem nemi tevékenység alakjában élheti ki magát. Ez utóbbit tanulmányozva, megállapíthattuk, hogy a gyermek nemi ingere többféle forrásból ered. Mindenekelőtt kielégülést okoz az u. n. erogén zónák megfelelő szenzibilis ingerlése; valószinüleg minden bőrterület és érzékszerv, sőt minden szerv működhet ilyképen, vannak azonban elsőrendü erogén zónák, melyeknek ingerléséről bizonyos szervi berendezés már eleve gondoskodik. Azonkivül nemi ingerület keletkezik mintegy melléktermény gyanánt a szervezeti müködések egész soránál, mihelyt azok bizonyos erősségi fokot meghaladnak, különösen minden erősebb kedélyhullámzásnál, legyen az bár kínos természetü. Az egyes itt említett forásokból eredő ingerek még nem tevődnek össze, hanem mindegyik külön-külön követi célját, ami pedig nem egyéb, mint bizonyos kéjérzet szerzése. A nemi ösztön tehát a gyermekkorban *tárgytalan*, autoerotikus.

Már a gyermekévek folyamán érvényesülni kezd a nemi szervek erogén zónája, vagy úgy, hogy — mint minden más erogén zóna — megfelelő érzéki ingerléskor kielégülést okoz, vagy pedig úgy, hogy — még nem teljesen érthető módon — a más helyeken szerzett kielégüléssel egyidejüleg oly nemi ingerület támad, melynek a genitális zónával van sajátlagos viszonya. Sajnálattal kellett itt konstatálnunk, hogy nem sikerült kellő felvilágosítást nyernünk a nemi kielégülés és a nemi inger viszonyáról és arról, amely a genitalis s a többi zónákból fakadó nemiség közt áll fenn.

Nem mondhattunk arra sem feleletet, a gyermekkor mily mérvű nemi ténykedése nevezhető még normálisnak, a későbbi fejlődés szempontjából ártalmatlannak. A nemi nyilvánulások jellege jórészt maszturbációsnak bizonyult. Tapasztalati úton megállapíthattuk továbbá, hogy külső viszonyok s a csábítás hatása alatt a lappangási idő túlkorai áthágásai, sőt a lappangás teljes kikapcsolása is jöhet létre s hogy ilyenkor a gyermek nemi ösztöne tényleg polimorfperverznek bizonyul; továbbá, hogy minden ilyen túlkorai nemi ténykedés korlátozza a gyermek nevelhetőségét.

Dacára a gyermeki nemiség felől szerzett ismereteink ily fogyatékosságának, meg kellett azután kisérelnünk azoknak a változásoknak a tanulmányozását, melyeket a puber-

tás fellépte hoz létre. Mint lényeges pontot, kettőt állítottunk itt előtérbe: a nemiség összes egyéb forrásainak a genitálzóna vezérlete alá rendelődését és a tárgyra való rálelés folyamatát. Mindkettőnek csirája meg van már a gyermekkorban is. Az előbbi az elő-kéj (izelítő-kéj) mechanizmusának kihasználása útján megy végbe, mikor is az egyébként magukban véve is kéjjel és izgalommal járó nemi aktusok egy új nemi célnak: a nemi termékek kiürítésének előkészítő aktusaivá lesznek, mely utóbbinak bekövetkezte után hatalmas kéjérzet közben a nemi ingernek vége szakad. Figyelemmel kellett itt lennünk a nemiségnek férfiassággá és nőiességgé való külömböződésére s úgy találtuk, hogy a nőiesség létrejöttéhez ujabb elfojtási folyamat szükséges, mely a gyermeki férfiasság egy darabját megszünteti s a nőt a vezérlő genitális zóna felcserélésére előkészíti. A tárgyválasztásról azt tanultuk, hogy ennek vezérlőfonala az a nemi jellegü hajlandóság, mely a gyermeket szüleihez és gondozóihoz füzi s a pubertáskor felfrissül; ezt az időközben felépült vérrokonsági korlát e személyekről más, hozzájuk hasonlókra hárítja át. Felemlíthetjük végül, hogy a pubertás átmeneti ideje alatt a testi és lelki fejlődési folyamatok egy darabig kapcsolat nélkül haladnak egymás mellett, mig valamely intenziv szerelmi indulat át nem tör a genitáliák beidegzéséhez s helyre nem állítja a szerelmi működés rendes körülmények közt megkivántató egységét.

A fejlődést zavaró körülmények.

E hosszú fejlődési út minden pontja rögzítődés helyévé válhat; minden kis rés e szövevényes alkotmányon alkalmat szolgáltathat a nemi ösztön disszociációjára, amint azt több példán megmutathattuk. Most már nincs egyéb hátra, mint hogy átnézetét adjuk a különféle fejlődés-gátló belső és külső tényezőknek és megjelöljük, hogy a szerkezet melyik helyét támadja meg az általuk okozott zavar. Amit így sorjában elmondunk, egymáshoz mérten nem lehet mind egyenértékü s számolnunk kell azzal, hogy nem könnyü dolog az egyes mozzanatokat érdemük szerint méltányolni.

Alkat és öröklés.

Első sorban a *nemi alkat veleszületett külömbségeiről* kell itt megemlékezni, mert, úgy látszik, a súlypont ezen fekszik, azonban erre — mint érthető is — csak későbbi

megnyilvánulásaiból s ezekből sem mindig nagy határozottsággal lehet visszakövetkeztetni. Úgy képzeljük, hogy ennek lényege attól függ, hogy a nemi inger sokféle forrása közül ez vagy az van-e túlsúlyban s úgy véljük, hogy az alapirányzatok ily külömbözősége kifejezésre kell hogy jusson a végkifejletben, még ha ez a normalitás határain belül tud is maradni. Kétségkivül elképzelhetők az alaptervezet oly változatai is, melyek szükségképen és minden egyéb segítség nélkül rendellenes nemi élet kifejléséhez kell hogy vezessenek. Ezeket azután lehet „degenerációs“ alkatoknak nevezni s az öröklött romlás jeleinek tekinteni. Ezzel összefüggésben meglepő tényről kell beszámolnom. Az általam pszichotherápiával kezelt súlyos hisztéria, kényszer-neurózis stb. eseteknek több mint a felében biztosan kimutathattam, hogy a beteg apja házassága előtt szifiliszen ment keresztül, tábeszben vagy paralizisben szenvedett, vagy lueszes megbetegedése egyéb kórtörténeti adatból meg volt állapítható. Hangsúlyozom, hogy a később neurotikussá lett gyermekek az öröklött luesz testi jeleit nem viselték magukon, úgy, hogy a rendellenes nemi alkat a lueszes örökség utolsó kiágazódásának volt tekinthető. Bár távol áll tőlem a gondolat, hogy a szifiliszes szülőtől való származás a neuropathiás alkatnak rendszerinti vagy mellőzhetlen kóroktani feltétele volna, még sem tartom véletlenségnek és jelenték nélkül valónak a tények ezen általam megfigyelt találkozását.

Nem lehet azonban arra az álláspontra helyezkedni, hogy az a keveredési arány, amelyben a külömböző komponensek a nemi alkatban részt vesznek, egyoldaluan eldönti a nemi élet kialakulásának mikéntjét. Függ ez a további történéstől is és új lehetőségek nyilnak meg aszerint, hogy mi a további sorsa a nemiség különféle forrásaiból eredő összetevőknek. Ez a *további feldolgozás* válik a végső fokon döntővé, mig ugyanaz a konstitució három külömböző végkifejlethez vezethet. Ha az összes hajlamok megtartják — abnormisnak vett — relativ viszonylatukat s azt az érettség elérésekor erősítik, akkor a végeredmény csak perverz nemi élet lehet. Ily rendellenes alkati összetételü egyének elemzését még alaposan nem vette munkába senki, de már ösmerünk olyan eseteket, melyek e feltevésekben könnyü szerrel meglelik magyarázatukat. A szerzők pl. a

További befolyások.

rögzítődési perverziók egész soráról azt vélik, hogy azoknak szükségszerü előfeltétele a nemi ösztön valamely veleszületett gyengesége. Ez az állítás ebben a formában, úgy hiszem, tarthatatlan; értelme csak úgy lehetne ennek, ha ezen a nemi ösztön egyik tényezőjének, a nemi zónának alkati gyengeségét értenék, amely zóna később magára kell hogy vállalja azt a funkciót, hogy az egyes nemi ténykedéseket egybefoglalja. A pubertás feladatát képező összefoglaló munka ilyenkor nem sikerülhet s a többi nemiségi összetevők közül a legerősebb fogja a saját tevékenységét, mint perverziót, érvényesíteni.*)

Elfojtás. Más kimenetele van a dolognak, ha a fejlődés folyamán a túlerővel megáldott összetevők némelyike az elfojtás folyamata alá esik, melyről meg kell jegyezni, hogy az nem jelent megsemmisülést. Az illető ingerek itt épúgy létrejönnek, mint rendesen, de valamely lelki gátlás akadályozza céljuk elérését és többféle más útra tereli őket, míg tünetek alakjában kifejezéshez nem jutnak. A folyamat eredménye az lehet, hogy meglehetősen normális — bár szükült körü — nemi élet fejlődik ki, melyet azonban pszichoneurotikus betegség tarkít. Ép ezek azok az esetek, melyeket neurotikusok pszichoanalitikus vizsgálata révén jól megösmerhetünk. Az ily egyének nemi élete úgy kezdődik, mint a perverzeké, gyermekségük egy nagy részét perverz nemi tevékenység tölti be, mely egyes esetekben jóval az érettség ideje utánig eltart; azután — többnyire még a pubertás előtt, de egyes esetekben jóval utána — belső okokból elfojtási fordulat következik be, mire, anélkül, hogy a régi rezdületek kialudnának, neurózis lép a perverzió helyébe. Eszébe jut itt az embernek a német közmondás: „Junge Hure, alte Betschwester“, csakhogy itt a „Jugend“ túlrövidre szabódott. Azt a tényt, hogy ugyanazon személy életében a perverziót neurózis váltja fel, valamint az előbb említett tapasztalatot, mely arról szólt, hogyan osztódik el a perverzió és a neurózis egy család külömböző tagjai

*) Gyakran előfordul továbbá, hogy a pubertás idején eleinte normális nemi áramlat indul meg, mely azonban belső gyengeségénél fogva a legelső külvilági akadályokon összeomlik s a perverz rögzítődésre való visszaesés váltja fel azt.

között, egybe kell vetni azzal a megismeréssel, hogy a neurózis a perverzió negatívja.

Az abnormis alkati alaptermészet harmadik fajta elintézésmódját az *„átszellemités“* (Sublimierung) folyamata teszi lehetővé; itt a nemiség egyes forrásainak túlerős ingerei módot nyernek arra, hogy más területekre ömöljenek át s ott érvényesülhessenek; így az önmagában véve veszélyes alkati tényező a lelki teljesítőképesség nem csekély gyarapodásához vezet. A művészi ténykedés egyik forrását itt lelhetjük s amilyen tökéletes vagy tökéletlen ez az átszellemítés: a teljesítőképesség, a perverzió és a neurózis olyan változatos arányú keverékét fogja adni a nagytehetségü, főleg művészi tehetséggel megáldott egyének analizise. A szublimációnak egyik alfaja az *ellenhatásképzés útján* történő elfojtás, mely, mint tapasztaltuk, már a gyermek lappangási időszakában kezdődik és kedvező esetben az egész életen át megmarad. Amit valakinél „jellemnek“ mondunk, jórészt nemi ingerek anyagából van felépitve és a gyerekkor óta rögződött ösztönökből, átszellemités útján nyert szerkezetekből, továbbá olyanokból tevődik össze, melyeknek feladata a perverz és hasznavehetetlenné lett rezdületek fékentartása. Eszerint a gyermekkor általánosan perverz alaptermészetét mint egész sor erényünk forrását kell megbecsülnünk, amennyiben reakcióképzés útján ez adja meg azt a lökést, melynek létrejöttük köszönhető.*)

A nemi kiélések, elfojtási hullámok és átszellemesítési folyamatok jelentősége mellett, mely utóbbi két folyamat belső felételelei tejesen ismeretlenek, minden más befolyásé nagyon háttérbe szorul. Aki az elfojtást és átszellemítést az alkati alaptermészethez hozzászámítja, annak mindenesetre joga van azt állitani, hogy a nemi élet végkialakulása mindenekelőtt a veleszületett alkat eredménye. Viszont kellő megfontolás után senki sem fogja tagadhatni, hogy a **Esetleges élmények.**

*) *E. Zola,* a nagy emberismerő, a *„La joie de vivre“*-ben egy leányt jelentet meg, ki derült önmegtagadással, jutalmat nem várva áldozza fel szeretteiért mindenét amije van s amire igényt formálhatna, vagyonát, életörömét. E leány gyermekkorában telhetetlenül vágyott gyöngédség után s mikor egy alkalommal valaki más miatt mellőzték, gyöngédsége kegyetlenségbe csapott át.

tényezők ezen együtthatásánál a gyermekkori és későbbi élmények változtató hatása is érvényesül. Nem könnyü dolog az alkati és esetlegességi tényezők hatását egymáshoz viszonyitva felbecsülni. Elméletben az ember mindig hajlik az előbbinek tulbecsülésére; a gyógyitási gyakorlat az utóbbinak a jelentőségét emeli ki. Semmiesetre sem szabadna megfeledkezni arról, hogy a kettő között nem az egymást kizárás, hanem az együtthatás viszonya uralkodik. Az alkati momentumnak várakoznia kell az élményekre, melyek őt érvényre juttassák; az élmény, hogy érvényesülhessen, az alkatra kell hogy támaszkodjék. Az esetek többségében u. n. „kóroki haladvány“ fenforgását képzelhetjük el, melyben az egyik tényező hatóerejének sülyedését a másiknak emelkedése kiegyenlíti; arra azonban nincs okunk, hogy tagadjuk a haladvány-sor két végén lehetséges végletes eseteket.

A pszichoanalitikus tapasztalatnak még jobban megfelel, ha az esetleges élmények között a kora gyermekkor élményeinek kivételes szerepet juttatunk. Ezzel az okozati haladványsort két részre osztottuk, melyeket *hajlamossági* és *végleges* ok-sornak nevezhetnénk. ;Az előbbiben az alkat és a gyermekkor véletlen élményei ugyanúgy együttműködnek, mint az utóbbiban a hajlamosság és a későbbi rázkódtató élmények. A nemi fejlődést zavaró tényezők mind úgy érvényesítik hatásukat, hogy *regressziót,* egy korábbi fejlődési fokhoz való visszatérést, idéznek elő.

Most pedig folytassuk megkezdett feladatunkat, a nemi fejlődés szempontjából tapasztalásunk szerint jelentős mozzanatok felsorolását, legyenek azok bár hatóerők, vagy ezeknek csak nyilvánulásai.

Koraérettség. Ilyen mozzanat az úgynevezett spontán nemi *koraérettség* mely legalább is a neurózisok kórokai között biztosan feltehető igaz, hogy önmagában ép oly kevéssé elégséges a kórokozáshoz, mint akármelyik más mozzanat. Az infantil lappangási szak áttörésében, megrövidítésében és megszüntetésében nyilvánul ez meg és azáltal okoz zavarokat, hogy nemi nyilvánúlásokat hoz létre, melyek egyrészt a nemi gátlások ki nem épített volta, másrészt a nemi

szerkezet fejletlensége folytán, a perverzió jellegét viselhetik magukon. E perverziós hajlandóságok mint olyanok megmaradhatnak vagy az elfojtások megtörténte után ideges tünetek mozgatóerőivé válhatnak; de annyi bizonyos, hogy a nemi koraérettség megneheziti azt, hogy a magasabb lelki hatóságok kellőképen uralkodni tudjanak a nemi ösztön felett és erősíti azt a kényszerjelleget, amely az ösztön lelki képviselőit amúgy is jellemzi. A nemi koraérettség gyakran együtt jár időelőtti értelmi fejlettséggel; így látjuk azt a legjelentékenyebb és legtehetségesebb egyének gyermekkori történetében; ilyenkor a koraérettség — úgy látszik — nem hat oly kórokozó módon, mint mikor elszigetelten lép fel.

Időbeli tényezők.

„Időbeli tényezők“ név alatt foglalhatunk egybe a koraérettséggel néhány mozzanatot, melyek ép oly figyelmet érdemelnek, mint a koréréttség. Úgy látszik, fajfejlődési alapon előre meg van állapítva, hogy miyen sorrendben ténylegesűljenek az egyes ösztönrezdületek, milyen sokáig érvényesűlhessenek és mikor vonúljanak háttérbe ujonnan fellépő ösztönrezdülések vagy elfojtási folyamatok folytán. Ámde úgy látszik, hogy úgy egymásutánjuk, mint tartamuk tekintetében fordulnak elő változatok, melyeknek a végkimenetelre döntő befolyásuk kell hogy legyen. Nem lehet közmbös dolog, hogy valamely áramlat korábban vagy későbben lép-e fel, mint ellenáramlata, mert az egyszer bekövetkezett elfojtás hatását teljesen kiküszöbölni nem lehet; időbeli eltérés a komponensek összetételében rendszerint az eredmény megváltozásával jár. Másrészt a nagyon intenziv módon jelentkező ösztönrezdülések gyakran meglepő gyorsan folynak le, pl. a későbbi homoszexuálisok heteroszexuális kötöttsége. Nem jogos az a feltevés, hogy a gyermekkorban legnagyobb erővel fellépő törekvések az illetőben felnőtt korban is tartósan uralkodni fognak; ép oly könnyen lehetséges, hogy ezek akkorra elmúlnak, s ellentétüknek adnak helyet. („Gestrenge Herren regieren nicht lange.“) Még csak nem is sejtjük, mire vezethetők vissza a fejlődési folyamatok ilyen időbeli összezavarodásai. Erről a pontról az élettudományi, talán egyuttal a történelmi problémáknak egy mélyebb rétegére nyílik kilátás, melytől még túltávol állunk, semhogy velük megbírkózhatnánk.

Fogékonyság. Minden korai nemi nyílvánulás jelentőségét egy ismeretlen eredetű pszichikai tényező is fokozza, melyről ma még csak mint ideiglenes lélektani feltevésről lehet beszélni. Értem ezalatt a nemi élet ezen benyomásai iránti fokozott *fogékonyságot*, ezeknek erősebb *rögzítékenységét*, amit a később neurotikussá fejlődőknél, valamint a perverzeknél a tényállás teljessége kedvéért fel kell venni, minthogy ugyanily túlkorai nemi nyilvánulások más személyekre nem tudnak oly mély benyomást gyakorolni, hogy ezek kényszerítő módon törekedjenek megismétlődésüket létrehozni és hogy a nemiség útjait az egész életre előirhassák. E fogékonyság magyarázatát részben talán megadja egy másik momentum, melyet a neurózisok magyarázásánál nem mellőzhetünk el, t. i. az, hogy ilyen emberek lelki életében az emlékezeti benyomások túlsulyban lehetnek a jelenlegi benyomások felett. E tényező nyílván összefügg az értelmi fejlődéssel és együtt nő a személyi kultura magasságával. Ezzel ellentétben a vadembert úgy jellemezték, hogy ő a pillanat szerencsétlen játékszere. (Das unglückselige Kind des Augenblicks.)*) A kultura és a szabad nemi fejlődés közti ellentétesség, melynek következményei oly mélyen belenyúlnak egész életünk kialakulásába, azt is megmagyarázza, miért van a gyermeki nemi élet befolyásának oly kevés jelentősége a kultura és a társadalom alsóbb rétegeihez tartozók későbbi életére, s mért oly nagy a jelentősége a magasabb réteghez tartozóknál.

Rögzitődés. Az ép most említett lelki momentumok segítő hatása azután a véletlenűl átélt gyermeki nemi élmények hatását támogatja. Ez utóbbiak (főleg felnőttek és más gyermekek csábitása) szolgáltatják azt az anyagot, mely az előbbiek segítségével tartós zavaró körűlménnyé rögzitődhetik. Ilyenformán neurótikusoknál úgy mint a perverzeknél később észlelt eltéréseket a normális nemi élettől eleve meg alapozza a gyermekkor állítólag nemiségtől mentes életkora. Az okozás művében az alkat kedvezése a koraérettséggel, a fokozott rögzitékenység sajátságával és a nemi ösztön idegen befolyás okozta véletlen felkeltésével osztozkodik.

---

*) A fogékonyság fokozódása talán a korai évek nemiségének különösen intenziv testi megnyilvánulásából következik.

A nemi élet zavarainak e vizsgálata pedig ahhoz a ki nem elégítő eredményhez vezetett, hogy azokról a biológiai folyamatokról, melyekben a nemiség lényege áll, távolról sem tudunk eleget ahhoz, hogy el-elszigetelt megismeréseinkből olyan elméletet alkothassunk, mely úgy a rendes, mint a kóros viszonyok megértéséhez elegendő volna.
